

**UCHWAŁA NR LV/330/2023
RADY POWIATU ROPCZYCKO-SĘDZISZOWSKIEGO**

z dnia 2 października 2023 r.

**w sprawie: przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego na lata
2023 - 2026”**

Na podstawie art. 12 pkt. 11 Ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 1526 z późn. zm.) w związku z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840 z późn. zm.)

Rada Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego, uchwała co następuje:

§ 1. Postanawia się przyjąć „Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego na lata 2023 - 2026” - stanowiący załącznik nr 1 do niniejszej Uchwały - pozytywnie zaopiniowany przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu, Delegatura w Rzeszowie.

§ 2. Wykonanie Uchwały powierza się Zarządowi Powiatu.

§ 3. Nadzór nad wykonaniem Uchwały powierza się Komisji Edukacji, Kultury, Sportu i Turystyki.

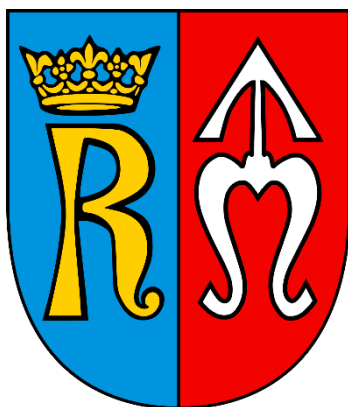
§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady
Powiatu

Józef Rojek

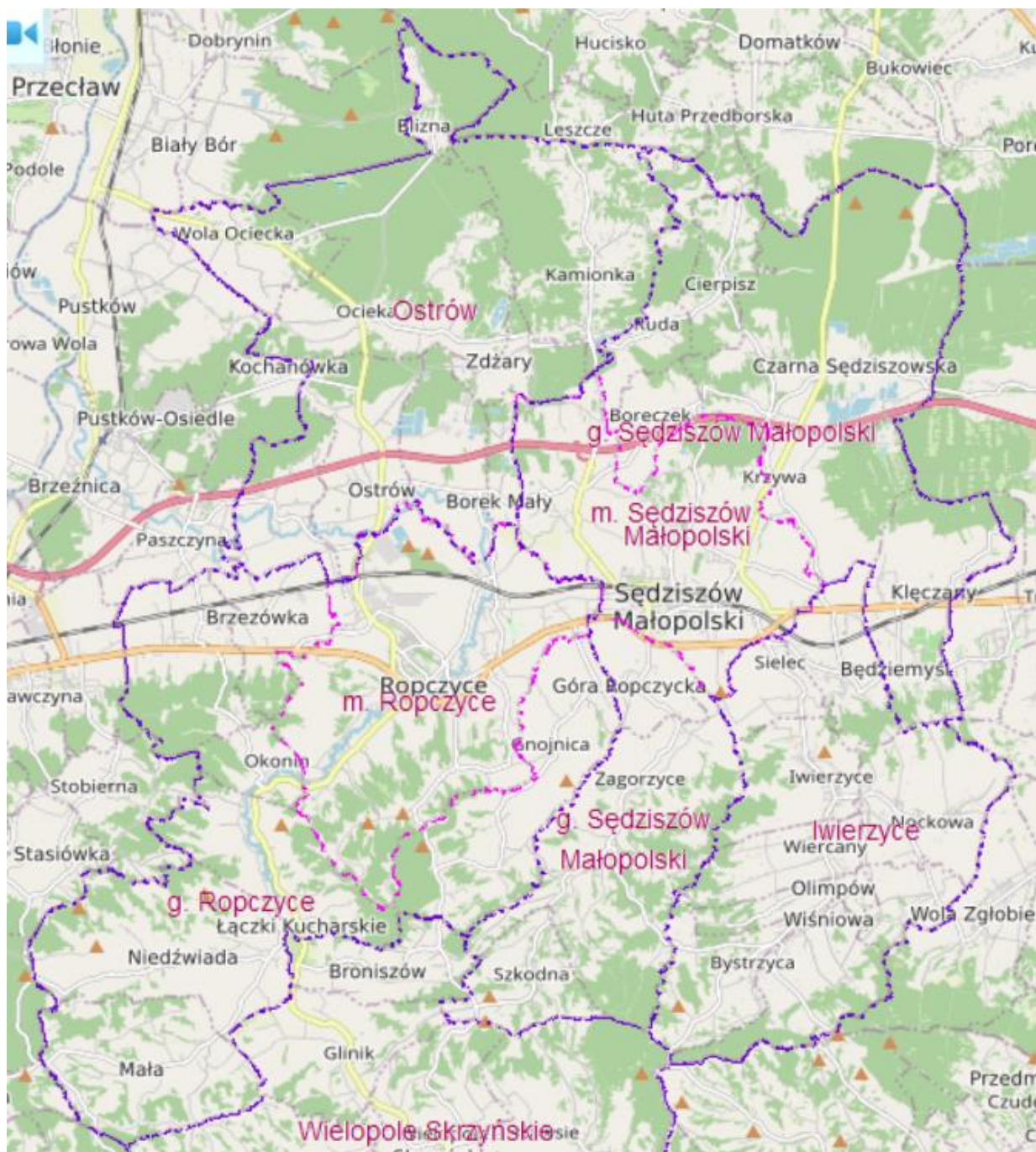
*Załącznik Nr 1 do Uchwały Nr LV/330/2023
Rady Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego
z dnia 2 października 2023 roku*

PROGRAM
OPIEKI NAD ZABYTKAMI
POWIATU ROPCZYCKO-SĘDZISZOWSKIEGO
NA LATA 2023-2026
WOJEWÓDZTWO PODKARPACKIE

Program opracowany na zlecenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego
Wykonawca: tekst i zdjęcia Dorota Rucka-Marmaj

luty-maj 2023

Plan Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego, zasięg terytorialny; Źródło:
<https://spropczyce.geoportal2.pl/map/www/mapa.php?CFGF=wms&mylayers=+granice1.granice2+OSM+>

Spis treści:

I. WPROWADZENIE	s. 5
II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	s. 7
III. CELE PROGRAMU	s. 11
IV. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	s. 12
V. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	s. 17
V.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad Zabytkami	s. 17
V.1.1. Zakres, w jakim <i>Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego</i> odnosi się do <i>Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022</i> ; Wytyczne i zalecenia Generalnego Konserwatora Zabytków	s. 18
V.1.2. Zakres, w jakim <i>Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego</i> odnosi się do <i>Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030</i>	s. 19
V.1.3. Zakres, w jakim <i>Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego</i> odnosi się do <i>Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030</i>	s. 20
V.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	s. 24
V.2.1. Zakres, w jakim <i>Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego</i> odnosi się do <i>Strategia rozwoju województwa - Podkarpackie 2030</i>	s. 24
V.2.2. Zakres, w jakim <i>Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego</i> odnosi się do <i>Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego</i>	s. 26
V.2.3. <i>Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2022-2025</i>	s. 28
VI. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	s. 28
VI.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu (analiza dokumentów programowych powiatu)	s. 28
VI.1.1 <i>Strategia Rozwoju Powiatu Ropczycko – Sędziszowskiego na lata 2021 -2030</i>	s. 28
VI.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego	s. 30
VI.2.1. Zarys historii obszaru Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego	s. 31

VI.2.2. Krajobraz kulturowy	s. 43
VI.2.3. Zabytki nieruchome	s. 53
VI.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	s. 53
VI.2.4. Zabytki ruchome	s. 59
VI.2.5. Zabytki archeologiczne	s. 61
VI.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych	s. 62
VI.2.7. Dziedzictwo niematerialne	s. 68
VI.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	s. 74
VI.4. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu	s. 76
VI.5. Zabytki będące własnością Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego	s. 156
VII. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU	s. 158
VIII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	s. 161
IX. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	s. 167
X. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	s. 168
XI. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI	s. 169
XII. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ POWIAT ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	s. 180
XIII. ZAŁĄCZNIKI	s. 183
Załącznik nr 1	
WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW NA TERENIE POWIATU ROPCZYCKO-SĘDZISZOWSKIEGO	s. 184
Załącznik nr 2	
WYKAZ ZABYTKÓW RUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW NA TERENIE POWIATU ROPCZYCKO-SĘDZISZOWSKIEGO	s. 192
Załącznik nr 3	
WYKAZ ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW NA TERENIE POWIATU ROPCZYCKO-SĘDZISZOWSKIEGO	s. 196

I. WPROWADZENIE

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego na lata 2023-2026 jest drugą aktualizacją programu. Ten dokument o charakterze strategicznym wymagany jest na mocy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 840.). Zgodnie z Art. 87. 1. ustawy: „Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami. Programy te mają na celu w szczególności: uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej; zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania; wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego, podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami; określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków; podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Określone w ustawie, wymienione powyżej cele nie wykluczają formułowania kolejnych, właściwych dla terenu, który program obejmuje. Program w skali powiatu ma za zadanie wskazanie strategicznych kierunków działań samorządu i administracji powiatu na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego. Powiatowy program opieki nad zabytkami przyjmuje Rada Powiatu, w drodze uchwały, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków. Program po uchwaleniu ogłasza się w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Z realizacji programu zarząd powiatu sporządza, co 2 lata sprawozdanie, które przedstawia Radzie Powiatu. Sprawozdanie z realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami jest przekazywane wojewódzkiemu konserwatorowi zabytków. Takie umocowanie programu czyni zeń istotne narzędzie w cykl planowania i realizowania polityki ochrony zabytków na wyższych szczeblach. Cykliczność tworzenia dokumentów, co 4 lata, umożliwia dynamiczne reagowanie na zachodzące zmiany i aktualizację przyjętych założeń polityki ochrony dziedzictwa kulturowego w skali regionu.

W Powiecie Ropczycko-Sędziszowskim ustawy wymóg sporządzania programów opieki nad zabytkami jest realizowany systematycznie i cyklicznie. Ostatnim z wdrożonych dokumentów był program na lata 2019-2022, który był kolejną już aktualizacją dokumentów wcześniejszych.

Tak więc, pierwsze rozdziały niniejszego opracowania rozdziały II-IV dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego oraz analizują najważniejsze dokumenty, strategie i programy ważne z punktu widzenia ochrony i opieki nad zabytkami – zarówno na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. W rozdziale VI zaprezentowano aktualizację charakterystyki zasobu zabytków Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego. Zaktualizowana ocena stanu zachowania dziedzictwa dała

podstawę do wprowadzenia zmian w analizie SWOT w rozdziale VII, która z kolei posłużyła do formułowania zaktualizowanych celów i zaleceń programu.

Aktualizacja ocen dotychczasowych działań i osiągnięć w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz oceny obecnego stanu zachowania zasobu zabytkowego posłużyły do zdefiniowania najważniejszych kierunków działań i samych działań ujętych w ramach trzech priorytetów przedłożonych w rozdziale VIII.

Pojawiła się potrzeba sformułowania nowych zadań i celów, powiązanych z kierunkami rozwoju polityki powiatu ze względu na zaistniały w ostatnich latach okres pandemii oraz wydarzenia związane z napływem uchodźców wojennych z Ukrainy. Są to czynniki ujawniające nowe mechanizmy w funkcjonowaniu dziedzictwa kulturowego, wymagające wypracowania nowych narzędzi reakcji i długofalowych strategii.

W rozdziale IX, dotyczącym sposobów realizacji i oceny wdrażania programu, zaproponowano wskaźniki realizacji programu adekwatne do zaproponowanych priorytetów i zadań, co ma m.in. ułatwić i zobiektywizować wykonywanie sprawozdań z realizacji programu. Końcowy rozdział X, poświęcony źródłom finansowania powiatowego programu opieki nad zabytkami uległ zmianom ze względu na wprowadzone zmiany w nazewnictwie i przeznaczeniu na ten cel niektórych nowych instrumentów.

Przedmiotem opracowania *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego na lata 2023-2026* jest dziedzictwo kulturowe w granicach administracyjnych powiatu. Powiat Ropczycko-Sędziszowski położony jest w Polsce, w województwie podkarpackim. Utworzony został w 1999 roku w ramach reformy administracyjnej. Jego siedzibą jest miasto Ropczyce. Powiat leży na pograniczu dwóch odmiennych krain geograficznych:

- rejony północne to tereny nizinne o klimacie podgórskich nizin i kotlin (Kotlina Sandomierska)
- rejony południowe to tereny górzyste (Pogórze Karpackie).

Główną rzeką regionu jest Wielopolka. Powiat sąsiaduje z pięcioma powiatami: mieleckim, kolbuszowskim, strzyżowskim, dębickim i rzeszowskim. Przez teren powiatu przebiegają szlaki komunikacyjne biegnące ze wschodu na zachód Polski, stanowiące istotny element infrastruktury tranzytowej kraju: autostrada A4, droga krajowa nr 94, linia kolejowa E 30 z Krakowa przez Rzeszów do przejścia granicznego z Ukrainą w Medyce.

W skład powiatu wchodzi: gminy miejsko-wiejskie: Ropczyce i Sędziszów Małopolski; gminy wiejskie: Iwierzycy, Ostrów, Wielopole Skrzyńskie; miasta: Ropczyce i Sędziszów Małopolski. Powiat posiada powierzchnię: 548,9 km² i liczbę ludności: 74 594) GUS Polska.¹ Gęstość zaludnienia 136 osób/km²; stopa urbanizacji 31,2%; użytki rolne stanowią 66,5% powierzchni powiatu (w tym grunty orne: 46,9%, łąki i pastwiska: 18,4%, sady: 1,2%). Najbardziej rozwinięte branże przemysłowe to: rolno-spożywcza, materiałów ogniotrwałych, elektromaszynowa, drzewna. Na terenie powiatu istnieje 16 parafii wyznania rzymskokatolickiego i zbor Świadkowie Jehowy (w tym grupa języka migowego).

---

¹ Źródło: GUS, 31. XII. 2021 (zaczepnięte ze strony Internetowej 21.04.2023): https://www.polskawliczbach.pl/powiat_ropczycko_sedziszowski

Poprzednikiem powiatu ropczycko-sędziszowskiego był powiat ropczycki. Został on powołany dnia 1 stycznia 1956 roku w województwie rzeszowskim, czyli 15 miesięcy po wprowadzeniu gromad w miejsce dotychczasowych gmin (29 września 1954) jako podstawowych jednostek administracyjnych PRL. Na powiat ropczycki złożyły się 2 miasta i 22. gromady, które wyłączono z powiatu dębickiego w tymże województwie: miasta Ropczyce i Sędziszów, gromady Borek Wielki, Brzeziny, Bystrzyca, Chechły, Czarna Sędziszowska, Glinik, Gnojnica, Iwierzyce, Kamionka, Lubzina, Łączki Kucharskie, Mała, Nawsie, Niedźwiada, Nockowa, Ocieka, Olchowa, Ostrów, Wielopole Skrzyńskie, Witkowice, Wolica Ługowa i Zagorzyce.

1 stycznia 1973 roku zniesiono gromady i osiedla, a w ich miejsce reaktywowano gminy. Powiat ropczycki podzielono na 2 miasta: Ropczyce i Sędziszów Małopolski i 5 gmin: Iwierzyce, Ostrów, Ropczyce, Sędziszów Małopolski i Wielopole Skrzyńskie. Po reformie administracyjnej obowiązującej od 1 czerwca 1975 roku, terytorium zniesionego powiatu ropczyckiego włączono do nowego (mniejszego) województwa rzeszowskiego.

1 lutego 1991 roku miasto i gminę Ropczyce połączono we wspólną gminę miejsko-wiejską Ropczyce, a 1 stycznia 1992 roku podobnej komasacji uległy miasto i gmina Sędziszów Małopolski. Wraz z reformą administracyjną z 1999 roku w województwie podkarpackim dawny powiat przywrócono, jednak pod nazwą Powiat Ropczycko-Sędziszowski z siedzibą w Ropczycach. Nowy powiat ma ten sam obszar, co ten z początku 1973 roku.

Budowę niniejszego *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego na lata 2022-2026* oparto na opracowaniu: „Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny”, Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków w Warszawie, Warszawa 2008. W trakcie prac nad niniejszym programem wykorzystano informacje pochodzące z Internetu, np.: stron Powiatu i Gmin, dostępnych informacji z mediów społecznościowych, z zasobów publikowanych na stronie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

II. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA POWIATOWEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy Programu został opracowany w oparciu o wymienione poniżej ustawy:

- art. 87 ust. 3 *Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2022 r. poz. 840.)
- *Ustawa z dnia 26 marca 2012 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (Opracowano na podstawie: tj. z 2012 r. poz. 406, z 2014 r. poz. 423, z 2015 r. poz. 337, 1505, z 2016 r. poz. 1020.)
- *Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym* (Dz. U. z 2022 r. poz. 1526, z 2023 r. poz. 572.)
- art. 18 ust. 2 pkt. 15 *Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572. z późn. zm.)

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2022

r. poz. 840.) która określa przedmiot, zakres i formy ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, zasady tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także organizację organów ochrony zabytków.

W świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków:

- 1) naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- 2) prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- 3) zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- 4) korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- 5) popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury” (Art. 5).

Zgodnie z art.3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, **zabytkiem** jest nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Ustawa definiuje m.in. podstawowe pojęcia z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami oraz przedmiot, zakres, formy i sposób ich ochrony. W myśl tej ustawy ochronie i opiece podlegają (bez względu na stan zachowania):

- 1) **zabytki nieruchome** będące w szczególności:
  - a) krajobrazami kulturowymi,
  - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
  - c) dziełami architektury i budownictwa,
  - d) dziełami budownictwa obronnego,
  - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
  - f) cmentarzami,
  - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
  - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) **zabytki ruchome** będące w szczególności:
  - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

- e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393.),
- f) instrumentami muzycznymi,
- g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
- h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) **zabytki archeologiczne** będące w szczególności:

- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
- b) cmentarzyskami,
- c) kurhanami,
- d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej” (Art. 6.1.).

Ponadto „ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej” (Art. 6.2.).

Ustawa określa także formy i sposób ochrony zabytków. **Formami ochrony zabytków są:**

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego (Art. 7).

Do rejestru zabytków wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku (art.9).

Zgodnie z art. 21 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy.

Zgodnie z art. 22 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte (art. 22 ust. 5):

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Ustawa definiuje obowiązki oraz kompetencje samorządu terytorialnego w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Do obowiązków zarządu województwa, powiatu lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) należy w szczególności:

- prowadzenie gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (Art. 22.p. 4);

- sporządzanie (na okres 4 lat) przez zarząd województwa, powiatu lub wójta (burmistrza, prezydenta miasta) odpowiednio wojewódzki, powiatowy lub gminny program opieki nad zabytkami (Art. 87);
- uwzględnianie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju powiatu, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego powiatu oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Art. 18 i 19).
- sporządzanie powiatowego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych opracowywanego zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r.

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2022 r. poz. 1526, z 2023 r. poz. 572.) określa zakres działania i zadania powiatu. W art. 4.1. powiat wykonuje określone ustawami zadania publiczne o charakterze ponadgminnym w zakresie:

- 1) edukacji publicznej;
- 2) promocji i ochrony zdrowia;
- 3) pomocy społecznej;
- 3a) wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej;
- 4) polityki prorodzinnej;
- 5) wspierania osób niepełnosprawnych;
- 6) transportu zbiorowego i dróg publicznych;
- 7) kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 8) kultury fizycznej i turystyki;
- 9) geodezji, kartografii i katastru;
- 10) gospodarki nieruchomościami;
- 11) administracji architektoniczno-budowlanej;
- 12) gospodarki wodnej;
- 13) ochrony środowiska i przyrody;
- 14) rolnictwa, leśnictwa i rybactwa śródlądowego;
- 15) porządku publicznego i bezpieczeństwa obywateli;
- 16) ochrony przeciwpowodziowej, w tym wyposażenia i utrzymania powiatowego magazynu przeciwpowodziowego, przeciwpożarowej i zapobiegania innym nadzwyczajnym zagrożeniom życia i zdrowia ludzi oraz środowiska;
- 17) przeciwdziałania bezrobociu oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy;
- 18) ochrony praw konsumenta;
- 19) utrzymania powiatowych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych;
- 20) obronności;
- 21) promocji powiatu;
- 22) współpracy i działalności na rzecz organizacji pozarządowych oraz podmiotów wymienionych w art. 3 ust. 3 ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2023 r. poz. 571.);
- 23) działalności w zakresie telekomunikacji.1a.(uchylony)

Artykuł 85 ust. 1 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840.), stanowi, że w krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami określa się, w szczególności cele i kierunki działań oraz zadania w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, warunki i sposób finansowania planowanych działań, a także harmonogram ich realizacji. Przez analogię podobny zakres powinno mieć opracowanie sporządzane w skali powiatu.

I. CELE PROGRAMU

Celem opracowania *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego na lata 2023-2026*, jest wyznaczenie zasadniczych kierunków działań, zmierzających do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego w granicach administracyjnych powiatu oraz stworzenie całościowej i wieloletniej strategii ochrony zabytków, znajdujących się na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego, realizowanej w 4-letnich cyklach, środkami optymalnymi, dostępnymi przez powiaty i gminy, zarówno prawnymi (zapisy dotyczące ochrony zabytków w planach zagospodarowania przestrzennego) jak też finansowymi (przeznaczenie części budżetu powiatu i gminy na ochronę zabytków). Zasadniczą przesłanką opracowania *Programu Opieki nad Zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego na lata 2023-2026* może stać się przesłanie ***Przeszłość – przyszłości. Szanujmy przeszłość by zbudować więź społeczną i otworzyć się na nowe perspektywy rozwoju.*** Owo przesłanie, określające cel nadrzędny dokumentu, jest wpisane w cele techniczne wynikające z dyrektywy ustawowej tj. ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Reasumując celem programu jest uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej; zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania; wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego; podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami; określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków; podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Powiatowy program opieki nad zabytkami wskazuje na sposoby i możliwości realizacji tych zadań poprzez planowe działania organizacyjne i finansowe, edukacyjne oraz promujące i upowszechniające wiedzę o dziedzictwie kulturowym powiatu, w szczególności wśród jej mieszkańców.

Program opieki nad zabytkami nie ma charakteru aktu prawnego ani też uzupełniającego obowiązujące prawo. Zgodnie z art. 5 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opieka sprawowana nad zabytkiem, należy do właścicieli i posiadaczy zabytków a organy administracji nie mogą zastąpić właścicieli w opiece nad przedmiotami ich własności. Przyjęty przez Radę Powiatu w formie uchwały, powiatowy program opieki nad zabytkami jest elementem polityki samorządowej. Jako dokument o charakterze strategicznym powinien

służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania, promowania oraz poprawy stanu zasobów dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu.

Ważnym zadaniem jest również określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z ich wykorzystaniem.

Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji planów zagospodarowania oraz w strategiach rozwoju (art. 18 ust.1) Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840.).

W szczególności dotyczy to:

- zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- innych zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.

W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego i w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się, w zależności od potrzeb strefy ochrony konserwatorskiej, obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków (art.19 ust. 1) *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840.)*.

Sposób prowadzenia rejestru zabytków oraz ewidencji w gminnych określa rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 14 maja 2004 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2004 nr 124 poz. 1305).

Program jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi przez krajowe, wojewódzkie, powiatowe dokumenty programowe oraz dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej powiatu.

IV. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

- *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r. poz. 840.)*
- *Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r. poz. 503, 1846, 2185, 2747, z 2023 r. poz. 553.)*,
- *Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz. U. z 2021 r. poz. 2351, z 2022 r. poz. 88, 1557, 1768, 1783, 1846, 2206, 2687, z 2023 r. poz. 553.)*,
- *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774, 1688.)*,
- *Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r. poz. 916, 1726, 2185, 2375.)*,
- *Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2022 r. poz. 2556, 2687.)*,
- *Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2021 r. poz. 485, z 2023 r. poz. 28.)*

- *Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami* (Dz. U. z 2023 r. poz. 344.),

- *Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (Dz. U. z 2020 r. poz. 194.),

- *Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie* (Dz. U. z 2023 r. poz. 571.).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i w bibliotekach określone zostały w:

- *Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach* (Dz. U. z 2022 r. poz. 385.),

- *Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach* (Dz. U. z 2022 r. poz. 2393.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- *Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach* (Dz. U. z 2020 r. poz. 164.).

Dokument o charakterze strategicznym, by mógł być skutecznie wdrażany, musi odzwierciedlać ład prawny w danej dziedzinie, a zarazem uwzględniać uwarunkowania prawne określające granice działania i odpowiedzialności.

Podstawowym aktem prawnym gwarantującym ochronę dziedzictwa kulturowego na terenie Polski jest **Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483, z 2001 r. Nr 28, poz. 319, z 2006 r. Nr 200, poz. 1471, z 2009 r., Nr 114, poz. 946.). Zgodnie z art. 5, art. 6 i art. 86 Konstytucji RP, ochrona zabytków jest obowiązkiem państwa i każdego obywatela. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, która w rozdziale I zawiera art. 5., który stanowi, iż: „Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”. Można zauważyć, że ustawa zasadnicza kreuje w ten sposób zarówno rangę zagadnień ochronnych, jak i podstawy budowania ładu prawnego. Stawianie problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na równi z podstawowymi prawami człowieka oraz suwerennością i niepodzielnością państwa jest wymownym sygnałem wskazującym na powszechne i istotne znaczenie tej problematyki w skali państwa. W ślad za ustawą zasadniczą kwestie poszanowania dziedzictwa kulturowego i naturalnego znajdują odzwierciedlenie w kolejnych aktach prawnych i dokumentach systemowych.

Głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest:

- *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz. U. z 2022 r. poz. 840.)

Ustawa określa m.in. przedmiot, zakres i formy ochrony oraz opieki nad zabytkami, zasady tworzenia programów ochrony zabytków oraz zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, oraz organizację organów ochrony zabytków (w szczególności art. 3, 4, 6, 7, 16 ust. 1, art. 17, 18, 19, 20, 21, 22 oraz art. 71, 89).

Zgodnie z art. 4 ww. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ochrona zabytków polega na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu m.in.:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;

- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,

- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Ustawa odróżnia ochronę zabytków od opieki nad zabytkami, przypisując ochronie zabytków czynności o charakterze władczym, realizowane przez organy administracji publicznej w oparciu o obowiązujące akty prawne oraz przypisane im ustawowo kompetencje (np. wydawanie decyzji administracyjnych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków, zapobieganie zagrożeniom, kontrolę stanu ich zachowania a także uwzględnienie ochrony w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz kształtowaniu środowiska).

Natomiast, zgodnie z art. 5 ustawy, opieka nad zabytkami to działania faktyczne podejmowane przez właściciela lub posiadacza zabytku, polegające w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Zgodnie z art. 71. ust. 2. ustawy, w przypadku gdy tytuł prawny do zabytku posiada jednostka samorządu terytorialnego, sprawowanie opieki nad zabytkami, określonej w art. 5 ustawy, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku, jest zadaniem własnym tej jednostki.

Ponadto, zgodnie z art. 18 ust. 1 ustawy, ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

- Ustawa z dnia 27 marca 2003 roku o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r. poz. 503, 1846, 2185, 2747, z 2023 r. poz. 553.). Jest aktem prawnym, który dotyczy zagadnień powiązanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

Ustawa określa: zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy.

Zgodnie z zapisami tej ustawy w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym uwzględnia się zwłaszcza (artykuł 1, ust. 2):

- wymagania ładu przestrzennego, w tym urbanistyki i architektury;
- walory architektoniczne i krajobrazowe;
- wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

Ustawa stanowi, że w planie zagospodarowania przestrzennego województwa uwzględnia się (art. 39 ust. 3 ustawy) ustalenia strategii rozwoju województwa oraz rekomendacje i wnioski zawarte w audycie krajobrazowym oraz określa się w szczególności m.in. system obszarów chronionych, w tym obszary ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu kulturowego, ochrony uzdrowisk oraz dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa wskazuje na potrzebę uwzględnienia przy sporządzaniu studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego stanu dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej (art. 10, ust.1, pkt 4) oraz wprowadza obowiązek określenia zasad ochrony m.in. krajobrazów kulturowych i dóbr kultury współczesnej w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (art. 10, ust. 2, pkt 4).

W miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego określa się obowiązkowo m.in. zasady ochrony i kształtowania ładu przestrzennego, zasady ochrony środowiska, przyrody i krajobrazu, zasady kształtowania krajobrazu, zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków, w tym krajobrazów kulturowych oraz dóbr kultury współczesnej (art. 15, ust. 2, pkt 2, 3, 3a i 4). Ustawa nakłada obowiązek uzgodnienia projektu mpzp z właściwym wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenu (art. 17, ust. 6, pkt b).

W przypadku braku miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego określenie sposobów zagospodarowania i warunków zabudowy terenu następuje w drodze decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, przy czym: 1) lokalizację inwestycji celu publicznego ustala się w drodze decyzji o lokalizacji inwestycji celu publicznego; 2) sposób zagospodarowania terenu i warunki zabudowy dla innych inwestycji ustala się w drodze decyzji o warunkach zabudowy (art. 4, ust. 1, pkt 2).

- Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz. U. z 2021 r. poz. 2351, z 2022 r. poz. 88, 1557, 1768, 1783, 1846, 2206, 2687, z 2023 r. poz. 553.).

Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków, obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego oraz w odniesieniu do obiektów w gminnej ewidencji zabytków. W kontekście ochrony zabytków istotnym przepisem prawa budowlanego jest możliwość skorzystania z odstępstw od sprecyzowanych w ustawie przepisów techniczno-budowlanych dotyczących projektowania, budowania, użytkowania i utrzymywania obiektów budowlanych. Odstępstwo można uzyskać przed wydaniem pozwolenia na budowę lub decyzji o zmianie sposobu użytkowania obiektu. Organ wydający pozwolenie na budowę występuje w tej sprawie do ministra, który ustanowił przepisy techniczno-budowlane (art. 9).

Należy też zwrócić uwagę, że w myśl prawa budowlanego budowy i roboty budowlane niewymagające pozwolenia na budowę, jeżeli są wykonywane przy obiekcie budowlanym wpisanym do rejestru zabytków, wymagają pozwolenia na budowę, a jeżeli są wykonywane na obszarze wpisanym do rejestru zabytków - wymagają zgłoszenia, przy czym do wniosku o pozwolenie na budowę oraz do zgłoszenia należy dołączyć pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków wydane na podstawie przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 29 ust. 4). Natomiast pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków (art. 39 ust. 2). W odniesieniu do obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego wydaje organ administracji architektoniczno-budowlanej w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 39, ust. 3). Ponadto umieszczanie tablic i urządzeń reklamowych na obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymaga pozwolenia na budowę (art. 29, ust. 2, pkt 6), a instalowanie krat na obiektach wpisanych do rejestru zabytków wymaga zgłoszenia (art. 30, ust. 1, pkt 3a).

Wykonywanie zadań w zakresie kultury i ochrony zabytków jest ustawowym zadaniem samorządów, o czym stanowi:

- Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu (Dz. U. z 2015 r. poz. 774, 1688.).

Ustawa ta wprowadziła szereg zmian w obowiązujących przepisach, które są istotne dla poprawy kształtowania krajobrazu kulturowego. Dla samorządu województwa istotne jest przyjęcie przepisów dotyczących wprowadzenia narzędzi sprzyjających ochronie krajobrazu, powszechnej identyfikacji i waloryzacji krajobrazów oraz zmiany definicji krajobrazu kulturowego, rozumianego jako „postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze lub wytwory cywilizacji, ukształtowaną w wyniku działania czynników naturalnych lub działalności człowieka”.

Celem ustawodawcy było wdrożenie rozwiązań, które zapewnią właściwy poziom ochrony szczególnie cennych krajobrazowo obszarów i walorów krajobrazowych: wartości przyrodniczych, kulturowych, historycznych, estetyczno-widokowych obszaru, związanych z nimi rzeźby terenu, tworów i składników przyrody oraz elementów cywilizacyjnych, ukształtowanych przez siły przyrody lub działalność człowieka. Jednym z konkretnych wymiarów stanowienia prawa w tym względzie jest umożliwienie podejmowania przez rady gmin uchwał – będących aktami prawa miejscowego – ustalających zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic reklamowych i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń, ich gabaryty, standardy jakościowe oraz rodzaje materiałów budowlanych, z jakich mogą być wykonane. Zapisy ustawy obligują samorząd wojewódzki do sporządzenia audytu krajobrazowego (nie rzadziej niż raz na 20 lat). Audyt krajobrazowy powinien określić krajobrazy występujące na obszarze całego województwa, ich cechy charakterystyczne i dokonać oceny ich wartości. Ponadto w audycie wskazuje się: lokalizację krajobrazów priorytetowych oraz lokalizację i granice: parków kulturowych, parków narodowych, rezerwatów przyrody, parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu oraz obiektów znajdujących się na listach Światowego Dziedzictwa UNESCO, obszarów Sieci

Rezerwatów Biosfery UNESCO (MaB) lub obszarów i obiektów proponowanych do umieszczenia na tych listach. W audycie należy też wskazać zagrożenia dla możliwości zachowania wartości krajobrazów oraz rekomendacje i wnioski dotyczące kształtowania i ochrony krajobrazów, a także lokalne formy architektoniczne zabudowy w obrębie krajobrazów.

- *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym* (Dz. U. z 2023 r. poz. 40, 572.)

Zgodnie z art. 7, ust. 1, pkt 9 ustawy o samorządzie gminnym zadaniem własnym gminy jest „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”.

V. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

V.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad Zabytkami

Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego na lata 2023-2026 jest zgodny z założeniami i celami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami oraz szeroko pojętego zarządzania dziedzictwem kulturowym. Polityka ta określana jest w następujących zasadniczych dokumentach. Są to:

V.1.1. *Wytyczne i zalecenia Generalnego Konserwatora Zabytków; Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022*

V.1.2. *Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*

V.1.3. *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030*

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zobowiązuje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego do opracowania, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami.

„Celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”. Bardzo istotne jest przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich: „Celem jest także stworzenie wykładni porządkującej sferę ochrony poprzez **wskazanie siedmiu podstawowych zasad konserwatorskich:**

- 1) zasady *primum non nocere*,
- 2) zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych),
- 3) zasady minimalnej niezbędnej ingerencji,
- 4) zasady, zgodnie z którą usuwać należy to co na oryginał działa niszcząco,
- 5) zasady czytelności i odróżnialności ingerencji,
- 6) zasady odwracalności metod i materiałów,
- 7) zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie, Wymienione zasady dotyczą zarówno konserwatorów - pracowników urzędów, profesjonalnych konserwatorów-restauratorów dzieł sztuki, konserwatorów-architektów,

urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych - codziennych konserwatorów zabytkowych świątyń.

V.1.1. Zakres, w jakim *Program opieki nad zabytkami Powiatu Popczycko-Sędziszowskiego* odnosi się do *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022*²; *wytyczne i zalecenia generalnego konserwatora zabytków*

Zakończył się okres obowiązywania *Programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022*, był drugim programem krajowym i stanowił zasadniczy dokument strategiczny, który określał cele administracji rządowej oraz podległych jej jednostek działających w zakresie ochrony zabytków. Jednak do czasu wdrożenia nowego, odwołania do dotychczas obowiązującego są uzasadnione co do treści strategicznych i kierunkowych.

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. Głównym jego celem jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami, który realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1 - Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.
2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Cel szczegółowy 2 - Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami

Kierunki działania:

1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

Cel szczegółowy 3 - Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działania:

1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.
2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

Jako dopełnienie celów *Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami* wskazano kilka zagadnień horyzontalnych, z których najistotniejsze dla problematyki powiatowego programu opieki nad zabytkami są:

- 1) uporządkowanie sfery ochrony zabytków nieruchomych, uporządkowanie rejestru;
- 2) podniesienie, jakości służb w zakresie realizacji pozostałych zadań w odniesieniu do zabytków nieruchomych (szkolenia, wzmocnienie orzecznictwa);
- 3) zwiększenie efektywności ochrony lokalnego dziedzictwa kulturowego – poprzez lepszy przepływ informacji pomiędzy organami ochrony zabytków, a społecznościami żyjącymi w ich otoczeniu;
- 4) wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków;

---

² Uchwała nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. w sprawie „Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019–2022”. M.P. 2019 poz. 808

- 5) zwiększenie zaangażowania samorządów, ze szczególnym uwzględnieniem gmin w ochronę i opiekę nad zabytkami, oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych, jako skutecznej formy ochrony zabytków;
- 6) merytoryczne wsparcie samorządu terytorialnego w zakresie opieki nad zabytkami przez organy ochrony zabytków;
- 7) promocja zasobu dziedzictwa za pośrednictwem Internetu;

Strzeżenie dziedzictwa narodowego stanowi jedno z podstawowych zadań Rzeczypospolitej Polskiej, zdefiniowanych w art. 5 Konstytucji, obok ochrony niepodległości i nienaruszalności terytorialnej, zapewnienia wolności i praw człowieka i obywatela, bezpieczeństwa obywateli oraz ochrony środowiska. Ochrona zabytków i opieka nad zabytkami, jako jeden z najważniejszych elementów tego dziedzictwa, realizowane są przez Rząd Rzeczypospolitej Polskiej w powiązaniu z kontekstem polityki gospodarczo-społecznej, ale stanowią również cel sam w sobie, którego wartość wykracza poza kategorie czysto ekonomiczne.

WYTYCZNE I ZALECENIA GENERALNEGO KONSERWATORA ZABYTEKÓW

Odnosząc się do poziomu krajowego należy odnotować, iż Generalny Konserwator Zabytków zgodnie z art. 90 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w ramach koordynowania działalności wojewódzkich konserwatorów zabytków ustala ogólne kierunki ich działania, wydaje instrukcje i wytyczne określające sposób ich postępowania. Jest to zbiór dokumentów adresowanych zgodnie z kompetencjami do wojewódzkich urzędów ochrony zabytków. Jednocześnie są to wskazania o charakterze proceduralnym i doktrynalnym, kształtujące aktualną doktrynę i praktykę ochrony zabytków w kraju. Stąd, mimo prawnie ograniczonego zakresu oddziaływania dokumenty te należy traktować jako istotne wskazówki co do kierunku ewolucji systemu ochrony zabytków w ogólności oraz jako wskazówki doktrynalne, które warto uwzględnić we własnych strategiach z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego. Szczególnie istotne są wytyczne i zalecenia w zakresie podstawowych zasad konserwatorskich dotyczących zabytków, których stosowanie i propagowanie wpływa normująco na teorię i praktykę działań konserwatorskich. Powyżej w punkcie V.1 zacytowanych już został 7 zasad konserwatorskich zaleconych do stosowania pismem Generalnego Konserwatora Zabytków z 5 października 2018 r.

V.1.2. Zakres, w jakim *Program opieki nad zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego* odnosi się do *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030*³

Uchwałą Nr 125/2014 z dnia 24 czerwca 2014 r. Rada Ministrów określiła Koncepcje Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030 roku, która będzie realizowana poprzez realizację celów szczegółowych:

---

³ Uchwała Nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie przyjęcia Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030. M.P. 2012 poz. 252

Cel szczegółowy 1 - Podwyższenie konkurencyjności głównych ośrodków miejskich Polski w przestrzeni europejskiej poprzez ich integrację funkcjonalną przy zachowaniu policentrycznej struktury systemu osadniczego sprzyjającej spójności.

Cel szczegółowy 2 - Poprawa spójności wewnętrznej i terytorialne równoważenie rozwoju kraju poprzez promowanie integracji funkcjonalnej, tworzenie warunków dla rozprzestrzeniania się czynników rozwoju, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz wykorzystanie potencjału wewnętrznego wszystkich terytoriów.

Cel szczegółowy 3 - Poprawa dostępności terytorialnej kraju w różnych skalach przestrzennych poprzez rozwijanie infrastruktury transportowej i telekomunikacyjnej.

Cel szczegółowy 4 - Kształtowanie struktur przestrzennych wspierających osiągnięcie i utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i walorów krajobrazowych Polski.

Cel szczegółowy 5 - Zwiększenie odporności struktury przestrzennej kraju na zagrożenia naturalne i utraty bezpieczeństwa energetycznego oraz kształtowanie struktur przestrzennych wspierających zdolności obronne państwa.

Cel szczegółowy 6 - Przywrócenie i utrwalenie ładu przestrzennego.

V.1.3. Zakres, w jakim *Program opieki nad zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego* odnosi się do *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030*⁴

Cel główny *Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2030* stanowi wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków, który odnosi się do zagadnień jednego z obszarów wpływających na osiągnięcie celów SOR: Kapitał ludzki i społeczny. Jest on również powiązany z realizacją działań wskazanych w poszczególnych obszarach dla wszystkich trzech celów szczegółowych Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Cel główny SRKS 2030 doprecyzowują trzy cele szczegółowe:

Cel szczegółowy 1: Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne;

Cel szczegółowy 2: Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich;

2.1. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,

2.2. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,

2.3. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą;

Cel szczegółowy 3: Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

Cel szczegółowy 4: Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich;

Podstawą budowania silnego kapitału społecznego jest również wzmacnianie prospołecznych postaw i tożsamości opartych na wspólnym dorobku kulturowym. Szacunek do tradycji oraz poczucie przynależności do wspólnoty i jej historii powinny iść w parze z rozwojem kreatywności, otwartości i tolerancji. Dlatego istotnym elementem SRKS będą także działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa

---

⁴ Uchwała Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. w sprawie przyjęcia "Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030". M.P. 2020 poz. 1060.

narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono następujące priorytety:

W punkcie 2.1. ww. strategii Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze;

- Jednym z fundamentów wzmacniania uczestnictwa Polaków w kulturze powinna być kontynuacja oraz wzmacnianie działań na rzecz wzrostu czytelnictwa, które stanowi punkt wyjścia i warunek dla zaangażowania w inne formy aktywności kulturalnej i społecznej.
- Dalsze unowocześnianie usług bibliotecznych i wzmacnianie ich zaplecza technologicznego. W tym celu zrealizowany zostanie m.in. projekt „OMNIS” 38). Polegać on będzie na wdrożeniu ogólnopolskiego systemu informatycznego oferującego jeden punkt dostępu do zbiorów polskich bibliotek i aktualnej oferty rynku wydawniczego w Polsce.
- Istotną rolę we wzmacnianiu uczestnictwa Polaków w kulturze oraz w budowaniu kapitału społecznego w środowiskach lokalnych odgrywają domy i ośrodki kultury oraz centra kultury i sztuki. W ramach SRKS kontynuowany i rozwijany będzie adresowany do nich program „Dom Kultury +”. Program skierowany jest do tych placówek, które gotowe są prowadzić nowatorskie działania animacyjne angażujące społeczność lokalną, zaprojektowane w oparciu o przeprowadzoną wcześniej diagnozę jej potrzeb i potencjałów.
- Budowanie wartościowej i profesjonalnej oferty artystycznej dla dzieci i młodzieży.
- Działania na rzecz zwiększenia zakresu wykorzystania kultury w obszarze aktywizowania i społecznego włączenia osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem.
- Ułatwianie dostępu do kultury oraz aktywnego uczestnictwa w kulturze osobom starszym, osobom z niepełnosprawnościami lub czasowymi ograniczeniami w funkcjonowaniu

W punkcie 2.2. ww. strategii Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury;

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego, m.in. przez różnorodne inwestycje w jego elementy: dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocję dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO 39) oraz uznanego przez Prezydenta RP za Pomniki Historii, a także rozwój turystyki kulturowej przy wykorzystaniu idei Europejskich Szlaków Kulturowych.

Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami (KPOZOZ). Program określa cele administracji rządowej oraz podległych jej służb i instytucji w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz wskazuje środki służące do ich realizacji. Celem głównym KPOZOZ 2019–2022 jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami.

Dwa spośród trzech celów szczegółowych składających się na cel główny KPOZOZ 2019–2022, wpłyną na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, w którego skład wchodzi:
  - szkolenia dla JST, w tym pracowników merytorycznych, w zakresie zarządzania dziedzictwem, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego,
  - budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa na poziomach lokalnym, regionalnym i centralnym realizowane przez rozbudowę portalu internetowego, którego celem jest dostarczenie samorządom gminnym fachowej wiedzy i informacji nt. dziedzictwa, jego ochrony oraz możliwości jego wykorzystania dla dobra gminy,
  - konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrożenie programu opieki nad zabytkami, mający na celu promocję i upowszechnianie najlepszych wzorców, przede wszystkim w zakresie opracowywania i wdrażania gminnych programów opieki nad zabytkami, rozumianych jako dokumenty strategiczne w kontekście ochrony i zarządzania dziedzictwem i krajobrazem kulturowym oraz kształtowania ładu przestrzennego przez samorząd lokalny;
2. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa, w ramach którego przewidziano następujące działania:
  - kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, mająca budować świadomość społeczną w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego i przywracania ładu przestrzennego oraz profilaktyki i ochrony dziedzictwa przed działaniami przestępczymi (m.in. wandalizmem, dewastacją, nielegalną rozbiórką zabytkowej architektury, grabieżą stanowisk archeologicznych, kradzieżą i przemytem zabytków ruchomych),
  - tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, mające na celu tworzenie nowych, bardziej zróżnicowanych materiałów edukacyjnych dla szkół oraz prowadzenie warsztatów edukacyjnych dla młodzieży,
  - tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami, w ramach którego powstanie program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kultury.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii przez Prezydenta RP. Należy również wykorzystać ich potencjał do stymulowania rozwoju ośrodków miejskich tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Realizowane będą inicjatywy polegające na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Zadania te będą prowadzone m.in. przy udziale środków europejskich oraz krajowych. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Stanowią one najcenniejszą grupę zabytków architektury i budownictwa, co uzasadnia dalsze inwestowanie w ich ochronę i zachowanie. Projekt strategiczny pn. Rozwój Turystyki Kulturowej obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania. W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równoległe – wzmocnienie poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny. Wsparcie obejmuje podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Równie ważnym wyzwaniem jest poprawa estetyki przestrzeni publicznej. W tym celu kontynuowany i rozwijany będzie projekt pn. „Krajobraz mojego miasta”, którego celem jest zwrócenie uwagi władz samorządowych, firm, instytucji oraz społeczeństwa na problem chaosu reklamowego i konieczność zrównoważonego planowania przestrzeni miejskiej. Zwiększony zostanie nacisk na działania edukacyjne oraz promocyjne w zakresie kształtowania i ochrony estetyki przestrzeni publicznej.

W ramach działań na rzecz gromadzenia i zachowania dorobku polskich artystów rozbudowywane będą kolekcje sztuki współczesnej o randze zbiorów narodowych oraz regionalne kolekcje sztuki współczesnej.

Kontynuacji i wzmocnienia wymagają także dokumentowanie, poszukiwanie i odzyskiwanie zrabowanych podczas II wojny światowej dzieł sztuki.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmocnienia uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Cel szczegółowy 3: Zwiększenie wykorzystania potencjału kulturowego i kreatywnego dla rozwoju.

W Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego przyjęto, że digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie zbiorów dziedzictwa kulturowego za pomocą Internetu należą do najważniejszych przedsięwzięć prowadzących do rozwoju kultury cyfrowej w Polsce. Szczególnie istotne dla tej koncepcji będzie podnoszenie kompetencji cyfrowych kadr instytucji kultury i archiwów, unowocześnianie usług wraz z wzmocnieniem ich zaplecza technologicznego oraz upowszechnianie rozwiązań cyfrowych wśród instytucji kultury zlokalizowanych poza obszarem działalności ośrodków wiodących.

SRKS 2030 kładzie nacisk na promowanie nowych technologii takich, jak sztuczna inteligencja lub automatyzacja - możliwych do wykorzystania w sztuce i branżach kreatywnych. Podkreślana jest także potrzeba archiwizacji wybranej grupy stron internetowych jako rzetelnego źródła wiedzy i referencji.

Ponadto, jako kluczową określono rolę archiwów państwowych w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną i przetwarzania informacji o potencjalnej wartości historycznej, co wynika z wykorzystywania systemów teleinformatycznych do świadczenia usług drogą elektroniczną w administracji publicznej.

Działania ukierunkowane na technologie cyfrowe w zakresie rozwoju potencjału kreatywnego społeczeństwa:

- kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem zasobów dziedzictwa cyfrowego;
- modernizacja infrastruktury archiwów państwowych i zwiększenie ich dostępności dla instytucji publicznych;
- utworzenie regionalnych i ponadregionalnych pracowni digitalizacyjnych obsługujących beneficjentów z mniejszych miejscowości i województw;
- budowa sieci ośrodków rozwoju kompetencji medialnych i kreatywnych;
- zapewnienie jednego punktu dostępu do zbiorów polskich bibliotek oraz wyszukiwania treści w postaci cyfrowej.

V.2. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

- *Strategia rozwoju województwa - Podkarpackie 2030*
- *Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego*
- *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2018-2021*
- *Strategia rozwoju powiatu ropczycko – sędziszowskiego na lata 2021 -2030*

Przy omawianiu najważniejszych zagadnień ww. programów, zachowana została oryginalna numeracja poszczególnych punktów.

V.2.1. Zakres, w jakim *Program opieki nad zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego* odnosi się *Strategia rozwoju województwa - Podkarpackie 2030*⁵

Program opieki nad zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego na lata 2023–2026 jest dokumentem programowym skorelowanym z założeniami strategii rozwoju województwa w zakresie ochrony, wykorzystania i promocji dziedzictwa kulturowego. W związku z powyższym odwołuje się bezpośrednio do aktualnie obowiązującej *Strategii rozwoju województwa – Podkarpackie 2030*. Niniejszy program opieki nad zabytkami rozwija i uściśla zapisy strategii rozwoju, co wspomaga wyznaczone do osiągnięcia cele dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

---

⁵ Dokument przyjęty Uchwałą Nr XXVII/458/20 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 28 września 2020 r.

Strategia jest kluczowym dla samorządu województwa dokumentem, który określa kierunki rozwoju oraz priorytety i główne działania zmierzające do osiągnięcia wyznaczonych celów. Główny cel aktualnie obowiązującej strategii określono w sposób następujący: „Odpowiedzialne i efektywne wykorzystanie zasobów endo- i egzogenicznych regionu, zapewniające trwałe, zrównoważony i terytorialnie równomierny rozwój gospodarczy oraz wysoką jakość życia mieszkańców województwa”. Zagadnienia dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte zostały w obszarze tematycznym „Kapitał ludzki i społeczny”, priorytet „Kultura i dziedzictwo kulturowe”. Przewidywane działania związane z dziedzictwem kulturowym to m.in.:

1. Tworzenie warunków dla upowszechniania kultury, rozwijania form działalności kulturalnej i interpretacji dziedzictwa wraz ze zwiększeniem kompetencji kulturowych mieszkańców:

- monitorowanie inicjatyw oraz prowadzenie badań w obszarze kultury we współpracy z przedstawicielami sektora kultury, edukacji i instytucjami naukowo-badawczymi;
- tworzenie bogatej oferty kulturalnej wraz z poprawą jej dostępności oraz inicjowanie działań na rzecz zwiększenia uczestnictwa w przedsięwzięciach kulturalnych i budowy więzi lokalnych;
- stwarzanie warunków sprzyjających wzrostowi kompetencji kulturowych oraz artystycznych mieszkańców regionu, m.in. poprzez rozwój edukacji kulturowej;
- wsparcie twórców oraz stymulowanie rozwoju kultury poprzez programy stypendialne, konkursy tematyczne i nagrody;
- promocja regionu oraz popularyzacja jego kultury poprzez rozwój turystyki kulturowej;
- popularyzacja kultury i dziedzictwa kulturowego, w tym dziedzictwa przemysłowego i technicznego oraz niematerialnego, jako elementu umacniania tożsamości regionalnej oraz pomnażania kapitału ludzkiego i społecznego;
- rozwój działań i form instytucjonalnej oraz pozainstytucjonalnej ochrony i popularyzacji dziedzictwa Kresów, w tym Portalu Muzeum Dziedzictwa Kresów Dawnej Rzeczypospolitej;
- stworzenie Podkarpackiego Szlaku Filmowego wychodzącego naprzeciw potrzebie opracowania i upowszechniania filmowego dziedzictwa kulturowego regionu oraz przygotowanie oferty profesjonalnych wydarzeń filmowych.

2. Wzmacnianie współpracy i partnerstwa na rzecz wykorzystania regionalnych zasobów dziedzictwa i kultury współczesnej jako potencjału rozwojowego:

- realizacja projektów kulturowych o randze ponadregionalnej i międzynarodowej;
- integracja działań z przedsięwzięciami w obszarze przemysłów kultury, w szczególności przemysłu filmowego;
- inicjowanie i wspieranie procesów na rzecz tworzenia silnych marek kulturowych o znaczeniu ogólnopolskim i międzynarodowym;
- sieciowanie podmiotów zaangażowanych w tworzenie, ochronę, udostępnianie, popularyzację kultury oraz dziedzictwa kulturowego w celu integracji działań w obszarze kultury;
- promowanie i wspieranie waloryzacji dziedzictwa kulturowego oraz zwiększenie gospodarczego i społecznego ich wykorzystania poprzez tworzenie partnerstw między sektorem publicznym i prywatnym;

a także:

3. Infrastruktura kultury i zwiększenie atrakcyjności dziedzictwa kulturowego:

- ochrona obiektów zabytkowych i miejsc cennych kulturowo jako element działań prorozwojowych i prospołecznych;
- restauracja i adaptacja obiektów dziedzictwa kulturowego, w tym przemysłowego w celu tworzenia innowacyjnych produktów kulturowych i turystycznych;
- poprawa jakości, poszerzanie i budowa nowej infrastruktury kultury, m.in. poprzez realizację projektów adaptacyjnych, modernizacyjnych i technologicznych w instytucjach kultury;
- realizacja projektów digitalizacyjnych oraz informatycznych mających na celu ułatwienie i poszerzenie dostępu do kultury

V.2.2. Zakres, w jakim *Program Opieki nad Zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego* odnosi się *Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego*⁶

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego, a właściwie zawarta w nim koncepcja ochrony dziedzictwa kulturowego, były wstępnie opiniowane przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Autorzy planu podnoszą, iż województwo podkarpackie posiada liczne, zróżnicowane pod względem pochodzenia, form funkcjonalnych i architektonicznych zespoły i obiekty zabytkowe. Przyznając niekwestionowany prymat w kategorii zabytkowych układów urbanistycznych i ośrodków kulturotwórczych Rzeszowowi, Dębicy, Przemyślowi, Jarosławowi, Łańcutowi, Krosnu i Sanokowi, wymienia również kilka układów małomiasteczkowych, których rewitalizacja i uaktywnienie stwarza rezerwy do rozwoju turystyki kulturowej i agroturystyki (są to: Głogów Małopolski, Kalwaria Pałacowska, Pruchnik i Jaćmierz).

Kierunki polityki przestrzennej zawarte w tym planie zostały powiązane z określonymi w strategii rozwoju województwa polami strategicznymi, priorytetami, celami i kierunkami działań. Wśród nich trzecie pole strategiczne to *Kultura, turystyka i ochrona środowiska*. W ramach tego pola za priorytet przyjęto *Rozwój kultury i ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych regionu jako warunek podniesienia konkurencyjności produktu turystycznego*. Za jeden z trzech przyjętych w jego ramach celów strategicznych uznano *wzbogacenie istniejących i kreowanie nowych produktów turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym i unikatowych wartościach przyrodniczo-kulturowych*. Jednym ze sposobów realizacji tego celu winna być *rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego, wartości krajobrazowych i przyrodniczych oraz rozwój działalności kulturowej jako podstawy tworzenia produktu turystycznego*.

Ważne dla ochrony dziedzictwa kulturowego są przyjęte w *Planie* zasady, wśród których istotne znaczenie dla ochrony i opieki nad zabytkami mają przede wszystkim:

- ochrona zasobów kultury materialnej i niematerialnej oraz utrzymanie ładu przestrzennego w obrębie dawnych układów urbanistycznych i obszarów proponowanych do ochrony krajobrazu kulturowego,
- przeznaczanie obszarów predysponowanych do ochrony przyrodniczej i krajobrazowej oraz obiektów stanowiących dziedzictwo kulturowe o różnym reżimie ochronnym, oparte

⁶ Uchwałą Sejmiku Województwa Podkarpackiego nr LIX/930/18 z dnia 27 sierpnia 2018 r.

o dokładne rozpoznanie zasobów, waloryzację terenu i określenie odporności środowiska na antropopresję,

- tworzenie spójnego systemu ekologicznego poprzez rozwój wieloprzestrzennych obszarów ochrony środowiska naturalnego i kulturowego,

- promocja obszarów koncentracji walorów turystycznych, zespołów i obiektów zabytkowych w celu ich gospodarczego wykorzystania,

- zasada maksymalnej integracji działań na rzecz ochrony środowiska, w szczególności walorów krajobrazowych, przyrody, ochrony bioróżnorodności przyrody i krajobrazu kulturowego w sferze badawczej, społeczno-gospodarczej i ekonomicznej oraz w wojewódzkich programach sektorowych, na obszarach: transgranicznych i na obszarach stykowych z sąsiednimi województwami,

- ograniczanie negatywnych skutków działalności urzędów infrastruktury technicznej społecznej i gospodarczej oraz różnych form aktywności społecznej i gospodarczej na środowisko naturalne i kulturowe.

W *Planie* zawarto też *Ustalenia w zakresie ochrony, kształtowania i racjonalnego wykorzystania krajobrazu kulturowego*, w których określono i wymieniono m.in.: obszary szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, obszary rezerwatów kulturowych, obiekty zabytkowe i zespoły obiektów zabytkowych przewidziane do szczególnej ochrony i wykorzystania turystycznego (m.in jako Pomniki Historii). Wskazano także na historyczne układy urbanistyczne przewidziane do szczególnej ochrony, obiekty i zespoły obiektów wymagające stałej ochrony konserwatorskiej, istniejące i projektowane szlaki kulturowe oraz określono zasady ochrony i zagospodarowania przestrzennego na obszarach szczególnej ochrony krajobrazu kulturowego, jak również zasady ochrony układów urbanistycznych objętych szczególną ochroną.

Wykonana metodą SWOT synteza uwarunkowań wśród mocnych i słabych stron województwa uwzględnia także problemy dotyczące dziedzictwa kulturowego.

Plan wskazuje także na konieczność wykonania studiów programowo -przestrzennych dla: wskazanych stref koncentracji walorów turystycznych, ochrony zabytkowej architektury drewnianej terenów pogranicza, projektowanych parków i rezerwatów kulturowych, projektowanych szlaków kulturowych, stref uzdrowiskowych. Opracowanie ww. studiów określone zostało jako zadanie władz województwa. Uznano także za konieczne sporządzenie przez inne jednostki samorządowe miejscowych planów rewaloryzacji, rewitalizacji i zagospodarowania przestrzennego wybranych zabytkowych centrów miast historycznych oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego dla obszarów proponowanych Pomników Historii.

W *Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego* zawarto także wykaz działań i zadań, w ujęciu przedmiotowym i podmiotowym (między innymi w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego) których realizacja jest niezbędna dla osiągnięcia założonych w *Planie* celów.

V.2.3. *Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2022-2025*⁷

Jako główny cel strategiczny kolejnej edycji *Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami w województwie podkarpackim na lata 2022-2025* należy uznać wzmocnienie systemu ochrony zabytków w celu kształtowania pamięci i szacunku dla przeszłości jako siły budującej więź społeczną i otwierającej nowe perspektywy rozwoju w przyszłości

Służyć temu mają następujące priorytety:

PRIORYTET I Rozwijanie i upowszechnianie wiedzy o dziedzictwie kulturowym, w tym o zabytkach oraz o roli dziedzictwa regionalnego w kształtowaniu bogactwa kulturowego kraju - budowanie więzi społecznych oraz świadomości znaczenia i celów ochrony dziedzictwa kulturowego /działania badawcze, edukacyjne, promocyjne/

PRIORYTET II Ochrona i zarządzanie dziedzictwem kulturowym, w szczególności zabytkami jako czynnik rozwoju społeczno-gospodarczego województwa. /działania w sferze materialnej ochrony oraz użytkowania zasobu zabytkowego/

PRIORYTET III Budowanie współpracy z organami państwowymi, samorządowymi, organizacjami pozarządowymi, środowiskiem kościelnym i osobami fizycznymi na rzecz intensyfikacji działań służących efektywnej ochronie i opiece nad zabytkami oraz niematerialnym dziedzictwem kulturowym województwa podkarpackiego. /działania organizacyjne i zarządcze, koordynacja i współpraca, dążenie do efektu synergii działań/

Celowi strategicznemu programowi, jak również wyznaczonym priorytetom podporządkowane są przyjęte w Programie kierunki działań oraz zadania. Dobór zadań wynika z kompetencji ustawowych samorządu województwa, w tym z połączenia koncepcji strategicznej z wymogami zawartymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami odnośnie merytorycznej zawartości programów opieki nad zabytkami. Dla realizacji celów programu wskazuje się kierunki działań związane ze strefą edukacyjno-informacyjną dla priorytetu 1, działania finansowo - interwencyjne dla priorytetu 2 oraz dla priorytetu 3 aktywność organizacyjną służącą budowaniu współdziałania i wykorzystywaniu potencjału organów administracji rządowej, samorządowej oraz struktur pozarządowych i społecznych w tworzeniu warunków dla skutecznego sprawowania ochrony i opieki nad zabytkami, przy akceptacji i wsparciu społeczności województwa.

VI. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

VI.1. Relacje powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu (analiza dokumentów programowych powiatu)

Kwestie ochrony i opieki nad zabytkami w Powiecie Ropczycko-Sędziszowskim omawia szerzej *Strategia Rozwoju Powiatu Ropczycko – Sędziszowskiego na lata 2021 – 2030*.

VI.1.1 *Strategia Rozwoju Powiatu Ropczycko – Sędziszowskiego na lata 2021 -2030*⁸

⁷ Uchwałą Nr LVI/972/22 Sejmik Województwa Podkarpackiego 28 grudnia 2022 r.

⁸ <https://www.spropczyce.pl/powiat/strategie-i-programy>

Cele strategiczne rozwoju Powiatu Ropczycko – Sędziszowskiego wpisują się w europejskie, krajowe i regionalne dokumenty programowe. W myśl zasady subsydiarności, jednostki wyższego rzędu wspomagają realizację strategii lokalnych poprzez wsparcie polityczne, organizacyjne i finansowe. Z kolei Powiat Ropczycko – Sędziszowski poprzez swoje działania przyczynia się do realizacji polityk terytorialnych, istotnych z punktu widzenia rozwoju regionu, państwa i kontynentu. Zgodnie z zaleceniami sformułowanymi w ustawie z 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju, lokalne dokumenty programowe powinny być spójne z unijnymi i krajowymi dokumentami strategicznymi.

Poniżej podane zostały: misja, wizja i cele strategii.

Misja Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego brzmi:

Powiat Ropczycko-Sędziszowski racjonalnie wykorzystujący kapitał ludzki, zasoby gospodarcze i walory środowiskowe w celu zrównoważonego rozwoju gospodarczego i społecznego oraz podnoszenia poziomu życia mieszkańców.

Wizja Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego:

Powiat Ropczycko – Sędziszowski obszarem zrównoważonego rozwoju gospodarczego generującego wysokiej jakości miejsca pracy oraz oferującym korzystne warunki do życia i rozwoju.

Cele Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego:

CEL GŁÓWNY:

Efektywne wykorzystanie dostępnych zasobów oraz poprawa jakości życia mieszkańców dla zrównoważonego rozwoju powiatu.

CELE STRATEGICZNE:

I. Wsparcie rozwoju innowacji i lokalnej gospodarki

Obszary i cele szczegółowe:

1) Gospodarka (w tym rolnictwo i turystyka)

Tworzenie warunków do rozwoju przedsiębiorczości oraz rolnictwa i turystyki

2) Rynek pracy

Aktywizacja zawodowa oraz wsparcie w tworzeniu dobrej jakości miejsc pracy

II. Poprawa jakości życia mieszkańców

Obszary i cele szczegółowe:

1) Bezpieczeństwo

Rozwój infrastruktury i systemów zapewniających mieszkańcom bezpieczeństwo i poprawę jakości życia.

2) Zdrowie

I. Zapewnienie dostępności do systemu zdrowia oraz ustawiczna jego poprawa.

II. Promowanie aktywności fizycznej, zdrowego stylu życia oraz ogólnych postaw prozdrowotnych.

3) Edukacja

Podnoszenie jakości nauczania i dostosowanie go do potrzeb gospodarki.

4) Społeczeństwo

I. *Wsparcie aktywnego udziału w życiu publicznym, rozwój instytucji obywatelskich.*

II. *Wsparcie rozwoju kultury z zachowaniem pamięci o dziedzictwie wraz z uwzględnieniem nowoczesnych trendów.*

III. *Podjęcie działań w zakresie pomocy społecznej, przyczyniających się do poprawy sytuacji życiowej mieszkańców.*

III. Ochrona środowiska naturalnego

Obszary i cele szczegółowe:

1) Źródła energii

Dbalność o bezpieczeństwo energetyczne oraz zwiększanie wykorzystania odnawialnych źródeł energii.

2) Czynniki naturalne i antropogeniczne

Zapobieganie oraz minimalizowanie skutków zagrożeń wywołanych czynnikami naturalnymi i rozwojem cywilizacyjnym.

3) Bioróżnorodność

Zachowanie bioróżnorodności i ochrona zasobów przyrodniczych powiatu.

IV. Dostępność usług

Obszary i cele szczegółowe:

1) Infrastruktura transportowa i transport publiczny

Rozwój infrastruktury transportowej oraz poprawa dostępności komunikacyjnej powiatu.

2) Infrastruktura informacyjno-komunikacyjna

Rozwój sieci informacyjno-komunikacyjnej zapewniającej dostępność usług.

3) Współpraca

Budowa i rozwój partnerstw na rzecz rozwoju powiatu.

VI.2. Charakterystyka zasobów i analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego

Analiza ma na celu zwięzłą charakterystykę zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu na tle zarysu historii obszaru powiatu. Charakterystyka obejmuje całokształt dziedzictwa kulturowego powiatu z uwzględnieniem krajobrazu kulturowego, poszczególnych typów i rodzajów zabytków oraz dziedzictwa niematerialnego. Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Oznacza wartość – materialną lub niematerialną – przekazaną przez przodków i określającą naszą kulturę. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów.

Dziedzictwo może mieć różny zakres znaczeniowy. Ten sam element może stanowić ważną wartość dla jednych - stanowić ich dziedzictwo, a dla drugich być czymś niezrozumiałym i obcym. Pewne miejsca mają znaczenie ogólnoswiatowe, stanowią istotną wartość dla ludzi niezależnie od ich kultury, rasy czy religii, są one wyróżnione wpisem na Listę Światowego

Dziedzictwa UNESCO. Niektóre obiekty stanowią o tożsamości makro-regionu, np. miejsca będące dziedzictwem o znaczeniu europejskim są Znakami Europejskiego Dziedzictwa. Istnieje także dziedzictwo o znaczeniu krajowym kształtujące tożsamość społeczną i budujące poczucie więzi narodowej. Dla Polski tą kategorią zabytków są miejsca uznane przez Prezydenta RP za Pomniki Historii. W procesie budowania społeczeństwa obywatelskiego ważną rolę pełni idea małej ojczyzny. Dla integrowania społeczności lokalnej bardzo ważne staje się dziedzictwo regionalne, na które składają się zabytki o znaczeniu lokalnym związane z tradycją i historią danego miejsca.

VI.2.1. Zarys historii obszaru Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego

Powiat ropczycko-sędziszowski położony jest w południowo-wschodniej części Polski na styku Pogórza Karpackiego i Niziny Sandomierskiej. Lesisty próg Pogórza Karpackiego, wolny od bagien i słabo zalesiony, sprzyjał przemieszczaniu się rodów koczowniczych z zachodu na wschód. Od XII wieku przez ten teren przebiegał szlak komunikacyjny z Polski na Ruś. Od czasów najdawniejszych ziemie te wchodziły w skład księstwa, a później województwa sandomierskiego. Stanowiły czoło ówczesnej Rzeczypospolitej, a istniejące osady miały charakter grodów obronnych z pogranicza. Dotyczy to szczególnie Olchowej, Będziemyśla, Wiercan, Zagórzyc, Gnojnicy i Iwierzyc. Warto pamiętać, że istniały już wtedy wsie: Konice z 1069 r., Lubzina z roku 1185, Sędziszów z 1212 r., Ropczyce z 1254 r., Glinik, Broniszów, Zagórzycze i Wiercany. Obiekty mieszkalne rozmieszczane były symetrycznie w stosunku do pewnego centrum, najczęściej kościoła lub siedziby magnackiej. Lokacje, tzw. kazimierzowskie dokonywane były na prawie niemieckim, a często przy udziale niemieckich osadników (Nawsie). Tak powstawały „łany leśne”, czyli zabudowa szeregową wzdłuż szlaku, czy strumienia. Takie cechy wykazuje zabudowa Niedźwiady, Gnojnicy, Bystrzyce, Skrzyszowa. W wyniku akcji osadniczej powstało wiele nowych miejscowości: Góra Ropczycka, Iwierzycze, Budzisz, Gnojnica, Witkowice, Ostrów, Borek oraz Wielopole (Książęca Góra).

W średniowieczu centrum rozwoju gospodarczego były Ropczyce, które 3 marca 1362 roku otrzymały prawa miejskie z rąk króla Kazimierza Wielkiego. W tym też roku powstała parafia Ropczyce. Ugruntowaną pozycję miała zaś parafia z siedzibą w Sędziszowie. Współcześni historycy początki Sędziszowa wiążą z rodem Odrowążów, w którym w XIII w. popularne było imię Sąd, od którego wywodzą nazwę miasta. Na awans do grona miast czekał Sędziszów do 1483 roku. Wówczas Jan Odrowąż ze Sprowy uzyskał stosowny przywilej, w którym zatwierdzone zostały granice nowego ośrodka miejskiego. Zatem pierwsze wieki istnienia Sędziszowa związane są z przynależnością do kompleksu majątkowego rodu Odrowążów. Zawdzięcza im Sędziszów sporo: poza prawami miejskimi i przywilejem na organizowanie jarmarków, także herb (rodowy znak Odrowążów od XV w. jest godłem miasta). Najstarszym miastem było Wielopole Skrzyńskie, którego historia sięga XI w., a więc czasów króla Bolesława Śmiałego. Przypuszczalnie na Stroszowej Górze powstał we wczesnym średniowieczu gród obronny, a później obok niego rozwinęła się osada. Prawa miejskie wieś otrzymała ok. 1348 r., jako Furstenberg (Książęca Góra). O awansie do grona miast

zdecydowało położenie Wielopola Skrzyńskiego na drodze handlowej z Sandomierza przez Ropczyce, doliną Wielopolki, w kierunku przełęczy karpackich na Węgry.

Okres największego rozkwitu tych ziem przypada na XV i XVI stulecie. W 1614 roku ze starostwa sandomierskiego wydzielono starostwo ropczyckie z siedzibą w Górze Ropczyckiej. Wówczas ropczyckim starostą został mianowany przez króla Mikołaj Spytek Ligęza z Borku. Po rozbiorach Polski ropczyckie starostwo znalazło się pod panowaniem austriackim. Na zajętych terenach w latach 1773-75 zaborcy utworzyli 6 cyrkułów i 59 okręgów. Ropczyce i okolice weszły do cyrkułu pilzneńskiego, a później jasielskiego. W czasie kolejnej reformy administracyjnej w 1850 roku, w ramach cyrkułów utworzono „powiaty sądowe”. W latach 1865-67 zlikwidowano cyrkuły tworząc powiaty administracyjne. Powstał wówczas powiat m.in. w Ropczycach – obejmujący Dębicę z przyległymi terenami. W 1937 roku Ropczyce zostały pozbawione praw powiatu na rzecz Dębicy. Na mocy decyzji Rady Ministrów z dnia 12 listopada 1955 roku Ropczyce ponownie stały się powiatem, jednak tereny przyległe do Dębicy pozostawiono w utworzonym tam powiecie. W maju 1975 roku sejm uchwalił dwustopniowy podział administracyjny. Likwidacja powiatów, w tym ropczyckiego nie zahamowała rozwoju regionu. Ponowna reaktywacja powiatu nastąpiła wraz z reformą administracyjną, która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1999 roku. Dawny powiat przywrócono pod nazwą powiat ropczycko-sędziszowski z siedzibą w Ropczycach, łączący w jednostkę administracyjną pięć gmin: Ropczyce, Sędziszów Małopolski, Iwierzycze, Ostrów, Wielopole Skrzyńskie.

Ropczyce /miasto i gmina/

Ropczyce to gmina miejsko-wiejska w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim. W latach 1975–1998 gmina położona była w województwie rzeszowskim. Gmina Ropczyce ma 27 566 mieszkańców, czyli zamieszkuje ją 37,3% ludności powiatu. Gmina stanowi 25,4% powierzchni powiatu. Siedzibą gminy jest miasto Ropczyce. Liczba mieszkańców 27 566; powierzchnia 139,1 km²; gęstość zaludnienia 196 osób/km².⁹

Gmina położona jest w obrębie Pogórza Karpackiego i Kotliny Sandomierskiej. Granica ta przebiega przez miasto, którego północna część znajduje się w Kotlinie Sandomierskiej, a południowa na skraju Karpat.

W skład Gminy Ropczyce wchodzi 8 sołectw: Brzezówka, Gnojnica Wola, Gnojnica Dolna, Lubzina, Łączki Kucharskie, Mała, Niedźwiada i Okonin oraz 9 osiedli: Osiedle Św. Barbary, Osiedle Brzyzna, Osiedle Chechły, Osiedle Czekaj, Osiedle Granice, Osiedle Pietrzejowa, Osiedle Północ, Osiedle Śródmieście i Osiedle Witkowice.

Ropczyce to miasto w zachodniej części województwa podkarpackiego, siedziba powiatu ropczycko-sędziszowskiego i miejsko-wiejskiej gminy Ropczyce. Położone jest na pograniczu Pogórza Środkowobeskidzkiego i Kotliny Sandomierskiej, nad rzeką Wielopolką. Liczba mieszkańców wynosi 5 912; powierzchnia 47,1 km²; gęstość zaludnienia 337,8 osób/km².¹⁰ Miasto stanowi centrum administracyjne powiatu – znajduje się tu m.in. starostwo, sąd

⁹ https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Ropczyce

¹⁰ <https://www.polskawliczbach.pl/Ropczyce>

rejonowy, prokuratura rejonowa, komenda powiatowa Policji i Państwowej Straży Pożarnej. Były miastem królewskim Korony Królestwa Polskiego. Ropczyce (przy współrzędnych 50°03'10"N 21°36'33"E) położone są na granicy mezoregionów Pradoliny Podkarpackiej i Pogórza Strzyżowskiego, na granicy dwóch makroregionów Pogórza Środkowobeskidzkiego i Kotliny Sandomierskiej. Przez miasto przepływa rzeka Wielopolka.

Historycznie Ropczyce wchodziły w skład województwa sandomierskiego (I Rzeczpospolita), Galicji (XVIII – 1918 rok), województwa krakowskiego (okres II Rzeczypospolitej), tzw. dużego województwa rzeszowskiego (w latach 1945–1975) oraz tzw. małego województwa rzeszowskiego (w latach 1975–1998).

Osada na terenie dzisiejszych Ropczyc istniała prawdopodobnie już XIII wieku. Wiadomo, że w 1226 roku została spalona podczas najazdu Rusinów. Dokument wydany w 1282 roku przez Leszka Czarnego wymienia Ropczyce i okoliczne wsie z nazwy. W 1362 roku, król Kazimierz Wielki nadał Mikołajowi i Janowi Gielnicom przywilej lokacyjny miasta. Powstało ono na terenie osad Starej i Nowej Ropczycy. Miasto królewskie zostało założone na prawie magdeburskim w 1353 roku.

Wiek XV i XVI zaznacza się ożywionym rozwojem Ropczyc. Rozwija się rzemiosło i handel, a położenie miasta na skrzyżowaniu ważnych szlaków handlowych aktywizuje miejscowych kupców, których kontakty sięgają Rusi, Krakowa oraz miast węgierskich. Przez pewien czas Ropczyce szczyciły się mianem „małego Gdańska”, co najlepiej świadczy o znaczeniu tego miasta. Wiek XVII zaznaczył się kryzysem miasta. Kryzys dotknął wtedy większość miast Rzeczypospolitej. W 1607 roku miasto spustoszyli żołnierze Zebrzydowskiego. W 1655 roku splądrowali je Szwedzi. Kryzys pogłębiały dodatkowo coraz wyższe podatki oraz niekorzystne dla mieszczan prawodawstwo. Po rozbiorze (1772) miasto weszło w skład zaboru austriackiego. Parę lat później znów zaczął się w nim rozwijać rzemiosło i handel. W 1856 roku miasto straciło szansę na rozwój, gdyż nowo budowana linia kolejowa Kraków-Rzeszów ominęła je. W 1873 roku wielki pożar strawił niemal całą drewnianą zabudowę miasta. Po pierwszej wojnie światowej miasto weszło w skład odrodzonej Polski. W 1937 roku straciło funkcję miasta powiatowego na rzecz dynamicznie rozwijającej się Dębicy. Miasto zostało wyzwolone spod okupacji hitlerowskiej 23 lipca 1944 r. przez żołnierzy 60 armii I Frontu Ukraińskiego (w 1959 r. odsłonięto na rynku Pomnik Wdzięczności). W 1955 roku Ropczyce odzyskały status miasta powiatowego. Po wojnie na budynku ówczesnej komendy milicji na pl. Wolności wmurowano tablicę upamiętniającą 16 funkcjonariuszy MO, którzy polegli w latach 1944 - 1947.

We współczesnym planie miasta wyraźnie widać, że zabudowa miejska koncentruje się wzdłuż głównych dróg przebiegających przez miasto (przed oddaniem obwodnicy miasta), tj. droga krajowa nr 94 i drogi wojewódzkiej nr 986. Dnia 10 października 2010 oddano do użytku obwodnicę miasta o długości 4,7 km.

Widocznym podziałem miasta są osiedla o odmiennej zabudowie urbanistycznej. Najbardziej charakterystyczne to tzw. górka, czyli osiedla św. Barbary i Północ. Potoczna nazwa wzięła się od ulokowania osiedli na wzgórzu. Dominuje tu budownictwo mieszkalne wielorodzinne zbudowane z wielkiej płyty w latach 80. i 90. XX wieku (os. św. Barbary i Północ I)

oraz zabudowa mieszkalna jednorodzinna (os. Północ II). Odmienny typ to tzw. dół lub miasto, czyli osiedle Śródmieście z typową miejską zabudową, gdzie zlokalizowane są urzędy, sklepy, gastronomia oraz budynki mieszkalne jednorodzinne i wielorodzinne, tutaj znajduje się centralny punkt miasta, czyli rynek oraz planty. Osiedle Czekań natomiast to część przemysłowa miasta gdzie znajdują się największe ropczyckie zakłady pracy, osiedle mieszkaniowe wielorodzinne zbudowane w latach 90. XX wieku dla pracowników cukrowni oraz typowe budownictwo jednorodzinne. Pozostałe osiedla w Ropczycach mają charakter budownictwa jednorodzinnego z większym lub mniejszym charakterem rolniczym.

Ropczyce jako stolica powiatu Ropczycko- Sędziszowskiego są ważnym ośrodkiem przemysłowym regionu. W mieście i gminie swoją siedzibę mają liczne zakłady przemysłowe. Znajdują się tutaj fabryki części do przekładni lotniczych, zakłady wyrobu materiałów ogniotrwałych, zakłady przemysłu spożywczego, produkcji opakowań, jak również stocznia jachtowa. Część terenu miasta należy do Specjalnej Strefy Ekonomicznej EURO-PARK MIELEC. Znajdują się firmy takie jak: Aero Gearbox International Poland, Zakład Produkcji Cukierniczej CUKROMIX-BIS Sp. z o.o., Zakłady Magnezytowe „Ropczyce” S.A., ZM Invest S. A., ZM Service Sp. z o.o., UTC CCS Manufacturing Poland (Kidde Polska), Rega Yacht, Südzucker Polska S. A., Zakład produkcyjny "Cukrownia Cerekiew", Cargill Animal Nutrition, Cargill Pasze Sp. z o.o., Weldon Sp. z o.o., Eurovia Polska S.A., Wytwórnia Prefabrykatów Drogowych NIWA Sp. J., Gminna Spółdzielnia Samopomoc Chłopska Ropczyce, Zakład Produkcyjno-Handlowy Cerplast Sp. z o.o., Pack System Sp. J., Kopalnia Ropy Naftowej Brzeźówka (gmina Ropczyce, m. Brzeźówka), Fabryka Farb i Lakierów Śnieżka Zakład Produkcyjny (gmina Ropczyce m. Lubzina).

Najwcześniejsza wzmianka o Ropczycach pochodzi z 1252 roku wtedy to niejaki komes Teodor podarował cystersom w Szczyrzycu sól z Ropczyc. W 1254 roku za czasów Bolesława Wstydliwego wystawiony został dokument stwierdzający, że Klemens i Marek Gryfitowie darowali klasztorowi cystersów w Szczyrzycu pewne dobra ziemskie. Dogodne położenie osady pozwoliło jej już 3 marca 1362 roku uzyskać lokację na prawie niemieckim. Lokacja na prawie magdeburskim gwarantowała mu posiadanie samorządu miejskiego i sądu wójtowsko-ławniczego. Wójtowie ropczyccy wywierali znaczny wpływ na dzieje miasta i jego mieszkańców. Jednak rządy nad miastem sprawowała rada miejska składająca się z burmistrza i czterech rajców. Nadzorowała ona handel i rzemiosło oraz czuwała nad zbieraniem podatków, obroną przeciwpożarową i gotowością do obrony przed atakiem z zewnątrz. Radę wybierano na roczną kadencję a obradowała razem z rajcami z poprzedniej kadencji i starszymi cechów. Ława miejska obradowała pod przewodnictwem wójta wybieranego na roczną kadencję a składała się z ławników.

Okres XIV-XVI wieku, to czas pomyślnego rozwoju miasta. W 1485 roku Kazimierz Jagiellończyk wydał przywilej zezwalający na pobieranie myta od przejeżdżających przez miasto kupców i furmanów. W XV wieku źródła odnotowują istnienie ruchu sukienników. Ropczyckie sukna słynęły z wysokiej jakości, sprzedawano je poza granicami miasta i za granicą. Okres rozwoju produkcji tkackiej na dużą skalę zakończył się w XVI wieku, jednak pewna ilość rodzin trudniących się tkactwem utrzymywała się z niego jeszcze przez cały XVI

wiek. Obok sukienników dużą grupę stanowili szewcy, bednarze, kowale, młynarze, piekarze i piwowarowie. Miasto miało dwa jarmarki. W roku 1504 Ropczyce zostały spalone przez hordy tatarskie. Aby pomóc miastu w odbudowie król Aleksander Jagiellończyk zwalnia je na 10 lat od wszelkich świadczeń z wyjątkiem czopowego.

W latach 1540–1589 roku wójtostwo ropczyckie znajdowało się w rękach rodziny Mieleckich. Ich interesy bardzo często były sprzeczne z dążeniami mieszczan. Druga połowa XVI wieku to polityczna i ekonomiczna dominacja szlachty, która uciskała mieszczan. W XVII wieku rozwój gospodarczy Ropczyc został zahamowany. Po wojnach z połowy XVII wieku, w mieście wzrasta ilość pustek, ponieważ część mieszkańców ucieka z miasta na skutek wzrostu obciążeń finansowych, zadłużenia albo grabieży obcych i swoich wojsk. Dzięki staraniom Mikołaja Spytka Ligęzy Ropczyce otrzymały trzy nowe jarmarki. Dwa od króla Zygmunta III - na dzień Marii Magdaleny /22 VII/, i na dzień Podwyższenia Św. Krzyża /14 IX/ i trzeci od Władysława IV w dzień Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny /8 XII/. Po śmierci Ligęzy, w 1637 roku wdowa Zofia wyszła za mąż za Krzysztofa Ossolińskiego i on został starostą. Po śmierci Ossolińskiego funkcje starosty objął Dominik Ostrogski-Zasławski a następnie syn Krzysztofa Ossolińskiego Baldwin Krzysztof, ten jednak krótko sprawował urząd. Zginął w 1649 roku pod Zaborem w walce z wojskami Bogdana Chmielnickiego. Starostwo Ropczyckie otrzymuje Stanisław Potocki, później jego syn Feliks Kazimierz wystarał się między innymi o potwierdzenie dotychczasowych przywilejów dla miasta, doprowadził do zawarcia umowy między cechami szewskimi Ropczyc i Sędziszowa. Ostatnim starostą ropczyckim był Franciszek Salezy z Potockich. W 1768 roku starostwo to otrzymał Stanisław Kostka Sadowski, marszałek konfederacji barskiej i poseł na sejm w 1784 roku. Od niego starostwo odkupił Gabriel Bobronicz-Jaworski. W XVII i XVIII wieku nawiedziły miasto liczne rujnujące je klęski elementarne. Ich ujemne skutki zaznaczały się dobitnie we wszystkich dziedzinach i formach życia miejskiego. W okres rozbiorowy miasto wkroczyło osłabione i zrujnowane gospodarczo i politycznie. Jednak jako miasto królewskie zachowywało swój samorząd przez cały okres niewoli. W 1772 roku region ropczycki dostał się pod panowanie austriackie. Zaborcy w latach 1773-1775 na zagarniętych terenach utworzyli 6 cyrkułów i 59 okręgów. Ropczyce i okolice weszły w skład cyrkułu pilźnieńskiego a później jasielskiego. Nie mało ucierpiały one także podczas konfederacji barskiej w Małopolsce. Ruch narodowy w Ropczycach w 1848 roku nie był żywy. Mieszczanie utworzyli tylko organ pomocniczy obywatelski i siły porządkowe by strzegły bezpieczeństwa i mienia mieszkańców miasta. Także upadek ruchu roku 1848 przeszedł spokojnie bez większych odzewów. Życie w mieście toczyło się spokojnie. Ludność katolicka utrzymywała się z uprawy małych działów ziemi. Małe gospodarstwa dostarczały, co prawda małych, ale pewnych plonów, które umożliwiały przetrwanie. Budowa linii kolejowej zasiła budżet mieszkańców Ropczyc. Miasto w tym okresie było bardzo zaniedbane. Ludność cierpiała na wszawicę zaś roje much roznosiły wszelkie epidemie. Powiat przez dłuższy czas nie posiadał lekarza. Główne ośrodki życia w mieście zaczęli powoli przejmować Żydzi, przejmując powoli poszczególne gałęzie handlu i rzemiosła. W XIX wieku ropczyccy chłopci znajdowali się w bardzo ciężkim położeniu. Po reformie administracyjnej w 1855 roku utworzono powiat ropczycki wchodzący w skład cyrkułu tarnowskiego. Oddzielono od miast i gmin wiejskich obszary dworskie. Wtedy to za panowania cesarza Franciszka Józefa I Ropczyce stały się siedzibą powiatu sądowego.

Sąd powiatowy w Ropczycach podlegał sądowi obwodowemu w Tarnowie i Wyższemu Sądowi Krajowemu w Krakowie. Ropczyce jako miasto królewskie przez cały okres zaborczy niewoli austriackiej zachowało swój samorząd.

W 1894 roku utworzono w Ropczycach Polskie Towarzystwo Gimnastyczne "Sokół", które skupiało młodzież uświadomioną narodowo. Liczyło ono ok. 100 członków. Pod koniec XIX wieku w powiecie ropczyckim zaczął się rozwijać przemysł. Nie licząc gorzelni, które wcześniej działały prawie przy każdym dworze, w Górze Ropczyckiej i w Sędziszowie wybudowano cukrownie. Zachodziły znaczne zmiany w ubiorze, zwyczajach i życiu codziennym mieszczan i ludności wiejskiej. Rozwijał się proces emigracji zarobkowej.

Pierwsza wojna światowa to ciężki okres w dziejach miasta i powiatu. Mobilizacja pozostawiła na wsi same kobiety, dzieci i starców i to oni musieli się zająć nadchodzącymi żniwami.

Dnia 7 października 1918 roku na ropczyckim ratuszu zawisła polska flaga. 1 listopada Polacy przejęli władzę w mieście. Członkowie Polskiej Organizacji Wojskowej rozbroili kampanię austriacką. W końcu nastąpiła tak długo oczekiwana wolność. Po roku 1918 Ropczyce należały do województwa krakowskiego i do 1935 roku nadal były powiatem, obejmującym rejon dębicki i pilzneński. W okresie międzywojennym w celu rozwoju gospodarczego, władze miasta oraz utworzone w 1937 roku Towarzystwo Przyjaciół Miasta Ropczyce podjęły starania ulokowania tutaj przemysłu.

Dnia 8 września 1939 roku do Ropczyc wkroczyły oddziały niemieckie. Podczas okupacji podobnie jak i w całej Polsce mieszkańcy Ropczyc poddani byli pacyfikacji, wywożeni byli do Niemiec, do obozów na przymusowe roboty. Masowe rozstrzeliwania Polaków miały miejsce w Brzezówce i Chechłach. Ofiarami terroru hitlerowskiego byli Żydzi.

Źródło: https://ropczyce.fotopolska.eu/1068001_foto.html, Rynek w Ropczycach, wrzesień 1939

Źródło: <http://spropczyce.pl/page/show/68,historia-powiatu>, Ropczyce Rynek, lata 60. XX wieku

W pierwszej połowie 1942 roku utworzono w Sędziszowie getto, do którego przetransportowano około 400 Żydów z Ropczyc i Wielopola. 24 lipca 1942 roku zlikwidowano sędziszowskie getto, zamordowano tam 280 osób, a resztę wywieziono do obozu zagłady w Bełżcu. W Ropczycach powstały zbrojne oddziały podziemia. Najbardziej rozbudowaną strukturę miała Armia Krajowa. Jej oddziały przeprowadzały szereg akcji bojowych i dywersyjnych. Latem 1944 roku AK doprowadziły do wysadzenia torów kolejowych koło Brzezówki, zniszczyły samochody wojskowe pod Ropczycami,

oraz zaatakowały kolumnę niemiecką na tzw. Białej Drodze, zasadzka w rejonie Okonia i wiele, wiele innych akcji. Znaczącą siłą były również oddziały Batalionów Chłopskich, zajmujących się głównie dywersją na szlakach komunikacyjnych oraz Gwardia Ludowa i Narodowa Organizacja Wojskowa. 22 sierpnia 1944 roku do Ropczyc wkroczyła Armia Radziecka i miasto zostało wyzwolone spod okupacji hitlerowskiej. W 1956 roku Ropczyce znowu stały się siedzibą władz powiatowych. Powstawały zakłady przemysłowe, placówki służby zdrowia, oświatowe i usługowe. Od 1999 roku Ropczyce są ponownie siedzibą Starostwa Powiatowego.

Iwierzycy (do 1948 gmina Olchowa) to gmina wiejska w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim. W latach 1975–1998 gmina położona była w województwie rzeszowskim. W skład gminy wchodzi sołectwa: Będzienica, Bystrzyca, Iwierzycy, Nockowa, Olchowa, Olimpów, Sielec, Wiercany, Wiśniowa. Gmina Iwierzycy ma 7 731 mieszkańców, czyli zamieszkuje ją 10,5% ludności powiatu. Gmina stanowi 12,0% powierzchni powiatu. Liczba mieszkańców 7 731; powierzchnia 65,5 km²; gęstość zaludnienia 118 osób/km².¹¹

Historia Iwierzycy sięga połowy XIV w. podobnie jak i Wiercan. Powstały one w wyniku akcji osadniczej prowadzonej w dobie kazimierzowskiej. Od połowy XIII w. ziemie te wchodziły w skład tzw. klucza sędziszowskiego. W XVIII w. stały się własnością Lubienieckich, a później Michałowskich. Centrum gminy stanowi wieś Iwierzycy, gdzie zlokalizowana jest siedziba większości placówek usługowych. Południowa część gminy leży w regionie Pogórza Środkowobeskidzkiego, w subregionie zwanym Pogórzem Strzyżowski. Część gminy znajduje się w regionie Kotliny Sandomierskiej. Najdalej wysunięta część północna, położona jest w subregionie Płaskowyżu Kolbuszowskiego. Pozostały obszar wchodzi w skład Podgórze Rzeszowskiego. Gmina Iwierzycy to gmina rolnicza, o osobliwym i urozmaiconym krajobrazie. Najbardziej malownicza część gminy pod względem krajobrazowym, czyli jej południowy kraniec, sprzyja rozwojowi turystyki, szczególnie zachęca do wypraw pieszych i rowerowych. Warto obejrzeć park krajobrazowy znajdujący się w południowo - wschodniej części gminy, który przystosowany jest do pieszych wycieczek ze względu na wytyczone szlaki i ścieżki. Osobliwością regionu są źródła siarczane, które znajdują się na granicy dwóch wsi tj. Będzienicy i Wiśniowej. Wzniesienie terenu gminy nad poziom morza wynosi około 400 m. we wsi Wiśniowa, skąd rozciąga się wspaniały widok na dużą część Pogórza. Ukryte wśród zieleni dawne dwory i zabytkowe kościoły przypominają o świetnej przeszłości tych terenów. Oddalenie od większych ośrodków miejskich i brak przemysłu ciężkiego sprawia, że środowisko naturalne gminy jest czyste, a tym samym posiada walory zdrowotne i rekreacyjne oraz sprzyjające warunki do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Gmina ma typowo rolniczy charakter, 54% jej powierzchni zajmują grunty orne. Gleby są dość urodzajne, w uprawach dominują zboża, a w produkcji zwierzęcej trzoda chlewna. Funkcjonuje tu około 1400 gospodarstw, których średnia powierzchnia wynosi 3,2 ha. Gmina Iwierzycy słynie z przetwórstwa drewna.

---

¹¹ <https://www.polskawliczbach.pl/gmina-Iwierzycy>

Ostrów (do 1954 gmina Borek Wielki) to gmina wiejska w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim. Gminę Ostrów utworzono 1 stycznia 1973 roku w rezultacie połączenia gromadzkich rad narodowych w Ociece i Ostrowie. W latach 1975–1998 gmina położona była w województwie rzeszowskim.

Siedziba gminy to Ostrów. Gmina Ostrów ma 7 365 mieszkańców, czyli zamieszkuje ją 10,0% ludności powiatu. Gmina stanowi 17,6% powierzchni powiatu. Liczba mieszkańców 7 365; powierzchnia 96,2 km²; gęstość zaludnienia 75 osób/km².¹² W skład gminy wchodzi sołectwa: Ostrów, Ocieka, Kozodrza, Kamionka, Wola Ociecka, Borek Mały, Blizna, Zdżary, Skrzyszów. Gmina Ostrów pod względem zajmowanej powierzchni jest jedną z mniejszych Gmin powiatu ropczycko-sędziszowskiego, zajmuje ok. 17% powierzchni powiatu i obejmuje 9 sołectw. Pod względem liczby mieszkańców Gmina Ostrów należy do najmniejszych Gmin, której gęstość zaludnienia wynosi 71 osoby na 1 km², w porównaniu z gęstością zaludnienia powiatu ropczycko-sędziszowskiego (na terenie którego się znajduje) wynoszącą 124 osób na 1 km². Ostrów graniczy z gminami: Przecław (powiat mielecki), Niwiska (powiat kolbuszowski), Sędziszów Małopolski i Ropczyce. W jej skład wchodzi: Kozodrza, Ostrów, Skrzyszów, Ocieka, Wola Ociecka, Zdżary, Blizna, Kamionka i Borek Mały. Przez gminę Ostrów przebiega droga wojewódzka Ropczyce - Mielec, krzyżująca się z drogą międzynarodową Medyka - Wrocław. Dobrze rozwinięta sieć dróg gminnych i powiatowych umożliwia komunikację z okolicznymi miastami: Sędziszowem Małopolskim, Ropzycami, Kolbuszową, Dębicą i Rzeszowem. 50 km od gminy znajduje się Port Lotniczy Rzeszów - Jasionka. Wzdłuż południowej granicy przebiega międzynarodowa magistrała kolejowa relacji Wrocław-Kraków - Przemyśl. Stacja kolejowa zlokalizowana jest na granicy gminy Ostrów i Ropczyc.

Gmina Ostrów, położona jest w Kotlinie Sandomierskiej. Jej południowa część wchodzi w skład Pradoliny Podkarpackiej, północna i zachodnia należy do Doliny Dolnej Wisłoki, reszta zaś obszaru znajduje się na Płaskowyżu Kolbuszowskim. Krajobraz Gminy tworzą tereny lekko pofałdowane, wydmy piaskowe, podmokłe łąki, bagna, oczka wodne, płytkie doliny rzek i potoków, masywy leśne, pola uprawne. Główną rzeką Gminy jest Tuszynka, zwana też Kamionką lub Potokiem Ocieckim. Południowym skrajem Gminy przepływa rzeka Wielopolka. Sieć cieków wodnych uzupełniają małe strumienie. W Kamionce znajduje się sztuczny zbiornik wodny, wokół którego powstały ośrodki wypoczynkowe.

Dzieje gminy Ostrów związane są z historią Ropzyc. W 1498 r. utworzono w Ropzycach tentę królewską, czyli kompleks dóbr dzierżawnych, obejmujących miasto i okoliczne wsie. Wówczas istniał już Ostrów, założony zapewne w XIV w. Południowa część gminy leży w Pradolinie Podkarpackiej, część północno-zachodnia w Dolinie Dolnej Wisłoki, zaś pozostała część należy do Płaskowyżu Kolbuszowskiego. W gminie jest wiele miejsc pełnych uroku, a okolice wsi Kamionka od lat należą do ulubionych terenów rekreacji mieszkańców regionu podkarpackiego i nie tylko. Zlokalizowano tu kompleks ośrodków wypoczynkowych, pole namiotowe, przystań z wypożyczalnią kajaków i sprzętu wodnego oraz sieć gastronomiczną. W północnej części gminy, znajdującej się w Mielecko - Kolbuszowsko - Głogowskim Obszarze Chronionego Krajobrazu, ochronie podlega wiele rzadkich drzew i przedstawicieli fauny. Walory naturalne sprawiły, że w gminie powstają gospodarstwa

---

¹² https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Ostrow

agroturystyczne. Turyści poza przyrodą podziwiać mogą cenne obiekty zabytkowe - dwory, kościoły, kapliczki. Jest to jeden z najpiękniejszych i najbardziej malowniczych zakątków powiatu. Cała jej północna część pokryta jest lasami. Interesująca dla turystów jest też wieś Blizna, znana z lokalizacji niemieckiego poligonu doświadczalnego, gdzie prowadzono próby z pociskami raketowymi V1 i V2. W ostatnich latach na terenie gminy powstały drobne, prywatne firmy usługowe, handlowe i produkcyjne. Dzięki dobrej infrastrukturze technicznej gmina jest atrakcyjnym terenem budowlanym. Na chętnych czekają uzbrojone działki, zarówno stanowiące własność gminy, jak też prywatne, przeznaczone pod zabudowę indywidualną, usługi czy przetwórstwo. W gminie Ostrów prowadzone są działania związane z przygotowaniem projektu pn. „Zakład zagospodarowania odpadów w Kozodrzy”, w ramach którego zakłada się stworzenie instalacji mechaniczno-ręcznej sortowni odpadów zmieszanych, instalacji do zagospodarowania odpadów biodegradowalnych z uwzględnieniem osadów ściekowych, stację demontażu budowlanego, modernizację istniejących instalacji i systemów selektywnej zbiórki odpadów, składowisko odpadów, zakład przetwórstwa zużytych opon, stację demontażu pojazdów wycofanych z eksploatacji, instalację do unieszkodliwiania odpadów niebezpiecznych.

Sędziszów Małopolski (1934-54 i 1 I-9 XII 1973 gmina Sędziszów) to gmina miejsko-wiejska w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim, 25 km na zachód od Rzeszowa - stolicy województwa, na pograniczu dwóch wielkich jednostek fizyczno-geograficznych Polski Południowej, tj. Kotliny Sandomierskiej i Pogórza Strzyżowskiego, ma wyjątkowe walory krajobrazowe i przyrodnicze. W latach 1975–1998 gmina położona była w województwie rzeszowskim. Siedzibą gminy jest Sędziszów Małopolski. Gmina Sędziszów Małopolski ma 23 875 mieszkańców, czyli zamieszkuje ją 32,3% ludności powiatu. Gmina stanowi 28,1% powierzchni powiatu. Siedzibą gminy jest miasto Sędziszów Małopolski. Liczba mieszkańców 23 875; powierzchnia 154,0 km²; gęstość zaludnienia 152 osób/km².¹³

Gmina zbiorowa Sędziszów z siedzibą w mieście Sędziszowie została utworzona 1 sierpnia 1934 roku w powiecie ropczyckim w woj. krakowskim z dotychczasowych jednostkowych gmin wiejskich: Cierpisz, Czarna, Góra Ropczycka, Kawęczyn Sędziszowski, Krzywa, Przedmieście Sędziszowskie, Wolica Ługowa, Wolica Piaskowa i Zagorzyce. 1 kwietnia 1937 roku powiat ropczycki został zniesiony, a z jego terytorium utworzono powiat dębicki.

Gmina została zniesiona 29 września 1954 roku wraz z reformą wprowadzającą gromady w miejsce gmin. Obszar zniesionej gminy Sędziszów wszedł w skład 5 gromad:

Gromada Czarna Sędziszowska (Czarna Sędziszowska, Cierpisz i Krzywa)

Gromada Gnojnica (część obszaru dotychczasowej gromady Góra Ropczycka)

Gromada Olchowa (Klęczany)

Gromada Wolica Ługowa (Wolica Ługowa, Wolica Piaskowa i Kawęczyn Sędziszowski)

Gromada Zagorzyce (Zagorzyce)

1 stycznia 1956 gromady weszły w skład nowo reaktywowanego powiatu ropczyckiego w tymże województwie.

¹³ https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Sedziszow_Malopolski

W związku z reaktywowaniem gmin 1 stycznia 1973 roku, utworzono gminę o nazwie Sędziszów z siedzibą w mieście Sędziszowie i składającą się z 14 sołectw: Będziemyśl, Boreczek, Borek Wielki, Cierpisz, Czarna Sędziszowska, Góra Ropczycka, Kawęczyn Sędziszowski, Klęczany, Krzywa, Ruda, Szkodna, Wolica Ługowa, Wolica Piaskowa i Zagorzyce.

9 grudnia 1973 nazwę gminy Sędziszów zmieniono na Sędziszów Małopolski, równocześnie powołując wspólne rady narodowe dla gminy Sędziszów Małopolski i miasta Sędziszów Małopolski z siedzibą w Sędziszowie Małopolski. W związku z tym powstała współczesna gmina Sędziszów Małopolski.

Okolice Sędziszowa Małopolskiego zachwycają swym pięknem, występują tu liczne wąwozy, kotliny jary, pokryte bogatą roślinnością, a szczytowe partie wzgórz porasta las, głównie jodłowy i bukowy. Gmina Sędziszów Małopolski jest największą obszarowo gminą Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego. Położona jest przy międzynarodowej drodze nr 4 i linii kolejowej Kraków -Przemyśl. Gmina ma charakter przemysłowo-rolniczy. Na jej terenie funkcjonuje ponad tysiąc podmiotów gospodarczych, produkujących min.: filtry samochodowe i hydrauliczne, meble, akcesoria motoryzacyjne, wyroby cukiernicze i spożywcze. Duży wpływ na rozwój gospodarczy miasta i gminy miały inwestycje infrastrukturalne. Centrum życia kulturalnego miasta i gminy stanowi Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury.

W Sędziszowie Małopolski działa jeden z najstarszych na Podkarpaciu klubów sportowych - założony w 1914 r. Miejski Ludowy Klub Sportowy „Lechia”. W południowej części gminy znajduje się Strzyżowsko - Sędziszowski Obszar Chronionego Krajobrazu. Aby umocnić pozycję w skali regionu, Sędziszów Małopolski przystąpił do Porozumienia Miast Podkarpacia „Podkarpacka Szóstka”. Miasto w ciągu kilkunastu lat zmieniło swój wizerunek, pojawiają się kolejne inwestycje.

Sędziszów Małopolski to miasto w Polsce położone w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim, siedziba gminy Sędziszów Małopolski.

W latach 1975–1998 miasto administracyjnie należało do województwa rzeszowskiego. Przez miasto przepływają trzy potoki: Bystrzyca, Budzisz i Gnojnica. Potok Gnojnica wpada na terenie miasta do potoku Budzisz. Miasto posiada liczbę mieszkańców 12 438; powierzchnię 37,0 km²; gęstość zaludnienia 336,3 osób/km².¹⁴

Znaleziska archeologiczne świadczą o tym, że już w czasach brązu miało miejsce osadnictwo na terenach dzisiejszego Sędziszowa Małopolskiego. Pierwsze udokumentowane wzmianki o mieście pochodzą ze spisów świętopietrza za lata 1325–1327, kiedy to był on siedzibą parafii leżącej w dekanacie dębickim. Kolejne dokumenty z początku XV wieku dokumentują Odrowążów, jako właścicieli miasta - ich godło do dzisiaj jest herbem Sędziszowa. Prawa miejskie, w wyniku starań Jana Odrowąża ze Sprowy (wojewoda podolski, a od 1479 roku ruski), Sędziszów uzyskał 28 lutego 1483 roku na mocy dokumentu wydanego przez Kazimierza Jagiellończyka. W 1512 roku ustanowiono w mieście cotygodniowe targi we wtorek i doroczne jarmarki w dniu Świętego Filipa i Jakuba (1 maja) i Narodzenia Najświętszej Maryi Panny (8 września).

---

¹⁴ https://www.polskawliczbach.pl/Sedziszow_Malopolski

Od 1555 roku miasto znajdowało się w rękach Tarnowskich, następnie w roku 1567 przeszło w ręce Kostków. W drugim lub trzecim dziesięcioleciu XVII wieku Sędziszów przeszedł, drogą kupna, na własność Mikołaja Spytka Ligęzy z Bobrku. Za jego rządów wybudowano w mieście mosty, naprawiono drogi i umocniono brzegi często wylewających rzek. Nałożył on także na ówczesny samorząd obowiązek dalszej konserwacji dróg i mostów.

W 1649 roku dobra rzeszowskie wraz z Sędziszowem przejął Jerzy Sebastian Lubomirski. W 1652 roku Sędziszów i sąsiednie wioski nawiedziła epidemia dżumy. Podczas potopu szwedzkiego miasto dotkliwie ucierpiało na skutek przemarszu wojsk Jerzego Rakoczego. W 1661 roku dobra sędziszowskie trafiły w ręce Potockich (za sprawą ślubu Feliksa Kazimierza Potockiego z Krystyną, córką Jerzego Sebastiana Lubomirskiego). Podczas rządów Potockich w mieście wybudowano ratusz, kościół parafialny, kościół i klasztor oo. Kapucynów. W maju 1662 roku okolice Sędziszowa Małopolskiego i Ropczyc złupiły niezapłacone wojska koronne. Podczas Wielkiej Wojny Północnej, ówczesny właściciel miasta, Michał Potocki opowiedział się za Stanisławem Leszczyńskim, co naraziło jego włości na represje ze strony przeciwników. W 1766 roku, na prośbę Piotra Potockiego, Stanisław August Poniatowski ustanowił w Sędziszowie jarmark tygodniowy, rozpoczynający się w poniedziałek po niedzieli mięsopustnej. Kiedy w 1768 roku rozpoczęła swą działalność konfederacja barska, Piotr Potocki stanął w szeregach ich przywódców, jako marszałek województwa sandomierskiego. W związku z tym już od roku 1768 konfederaci rekwirowali w Sędziszowie broń i żywność. W 1772 roku nastąpił I rozbiór Polski i miasto znalazło się granicach Austrii. W 1817 roku w mieście wybuchł pożar, który zniszczył część drewnianej zabudowy miasta i spalił wnętrze kościoła parafialnego.

W XIX wieku miasto gościło następujących monarchów: 25 grudnia 1818 roku jadąc z Wiednia do Lwowa, w towarzystwie Adama Jerzego Czartoryskiego, zatrzymał się na noc w Sędziszowie car Rosji Aleksander I; w 1836 roku zawitał do miasta arcyksiążę Ferdynand d'Este (gubernator Galicji); w 1839 roku gościł krótko w Sędziszowie brat Ferdynanda, arcyksiążę Franciszek d'Este; w 1851 i 1855 roku miasto witało cesarza Franciszka Józefa.

W latach 1856–1858 miasto uzyskało połączenie kolejowe, kiedy to wybudowano kolejny odcinek Kolei Arcyksięcia Karola Ludwika, łączącej stolicę monarchii Austriackiej (Wiedeń) ze stolicą Galicji (Lwów), z Krakowa do Rzeszowa.

W 1868 roku Sędziszów nawiedziła epidemia cholery.

W trakcie I wojny światowej miasto znalazło się w strefie działań wojennych austriacko-rosyjskich. Na początku wojny w Sędziszowie i okolicach stacjonowały oddziały austriackiego wojska. W wyniku ofensywy rosyjskiej w Galicji Wschodniej we wrześniu 1914 roku miasto znalazło się na kilka miesięcy pod okupacją rosyjską. W maju 1915 roku austriacka kontrofensywa zmusiła wojska rosyjskie do odwrotu. Rosjanie wycofując się z miasta podpalili je – pożar ten zniszczył wtedy sporą część miasta. Pod koniec wojny, w 1918 roku, Sędziszów nawiedziła epidemia grypy hiszpanki. Pod koniec dwudziestolecia międzywojennego, w 1937 roku, uruchomiono w Sędziszowie zakład specjalizujący się w wyrobach drewnianych - Zakłady Przemysłowe Sędziszów Małopolski Sp. z o.o. W roku 1938 powstała kolejna spółka - Przemysł Pomocniczy COP, w którym produkowano okucia do wozów, klucze samochodowe, części do maszyn rolniczych, bramy, kraty, balustrady.

Dnia 8 września 1939 roku miasto zostało zajęte przez okupacyjne oddziały niemieckie. Jesienią 1939 roku w rejonie Sędziszowa zaczęły działać organizacje konspiracyjne. Wiosną 1940 roku Władysław Węglowski, nauczyciel sędziszowskiej szkoły powszechnej, przystąpił do organizowania Szarych Szeregów. W kwietniu 1941 roku został aresztowany na skutek donosu. Przechowywany był w więzieniach na rzeszowskim zamku i na Montelupich w Krakowie. Następnie został przewieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu, gdzie w listopadzie 1941 roku zmarł. W I poł. 1942 roku utworzono getto w Sędziszowie, w którym zamknięto ok. 1500 Żydów. Getto zostało zlikwidowane 24 lipca 1942 roku – ok. 280 osób rozstrzelano na miejscu, resztę wysłano do obozu zagłady w Bełżcu.

Sędziszowska komórka AK miała swój udział w rozpracowywaniu broni rakietowej V-1 i V-2 testowanej na poligonach doświadczalnych w rejonie Pustkowa. Sędziszów Małopolski został wyzwolony spod okupacji niemieckiej 4 sierpnia 1944 roku przez Armię Czerwoną.

Pierwsze lata powojenne upłynęły na odbudowie miasta ze zniszczeń. Dopiero schyłek lat pięćdziesiątych, a zwłaszcza lata sześćdziesiąte i siedemdziesiąte przyniosły nowe inwestycje. Wybudowano wówczas m.in.: dom kultury, dom strażaka, budynek liceum, rozbudowano szkoły podstawowe, powstał nowy stadion sportowy, osiedle mieszkaniowe, poza miastem poprowadzono obwodnicę. Obiekty te z powodzeniem służą sędziszowianom do dzisiaj.

Źródło: https://sedziszow_malopolski.fotopolska.eu/143041,foto.html, Sędziszów Małopolski., Ratusz 1906 r.

Źródło: <http://spropczyce.pl/page/show/68,historia-powiatu>, Sędziszów Małopolski, Kościół Parafialny p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny 1694/1699, fundowany przez Michała Potockiego.

Wielopole Skrzyńskie to gmina wiejska w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim. W latach 1975–1998 gmina położona była w województwie rzeszowskim. Siedziba gminy to Wielopole Skrzyńskie. Gmina Wielopole Skrzyńskie ma 8 057 mieszkańców, czyli zamieszkuje ją 10,9% ludności powiatu. Gmina stanowi 17,1% powierzchni powiatu. Liczba mieszkańców 8 057; powierzchnia 93,5 km²; gęstość zaludnienia 89 osób/km².¹⁵

Wielopole Skrzyńskie to wieś (dawniej miasto) w Polsce położona w województwie podkarpackim, w powiecie ropczycko-sędziszowskim, w gminie Wielopole Skrzyńskie; siedziba gminy Wielopole Skrzyńskie. Leży nad rzeką Wielopolką dopływem Wisłoki.

¹⁵ <https://www.polskawliczbach.pl/gmina-Wielopole-Skrzynskie>

Źródło: <https://www.cricoteka.pl/pl/wielopole-jest-wszedzie/>, Widok Wielopola Skrzyńskiego, zdjęcie archiwalne z przełomu XIX i XX wieku, w zbiorach Archiwum Cricoteki, fot. nieznanymi.

Wielopole uzyskało lokację miejską przed 1337 rokiem, zdegradowane w 1933 roku. W latach 1975–1998 miejscowość administracyjnie należała do województwa rzeszowskiego.

Historia Wielopola sięga XI w. i czasów króla Bolesława Śmiałego. Przymyślnie na Stroszowej Górze powstał we wczesnym średniowieczu gród obronny, a później obok niego rozwinęła się osada.

Prawa miejskie wieś otrzymała ok. 1348, za panowania króla Kazimierza Wielkiego, jako Fürstenberg (Książęca Góra) i utraciła po reformie administracyjnej w 23.03.1933. O awansie do grona miast zadecydowało położenie Wielopola na drodze handlowej z Sandomierza przez Ropczyce, doliną Wielopolki, w kierunku przełęczy karpackich na Węgry. Upadek miasta nastąpił w wyniku kolejnych wojen, epidemii, ruchów społecznych (rzeź galicyjska) i pożarów.

W 1523 Katarzyna, Anna i Małgorzata Kamienieckie – córki Jana Kamienieckiego sprzedały miasteczko Wielopole z dwoma folwarkami Góra i Konice kasztelanowi przemyskiemu Andrzejowi Czuryłe za 5100 florenów.

Z historią Wielopola Skrzyńskiego związana jest także historia Żydów. Pierwsze wzmianki o ludności żydowskiej w Wielopolu Skrzyńskim odnotowano w 1641. W 1673 mieszkało tu 16 rodzin żydowskich. W 1765 miejscowy kahał skupiał 309 Żydów, zaś w samym mieście było ich 151. W 1870 wielopolska gmina żydowska liczyła 500 osób. Miała synagogę, cmentarz a rabinem był Natan Libschutz. Do 1900 liczebność gminy wzrosła do 715 osób. Rabinem był wówczas Izaak Libschutz, syn Natana. Z chwilą wybuchu drugiej wojny światowej część z ludności żydowskiej Wielopola uciekła na wschód i znalazła się w sowieckiej strefie okupacyjnej. Już w grudniu 1939 Niemcy przywieźli tu 70 Żydów wysiedlonych z Inowrocławia. W 1941 hitlerowcy spędzili do Wielopola około 150 rodzin żydowskich z okolicznych wsi. Synagoga została całkowicie zniszczona wskutek pożaru w sierpniu 1944. W 1955, podczas projekcji filmu w kinie objazdowym, spłonęło 58 osób, w tym 38 dzieci

VI.2.2. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka (art. 3 pkt. 14 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego służy utrzymaniu tożsamości społeczności lokalnych (małe ojczyzny), regionów i państwa. Wobec tego konieczne jest utrzymanie i eksponowanie jego wartości, podejmując działania odnoszące się zarówno do ochrony dziedzictwa kulturowego, jak i środowiska przyrodniczego. Przedmiotem ochrony powinno być: ukształtowanie terenu, jego pokrycie (przyrodnicze i kulturowe) oraz tradycje zagospodarowania.

Obszar chronionego krajobrazu obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.

Wyznaczenie obszaru chronionego krajobrazu następuje w drodze uchwały sejmiku województwa. Analogicznie jak w przypadku parku krajobrazowego w uchwale o ustanowieniu tej formy ochrony przyrody określa się obowiązujące nakazy i zakazy, spośród przewidzianych w u.o.p.

W zakresie współdziałania organów przy tworzeniu/zniesieniu tej formy ochrony obowiązują analogiczne przepisy jak w przypadku parku krajobrazowego, z tym, że: ponieważ dla obszaru chronionego krajobrazu nie sporządza się planu ochrony – sejmik województwa, w drodze uchwały stanowiącej akt prawa miejscowego (art. 23 a u.o.p.):

1. Wyznaczają, w granicach krajobrazów priorytetowych zidentyfikowanych w ramach audytu krajobrazowego, strefy ochrony krajobrazu stanowiące w szczególności przedpola ekspozycji, osie widokowe, punkty widokowe oraz obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną, istotne dla zachowania walorów krajobrazowych obszaru chronionego krajobrazu, wraz ze wskazaniem które z zakazów, obowiązują w danej strefie (można wprowadzić analogiczne zakazy jak w dla stref ochrony krajobrazu w parku krajobrazowym).

2. Określa wykaz obiektów o istotnym znaczeniu historycznym i kulturowym.

Wartości środowiska kulturowego powiatu przejawiają się w elementach jego zagospodarowania przestrzennego i układach jego struktury przestrzennej o znaczeniu historycznym, zabytkowym i estetycznym, stanowiąc istotny składnik tożsamości lokalnej, oraz jakości życia mieszkańców i atrakcyjności turystycznej.

Zasoby dziedzictwa kulturowego obejmują:

a) zasoby zabytkowe, na które składają się

- zachowane elementy rozplanowania historycznych układów urbanistycznych
- zachowane obiekty i zespoły zabytkowe,
- istniejące i potencjalne stanowiska archeologiczne,

- zachowane elementy krajobrazu związane z historycznymi układami przestrzennymi,
- b) zasoby krajobrazowe, z ich wartościami estetycznymi i artystycznymi w skład których wchodzi:
- szczególnie cenne obszary krajobrazu z przewagą elementów naturalnych związane z lasami Pogórza,
- atrakcyjne obszary krajobrazu naturalno-kulturowego związane z doliną rzeki Wisłoki i wąwozami lessowymi na południu miasta,
- wartościowe artystycznie i estetycznie obszary i ciągi wewnątrz urbanistycznych kulturowego krajobrazu miejskiego,
- c) niematerialne wartości kulturowe i tradycję miejscową, a w tym: obiekty i miejsca kultu religijnego,
- historyczne nazwy miejscowe,
- miejsca upamiętnione wydarzeniami historycznymi,
- miejsca związane z wybitnymi osobistościami.

Powiat Ropczycko-Sędziszowski posiada wiele atrakcji krajobrazowych i turystycznych, można tu odpocząć obcując jednocześnie z przyrodą. W miejscowościach Kamionka i Ruda, na styku dwóch gmin znajduje się wykorzystywany do celów rekreacyjno-wypoczynkowych zbiornik retencyjny. Powstał na rzece Tuszymce, a jego powierzchnia wynosi 7,3 ha. Zalew ten stanowi niewątpliwą atrakcję turystyczną wraz z umieszczonymi wokół niego ośrodkami wypoczynkowymi, polem namiotowym oraz wypożyczalnią kajaków i rowerków wodnych. Tradycja wypoczyniania nad tym pięknie położonym wśród lasów jeziorem sięga lat 50-tych. Podobny zbiornik wodny zlokalizowano na rzece Tuszymce w miejscowości Cierpisz. Rzeka Tuszymka jest jedną z najczystszych rzek na Podkarpaciu. W jej wodach żyją szlachetne ryby łososiowate - pstrąg i lipień, które występują tylko w wodach o pierwszej klasie czystości. Teren powiatu ropczycko-sędziszowskiego należy do trzech jednostek geobotanicznych: Pogórza Fliszowego, Pogórza Lessowego, Puszczy Sandomierskiej. Około 10 % powierzchni zajmują lasy, głównie zespoły jodłowo-bukowe z domieszką dębu, brzozy, sosny. Większe kompleksy leśne zachowały się w rejonie Okonina, Gnojnicy, Ocieki i Brzezin. Zwarte lasy sosnowe występują na północ od środkowego biegu Tuszymki. Przedgórze, to tereny bezleśne, w większości użytki rolne.

Fragment gminy Wielopole Skrzyńskie w części Nawisia i Brzezin leży w granicach strefy ochronnej - Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego, zajmującego ponad 25 tys. hektarów najpiękniejszych i najcenniejszych pod względem przyrodniczym partii Pogórza. Pomiędzy Wielopolem Skrzyńskim i Sędziszowem Małopolskim, rozpościera się Strzyżowsko-Sędziszowski Park Krajobrazowy. Cechuje go duża różnorodność ukształtowania terenu: wąwozy, jary, kotliny pokryte bujną roślinnością. Szczególnie malowniczym fragmentem Parku jest Płaskowyż Zagorzyc i Szkodnej. Północne rejony powiatu (gmina Ostrów) obejmuje Kielecko-Kolbuszowsko-Głogowski Obszar Chronionego Krajobrazu.

Charakterystyczną cechą Czarnorzecko-Strzyżowskiego Parku Krajobrazowego jest obecność pokrywy lessowej w północnej jego części oraz strefy przejściowej do pokryw fliszowych – w południowej. Spotyka się tu wilgotne łąki z ostrożeniem oraz rajgrasem wyniosłym. Wśród innych okazów flory są m.in. bluszcz pospolity, skrzyp olbrzymi, lilia złotogłów. Unikatem w lasach Czarna - Zabłocie jest czarny bocian objęty ścisłą ochroną. Z interesujących ptaków

występuje tam m.in. jarząbek, dzięcioł średni, czarny i białostrzykowy, słowik szary, kruk grubodziób i wiele innych. Spotkać można nawet orła przedniego i orzechówkę. Na terenie powiatu około 70 drzew i krzewów oraz gatunków egzotycznych uznanych zostało za pomniki przyrody. Wśród pomnikowych drzew najwięcej jest dębów i lip. W parku podworskim w Lubzinie rośnie najgrubszy w Polsce tulipanowiec, którego obwód wynosi 5,53 m. Pomnikami przyrody są też m.in. dorodny okaz lipy drobnolistnej o obwodzie 6,2 m w parku podworskim w Witkowicach. Do tego parku, będącego jednym z trzech w powiecie parków podniesionych do rangi zabytku, prowadzi aleja lipowa składająca się z 59 drzew o grubości od 1,6 do 3,98 m. W Broniszowie podziwiać można wspaniały okaz lipy - 7,76 m obwodu. Planuje się objęcie ochroną dalszych 100 drzew i krzewów. Atrakcją krajobrazową powiatu stanowi też "Szwajcaria Ropczycka", unikatowy w skali kraju rezerwat przyrody, leżący w centrum miasta Ropczyce. Ten uroczy zakątek tworzy wąwóz lessowy o powierzchni 2,59 ha o znacznych różnicach poziomów wysokości bezwzględnej, wahającej się od kilku do kilkunastu metrów. Część ścian ma nachylenie 80-90 %. Rośnie tu około 150 dorodnych dębów, okazy brzozy brodawkowej, sosny zwyczajnej, buka i grabu. Osobliwością przyrodniczą stanowi zrosnięty dąb szypułkowy z brzozą brodawkową osiągający obwód 2,65 m. Występuje wiele roślin będących pod ochroną oraz liczne gatunki rzadkich ptaków. Podobnych wąwozów, ale mniejszych, które warto zobaczyć, jest na terenie powiatu kilka.

Na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego istnieją:

- rezerwat przyrody:

Szwajcaria Ropczycka - centrum Ropczyc znajduje się wąwóz lessowy, który wraz otaczającym go lasem objęto ochroną w ramach Rezerwatu Przyrody „Szwajcaria Ropczycka”. Utworzono go w roku 1999 w granicach administracyjnych miasta Ropczyce, na terenie 2,59 hektara. Jego powstanie oraz ochronę prawną zainicjował ks. dr Jan Zwierz, który zwrócił uwagę na unikatowe walory tego niezwykłego miejsca.

Wąwóz lessowy w Ropczycach jest jednym z wielu spotykanych wzdłuż progu karpackiego. Takie formacje powstają podczas wymywania materiału z miękkiego podłoża. Erozja szczególnie szybko następuje w czasie wiosennych roztopów i po długotrwałych obfitych deszczach. W tych procesach duże znaczenie mają różnice wysokości i nachylenie terenu. Oprócz czynników naturalnych wpływ na powstawanie i pogłębianie wąwozów ma działalność człowieka, przede wszystkim odlesienie terenu i wytyczanie szlaków komunikacyjnych.

Na dnie wąwozu z niemal pionowymi, ciekawie wyrzeźbionymi ścianami, zbudowano deptak spacerowy. Wzgórze, na obszarze którego znajduje się rezerwat, ma wysokość 275 m n.p.m. i jest rozcięte głębokim parowem z suchym dnem. Część ścian wąwozu osiąga dość znaczne różnice poziomów wysokości, wahające się do kilkunastu metrów, o nachyleniu nawet do 80–90°.

Występująca tu świetlista dąbrowa (na stoku południowo-zachodnim) to las dębowy złożony głównie z dębu bezszypułkowego i dębu szypułkowego (rośnie tu około 150 okazów dorodnych dębów, których obwody pni mają od 155 do 278 cm), z domieszką brzozy brodawkowatej oraz sporadycznie sosny zwyczajnej, buka zwyczajnego i graba. Najgrubszym drzewem rezerwatu jest buk o obwodzie 314 cm. A niezwykle rzadką ciekawostką jest dąb szypułkowy zrosnięty z brzozą brodawkowatą.

W podszyciu występują oba gatunki dębów, brzoza, buk oraz szakłak pospolity, trzmielina brodawkowata i zwyczajna, bez czarny i koralowy, jarząb pospolity, tarnina, czeremcha zwyczajna i amerykańska, wiśnia pospolita, głóg jednoszyjkowy i inne. Z roślin chronionych w rezerwacie można spotkać paprotkę zwyczajną, cebulicę dwulistną, pierwiosnka wyniosłego i lekarskiego, barwinka pospolitego, goździka kropkowanego, a także kalinę koralową i kruszynę pospolitą.

Na wiosnę las i zarośla rezerwatu rozbrzmiewają głosami wielu gatunków ptaków. Żyją tu m.in. sikorka modra i bogatka, jaskółka oknówka i dymówka, wilga, rudzik, dzwonec, kukułka, szczygieł, szpak, dzięciołek, jerzyk, zaganiacz, kwiczoł, makolągwa, kopciuszek, sierpówka, kulczyk, zięba, trznadel i kowalik.

Zabłocie – rezerwat utworzony został w roku 1999, na powierzchni 539,81 ha na terenie czterech miejscowości Poręby Kupieńskie (gmina Kolbuszowa, powiat kolbuszowski), Budy Głogowskie (gmina Głogów Małopolski, powiat rzeszowski), Bratkowice (gmina Świlcza, powiat rzeszowski) i Czarna Sędziszowska (gmina Sędziszów Małopolski, powiat ropczycko-sędziszowski). Leży w obrębie Mielecko-Kolbuszowskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. Ochroną objęto stawy oraz otaczający je kompleks lasu dębowo-sosnowego, który jest najbardziej naturalnym fragmentem Puszczy Sandomierskiej. Rośnie tu wiele pojedynczych okazowych starych sosen, dębów i buków. Ważnym elementem tego obszaru są urozmaicone ekosystemy leśne: liczne młodniki, łąki śródleśne, mokradła i starodrzewia z gęstym podszyciem. Z 20 gatunków roślin chronionych w rezerwacie i jego pobliżu występują m.in.: pióropusznik strusi, rosiczka okrągłolistna, mieczyk dachówkowaty, gniadosz rozesłany, długosz królewski, wawrzynek wilczełyko i storczyki (buławnik wielkokwiatowy, kruszczyk błotny, kukułka plamista i gnieźnik leśny). Rezerwat powstał ponieważ na tym terenie stwierdzono występowanie 160 gatunków ptaków, z których blisko 30 to gatunki związane ze środowiskiem wodnym, w tym zagrożonych wyginięciem. Możemy tu zobaczyć np.: bociany czarne, perkozy, kureczki nakrapiane, łyski i wiele gatunków dzikich gęsi i kaczek. W okolicy polują bieliki, orliki krzykliwe i trzmielojady. Występuje tu także wiele gatunków gadów i płazów, w tym: zaskrońce, padalce, kumaki nizinne i ropuchy szare. Wędrując groblami i leśnymi duktami bardzo często możemy spotkać m.in.: jelenia europejskiego, sarnę, dziką, bobra, lisa, kunę leśną i domową, łasicę łaskę, borsuka, gronostaja i jenota. Okresowo pojawiają się także łoś i wilk.

- park krajobrazowy: Czarnorzecko-Strzyżowski Park Krajobrazowy park położony w województwie podkarpackim na Pogórzu Strzyżowskim i Dynowskim. Utworzony w 1993 r. Wchodzi w skład Zespołu Karpackich Parków Krajobrazowych. Zajmuje powierzchnię 256,54 km². Jego otulina zajmuje 340,74 km², a w jej skład wchodzi Czarnorzecki Obszar Chronionego Krajobrazu.

Znajdują się tu pasma górskie z najwyższym szczytem Suchą Górą (591 m n.p.m.). W parku występują wychodnie piaskowców, które proces erozji uformował w ostańce. Kilkanaście spośród nich ma status pomnika przyrody.

Na terenie parku znajdują się liczne potoki. Przepływają tędy z licznymi odcinkami przełomowymi rzeki Stobnica i Wisłok. Niemal połowę powierzchni parku zajmują użytki rolne. Drugą połowę lasy o charakterze naturalnym, z przewagą jodły, buka i sosny. Rzadziej występują dąb szypułkowy, modrzew europejski oraz grab.

Rośnie tu 40 gatunków chronionych roślin górskich, między innymi: śnieżyca wiosenna, śnieżyczka przebiśnieg, skrzyp olbrzymi oraz pokrzyk wilcza jagoda. Na terenie parku występuje także wiele chronionych gatunków zwierząt: puchacz, orliki krzykliwe, rysie, wydry i wilki.

Na terenie parku znajdują się trzy rezerwy przyrody: Prądky im. prof. Henryka Świdzińskiego, Góra Chełm i Herby[2]. W otulinie parku również zlokalizowane są trzy rezerwy: Cisy w Malinówce, Kretówki i Kamera

- obszar chronionego krajobrazu:

Strzyżowsko-Sędziszowski Obszar Chronionego Krajobrazu powstał na mocy rozporządzenia Nr 35/92 Wojewody Rzeszowskiego z dnia 14 lipca 1992 r. w sprawie zasad zagospodarowania obszarów chronionego krajobrazu na terenie województwa rzeszowskiego (Dz. Urz. Woj. Rzeszowskiego Nr 7, poz. 74).

Obszar zlokalizowany jest na terenie gmin: Strzyżów, Czudec w powiecie strzyżowskim, Boguchwała w powiecie rzeszowskim oraz Iwierzyce, Sędziszów Małopolski, Wielopole Skrzyńskie w powiecie ropczycko-sędziszowskim. Całkowita powierzchnia Obszaru wynosi 14312,00 ha. W całości jest on położony w zasięgu terytorialnym Nadleśnictwa, przy czym grunty pozostające w zarządzie zajmują 2663,64 ha (18,6%).

Charakterystyczną cechą obszaru jest obecność pokrywy lessowej w jego północnej części oraz strefy przejściowej do pokrywy z utworów fliszowych w południowej części. Obszar ten jest bardzo ciekawy krajobrazowo i cechuje się dużą różnorodnością ukształtowania powierzchni. Występują tu wąwozy lessowe, jaru, kotliny pokryte bujną roślinnością, podmokłe łąki i spore kompleksy leśne. Szczególnie malowniczym fragmentem jest Płaskowyż Zagorzyc i Szkodnej. Tereny użytkowane rolniczo poprzecinane są śródpolnymi zadrzewieniami. Schronienie znajduje w nich wiele gatunków ssaków i ptaków, np. zajęce, bażanty, kuropatwy, a także mnóstwo owadów.

Mielecko-Kolbuszowsko-Głogowski Obszar Chronionego Krajobrazu to obszar chronionego krajobrazu położony w północno-zachodniej części województwa podkarpackiego. Zajmuje powierzchnię 49 706 ha. Obszar chronionego krajobrazu (OChK) został utworzony na mocy Rozporządzenia Nr 35 Wojewody Rzeszowskiego z dnia 14 lipca 1992 r. w sprawie zasad zagospodarowania obszarów chronionego krajobrazu na terenie województwa rzeszowskiego. Po reformie administracyjnej w 1999 roku znalazł się w granicach województwa podkarpackiego. Ochrona obszaru została podtrzymana Rozporządzeniem Nr 79/05 Wojewody Podkarpackiego z dnia 31 października 2005 r. (zmienionym w roku 2005 i 2010). Aktualnie obowiązującym aktem prawnym jest Uchwała Nr XXXIX/785/13 Sejmiku Województwa Podkarpackiego z dnia 28 października 2013 r. (zmieniona w 2016 i 2017 roku). Obszar znajduje się na terenie gmin: Cmolas, Kolbuszowa, Niwiska (powiat kolbuszowski), Mielec, Przecław, Tuszów Narodowy (powiat mielecki), Ostrów, Sędziszów Małopolski (powiat ropczycko-sędziszowski) oraz Głogów Małopolski i Świlcza (powiat rzeszowski).

Dominuje krajobraz leśno-rolniczy. Ponad połowę obszaru pokrywają lasy, które stanowią pozostałość dawnej Puszczy Sandomierskiej[4]. Obszar charakteryzuje się dużą różnorodnością środowisk – od piaszczystych wydmy do bagien, torfowisk i wód. Występują tu takie zbiorowiska roślinne jak: bory sosnowe i mieszane, lasy mieszane, olsy, łągi, kwaśne łąki,

szuwały oczeretowe i mannowe, zbiorowiska wydmowe, ziołoroślowe, trzęślicowe, łąki ostrożeńiowe i rajgrasowe.

Spośród roślin chronionych występują tu m.in.: rosiczka okrągłolistna, długosz królewski, grzybienie białe, gnidosz rozesłany. Z ciekawszych ssaków i ptaków występują tu m.in.: łoś, bóbr europejski, wilk, czapla biała oraz bocian czarny.

Na terenie OChK znajduje się 5 rezerwatów przyrody: Bucznina w Cyrance na Płaskowyżu Kolbuszowskim, Jaźwiana Góra, Końskie Błota, Pateraki i Zabłocie.

Część OChK pokrywa się z obszarami sieci Natura 2000: „Puszcza Sandomierska” PLB180005 i „Dolna Wisłoka z Dopływami” PLH180053.

Pogórza Strzyżowskiego zajmuje powierzchnię 14 336 ha, obejmuje fragment Pogórza Strzyżowskiego Krajobraz ma charakter rolniczy. Cechą charakterystyczną jest obecność pokrywy lessowej w jego północnej części oraz strefy przejściowej do pokryw fliszowych w części południowej. Dominują tu grądy a w obniżeniach buczyna karpacka i łągi podgórskie wzdłuż potoków. Spotyka tu się łąki wilgotne z ostrożeniem oraz rajgrasem wyniosłym. Z gatunków chronionych występują: lepiężnik biały, bluszcz pospolity, lilia złotogłów, podkolan biały, wawrzynek wilczełyko. Z interesujących ptaków spotyka się: bociana czarnego, jarzabka, dzięcioła średniego, słowika szarego, kruka, grubodzioba, i in. Znajduje się na terenie gmin: Sędziszów Małopolski, Wielopole Skrzyńskie, Iwierzycy, Czudec, Boguchwała, Strzyżów.

- obszar natura 2000:

Dolna Wisłoka z Dopływami ogółem obszar zajmuje 453,69 ha, z czego w zasięgu terytorialnym Nadleśnictwa leży 3,09 ha (0,7%). W całości położony jest poza gruntami w zarządzie Nadleśnictwa Strzyżów.

Obszar obejmuje Wisłokę (dwa odcinki: Podleszany – ujście Wielopolki w Brzeźnicy, Dębica – ujście Chotowskiego Potoku) oraz kilka bocznych dopływów: Breń Stary (na odcinku od mostu na trasie Gawłuszowice – Ostrówek do ujścia), Młynówkę, Kanał Białoborski i Rudę (na odcinku od Dobrylina do ujścia), Tuszymkę (na odcinku od mostu w Cierpiszu do ujścia), Grabinkę i Czarną (od ujścia Jasionej w Żdżarach do ujścia), Potok Chotowski (od granicy województwa do ujścia), Wielopolskę (między Glinikiem a Wielopolem Skrzyńskim).

Został zaprojektowany do ochrony zwierząt związanych ze środowiskiem wodnym. Z ryb wymienionych w załączniku II Dyrektywy Rady 92/43/EWG występuje tu 9 gatunków, przy czym 6 z nich ujętych jest jako przedmiotu ochrony. Są to: minóg strumieniowy Lamperta planeri, boleń *Aspius*, koza *Cobitis taenia*, głowacz białopłetwy *Cottus gobio*, piskorz *Misgurnus fossilis* i brzanka *Barbus meridionalis*. Bytują tu również: kiełb białopłetwy *Gobio albipinnatus*, łoś atlantycki *Salmo salar*, różanka *Rhodeus sericeus amarus* oraz niewielki maślak z rodziny skójkowatych *Unionidae* – skójką gruboskorupowa *Unio crassus*, a nad brzegami ponadto: bóbr *Castor fiber*, wydra *Lutra*, traszka grzebieniasta *Triturus cristatus* i kumak nizinny *Bombina*.

W łożysku rzek włączonych do Obszaru zachowały się również cenne siedliska przyrodnicze charakterystyczne zarówno dla wód jak i części przykorytowej. Najbardziej rozpowszechnione są łągi – wierzbowe i wierzbowo-topolowe, miejscami także olszowo-jesionowe (siedlisko

o kodzie 91E0), którym, zwykle wąskim pasem, towarzyszą ziołorośla nadrzeczne (siedlisko o kodzie 6430).

Las nad Braciejową Specjalny Obszar Ochrony Siedlisk – (PLH 180023) zajmuje powierzchnię 1440,20 ha, z czego 1366,85 ha (dane z RDOŚ) przypada na tereny w zarządzie Nadleśnictwa Dębica, co stanowi ponad 95% powierzchni obszaru.

SOO „Las nad Braciejową” cechuje mocno pofałdowany teren o wyraźnych różnicach wysokości pomiędzy zabudowanym dnem doliny a szczytami wzniesień. Występują tu gleby w większości płowe a na części brunatne. W granicach obszaru znalazły się szczytowe i środkowa partie wzniesień. prawie cały obszar porośnięty jest lasami, natomiast łąki zajmują niewiele ponad 1% powierzchni. Wśród siedlisk leśnych dominuje żyzna buczyna karpacka, która zajmuje ponad 80% powierzchni. Grądy zajmują około 10% powierzchni, natomiast pozostałe siedliska stanowi kwaśna buczyna i łęgi.

O wartości przyrodniczej ostoi decydują dobrze zachowane żyzne buczyny. Dodatkowym walorem jest duże zróżnicowanie występujących tu buczyn i grądów. Bardzo cenne z przyrodniczego punktu widzenia jest występowanie na tym obszarze gatunków zwierząt, które figurują w Załączniku II Dyrektywy Rady 92/43/EWG. Są to: czerwończyk nieparek, pachnica dębowa, zgniotek cynobrowy, biegacz urozmaicony, kumak górski, traszka karpacka. Z innych, ważnych gatunków zwierząt występują rzekotka drzewna, żaba trawna, traszka zwyczajna, padalec zwyczajny, jaszczurka żyworodna, zaskroniec zwyczajny

Puszcza Sandomierska zajmuje powierzchnię 129 115,6 ha. Jest to obszar wyznaczony rozporządzeniem Ministra Środowiska z dn. 5 września 2007 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 (Dz. U z 2007r., Nr 179, poz. 1275), zastąpionym przez rozporządzenie Ministra Środowiska z 12 stycznia 2011 r. w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków (Dz. U z 2011 r., Nr 25, poz. 133 i Nr 67, poz. 358 z późn. zm.). Puszcza Sandomierska jest jedną najważniejszych w Polsce ostoi kraski (15 par) i podgorzałki (do 20 par) - ok. 20 % krajowej populacji. W skali lokalnej to obszar ważny dla lelka (do. 200 par), dzięcioła średniego (do. 100 par) i lerki (do. 150 par). Liczna jest również populacja derkacza (do 300 par), a także populacje gąsiora, jarzębatki i ortolana. Istotnym gatunkiem jest także cietrzew – w latach 2008–2010, po zaniku naturalnej populacji, na terenie poligonu przeprowadzono jego reintrodukcję (60 samców, 40 samic). Z rzadkich ptaków szponiastych gniazduje tu kilka par bielika i orlika krzykliwego, a z sów – puszczyk uralski. W roku 2010, po powodzi, odnotowano tu największą na Podkarpaciu kolonię rybitwy rzecznej (220 par) oraz łęgi 5 par mewy czarnogłowej.

Ogółem w Puszczy Sandomierskiej odnotowano występowanie 245 gatunków ptaków, w tym 161 lęgowych, co czyni ją obszarem o najbogatszej awifaunie w województwie podkarpackim. W załączniku I Dyrektywy ptasiej ujętych jest 65 gatunków, z których 36 to ptaki lęgowe (bąk, bączek, bocian czarny, bocian biały, podgorzałka, trzmiełojad, bielik, kania czarna, błotniak stawowy, błotniak łąkowy, orlik krzykliwy, jarząbek, cietrzew, kropiatka, zielonka, derkacz, żuraw, mewa czarnogłowa, rybitwa rzeczna, rybitwa białoczelna, puszczyk uralski, lelek, zimorodek, kraska, dzięcioł zielonosiwy, dzięcioł czarny, dzięcioł białoszyi, dzięcioł średni, lerka, świergotek polny, podróżniczek, jarzębatka, muchołówka mała, muchołówka białoszyja,

gąsiorek, ortolan). 13 gatunków (ohar, świstun, rozeniec, hełmiatka, szlachar, ostrzygojad, sieweczka obroźna, kulik wielki, brodziec pławny, rybitwa białoskrzydła, żoła, wąsatka, czeczotka) wpisano do Polskiej Czerwonej Księgi Zwierząt.

Za przedmioty ochrony obszaru uznano gatunki spełniające kryteria wyznaczania ostoi ptaków o znaczeniu międzynarodowym (IBA) wprowadzone przez BirdLife International (23 gatunki: bąk, bączek, bocian czarny, bocian biały, podgorzałka, trzmielojad, bielik, błotniak stawowy, cietrzew, kropiatka, zielonka, derkacz, żuraw, mewa czarnogłowa, rybitwa rzeczna, lelek, zimorodek, kraska, dzięcioł zielonosiwy, dzięcioł białoszyi, dzięcioł średni, muchołówka białoszyja, gąsiorek) oraz gęś gęgawą, której populacja przekracza próg 1% reprezentacji populacji krajowej.

- pomniki przyrody:

na terenie powiatu występuje 58 pomników przyrody

Na terenie powiatu znajdują się szlaki turystyki rowerowej

Ropczyce - Mała - Ropczyce

Całodniowa efektowna wycieczka rowerowa długości 37,5 km. Trasa górską - trudną i wyczerpującą z uwagi na dużą liczbę stromych podjazdów i zjazdów, za to piękną widokowo. Warty obejrzenia jest podworski park w Broniszowie, w którym znajduje się największa i najstarsza lipa w naszym województwie, której obwód wynosi 8,10 m. Przejeżdżając przez miejscowość Mała nie sposób nie zauważyć wzniesiony w 1937 r. pomnik Chrystusa Króla, u którego stóp roztacza się przepiękna panorama na leżące w dole zabudowania oraz zalesione wzgórza.

Wycieczka rowerowa tą trasą wiedzie również drogami polnymi wzdłuż szczytów Pogórza Karpackiego. Polecana dla wytrawnych miłośników górskiej turystyki rowerowej.

Ropczyce - Gnojnica - Ropczyce

Kilkugodzinna, ciekawa trasa rowerowa długości 28,5 km. Trasa górską - miejscami trudną i wyczerpującą z uwagi na strome podjazdy i zjazdy, bogata w piękne widoki i krajobrazy. Polecana dla bardziej wprawionych miłośników górskiej turystyki rowerowej.

Ropczyce - Kamionka - Ropczyce

Najdłuższa trasa rowerowa o długości 40,2 km. Prowadzi przez tereny nizinne częściowo zalesione o gruncie piaszczystym. Przejeżdżając tą trasą warto zobaczyć zalew na rzece Tuszynie, wzdłuż którego znajdują się liczne ośrodki wczasowe, pola namiotowe oraz przystań wodna. Warto również zatrzymać się na polanie ks. Romana Sitki, na której umieszczony jest drewniany krzyż poświęcony pamięci księdza Sitki. Są to tylko niektóre atrakcje znajdujące się na trasie rowerowej, której wytyczony szlak zadowoli wszystkich miłośników turystyki rowerowej, niezależnie od wieku i kondycji fizycznej.

Szlaki turystyki pieszej

Przełęcz Bardo - Brzeziny - Ropczyce

Długość szlaku wynosi 33 km, przechodząc nim pokonuje się 280 - metrową różnicę wzniesień. Przeciętny czas przejścia tym szlakiem to dziewięć godzin. Trasa szlaku obfituje w interesujące przejścia, stromizny, tereny zalesione, często wiedzie wierzchołkami okolicznych wzniesień. Idąc tym szlakiem można podziwiać bogactwo fauny i flory występujące na tym terenie.

Ropczyce - Ocieka - Niwiska

Szlak ma charakter nizinny i rozciąga się na długości 45 km. Na jego trasie znajduje się interesujący punkt widokowy, z którego można zobaczyć panoramę okolic Ropczyc. Przemierzając szlak przechodzi się często zarówno przez otwarte, polne przestrzenie, jak i urozmaicone wieloma gatunkami rosnących tutaj drzew tereny leśne. Przy trasie szlaku można obejrzeć pozostałości niemieckich umocnień z czasów II wojny światowej.

Krajobraz kulturowy powiatu został syntetycznie omówiony w zarysie historycznym dziejów gmin na tle procesów osadniczych, wydarzeń i zjawisk gospodarczych. Poniżej wskazane zostaną główne czynniki, które na przestrzeni wieków wpłynęły na kształt krajobrazu kulturowego. Dominujący wpływ miało korzystne położenie na skrzyżowaniu szlaków handlowych oraz położenie geograficzne o charakterze rolniczym. Czynniki te zaważyły o głównie rolniczym charakterze tutejszego osadnictwa, którego tradycja przetrwała do XX wieku.

Krajobraz kulturowy Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego, terenu o wielowiekowej tradycji ewoluował na przestrzeni dziejów, łącząc w sobie naturalne bogactwo świata przyrody, zróżnicowanie geograficzne z szeregiem zjawisk osadniczych, etnograficznych i społeczno-gospodarczych. Długi proces kształtowania się tego wizerunku nie pozostawał także bez wpływu czynników zewnętrznych, w tym zarówno wydarzeń polityczno-ustrojowych, jak i relacji rodowych oraz majątkowych kolejnych właścicieli majątków powiatu. Miasta na terenie powiatu lokowane jako prywatne dominia, przez wiele wieków pozostawały niewielkimi osadami o charakterze rzemieślniczo-rolnym, z zabudową często nieróżniącą się znacznie od krajobrazu okolicznych wiosek. Zdecydowane ożywienie gospodarcze miast, a za tym i wzrost liczby ludności oraz rozwój urbanistyczny, nastąpiły w pocz. XX w. lub dopiero po I wojnie światowej.

Pomimo dużej wielkości gminy i bogatych niegdyś tradycji w poszczególnych miejscowościach do chwili obecnej zachowało się stosunkowo niewiele obiektów zabytkowych, a te które się zachowały są często w złym lub bardzo złym stanie technicznym. Niektóre z miejscowości są nasycone obiektami zabytkowymi (np. Góra Ropczycka) a w innych prawie one nie występują np. Ruda. Góra Ropczycka (niegdyś zwana Królewską), jako cała miejscowość posiada wielorakie wartości kulturowe. Do jednych z cenniejszych w województwie podkarpackim, a niewątpliwie najcenniejszych w gminie i mieście Sędziszów Małopolski, należy zespół pałacowo – parkowy wraz z folwarkiem. Przedłużeniem parku, w którym wybudowano kaplicę grobową właścicieli majątku – Starzeńskich jest założenie cmentarne z drzewostanem i kaplicami. Ich walory, jak i walory całej miejscowości, podkreśla urozmaicona konfiguracja terenu. Wyjątkową wartością jest również wjazd do zespołu dworskiego, którego oprawa utworzona została przez usytuowanie po jego bokach dwóch figur św. Wojciecha i św. Stanisława, pierwotnie obsadzonych półkolistą lipami. Niestety nie zachował się do chwili obecnej drewniany kościół parafialny, rozebrany w okresie

międzywojennym. Wybudowana już po II wojnie światowej murowana świątynia stanowi dominantę krajobrazową wsi i dalekiej okolicy. Kościół ten posiada interesującą architekturę, wzbogaconą dodatkowo pokryciem ceramicznym dachu. W kruchcie kościoła umieszczony został wtórnie, najcenniejszy zabytek sztuki, płaskorzeźba postaci kobiecej, stanowiąca zapewne nagrobek Jaworskich, właścicieli z końca XVIII i początku XIX wieku. Duże walory posiada także układ przestrzenny wsi oraz jej zabudowa tak drewniana (np. dawna wikarówka, obecnie dom nr 30, dom nr 141, 157, 156, 158) jak i murowana (głównie użyteczności publicznej np. Straży Pożarnej, karczma, a następnie kółko rolnicze, obecnie sklep, dawna szkoła).

Choć powszechna niegdyś na terenie powiatu zabudowa drewniana została zdegradowana przez mieszkańców jako gorsza, uległa wyburzeniu. Najlepiej i w największej ilości zachowane są obiekty zabudowy drewnianej w Cierpiszu, Wolicy Ługowej i Górze Ropczyckiej. Jednakże najwartościowsze budynki drewniane zachowały się w Zagorzycach (zagroda nr 188, stanowiąca własność Marii Walczyk ze stodołą z 1875 roku), Szkodnej (dom nr 36 z 1873 roku), pierwotnie dymny, własność Władysława Ziajora), Czarnej Sędziszowskiej (zagroda nr 202, z której obecnie zachował się dom, stodoła i studnia z żurawiem, niegdyś jeszcze istniała stajnia i wozownia, obecnie użytkowana jako letnisko).

Krajobraz kulturowy Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego zawiera w sobie zabytki architektury sakralnej i świeckiej. Na terenie gmin powiatu znajdują się kościoły drewniane i murowane; synagogi; klasztory oraz założenia dworsko-parkowe. Istniejące na terenie powiatu, niegdyś prawie w każdej miejscowości dwory i folwarki, w niektórych miejscowościach nie zachowały się do dnia dzisiejszego. Ponadto wskazać należy wernakularne zabudowania miejskie, przyrynkowe: kamieniczki, wille. Charakteru i miejscowego kolorytu dodają rozrzucone po całym powiecie zabytkowe kapliczki stawiane w celach kultu bądź jako wotum wdzięczności za okazane łaski. Powszechna niegdyś na terenie gmin powiatu zabudowa drewniana została zdegradowana przez mieszkańców jako gorsza, uległa wyburzeniu. Powiat obfituje w stanowiska i artefakty archeologiczne.

VI.2.3. Zabytki nieruchome

W Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, w art. 3 pkt. 2 znajduje się definicja zabytku nieruchomego, zgodnie z którą:

Zabytek nieruchomy — nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, spełniające kryteria zabytku zawarte w pkt. 1 ww. w definicji zabytku.

Zabytkiem nieruchomym może być krajobraz kulturowy, układy urbanistyczne, ruralistyczne i zespoły budowlane, dzieła architektury i budownictwa, dzieła budownictwa obronnego, obiekty techniki, cmentarze, parki, ogrody i inne formy zaprojektowanej zieleni, miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne lub działalność wybitnych osobistości bądź instytucji. Na terenie powiatu dębickiego zachowały się zabudowania sakralne, dworskie, budynki publiczne, domy mieszkalne murowane i drewniane. Ujęte i opracowane zostały w punkcie:

VI.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Wykaz obiektów wpisanych do rejestru zabytków województwa podkarpackiego znajduje się na stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu pod adresem: https://drive.google.com/file/d/1TEEmHNy6YVi3DKGxzB_7FLQh5KzjxNWf/view lub Narodowy Instytut Dziedzictwa pod adresem: https://nid.pl/wp-content/uploads/2023/02/PDK-rej_31.12.2022.pdf <https://nid.pl/zasoby/rejestr-zabytkow-zasoby/>

W skali Polski łączna liczba zabytków wynosiła 79533 obiekty rejestrowe, zabytki podkarpackie stanowią więc 6,6% tego zasobu. W stosunku do roku 2016 w regionie nastąpił wzrost liczby obiektów rejestrowych o 490 zabytków, co oznacza, że średnio wojewódzki konserwator dokonuje na Podkarpaciu wpisów dla ok. 90 obiektów rocznie.

Tabela nr 1 - Liczba zabytków nieruchomych w Polsce w układzie wojewódzkim z podziałem na ich rodzaje

Województwo	Urbani styka	Sakra lne	Obro nne	Prze mysło we	Gospo dar cze	Mie szka lne	Dwo ry/pa lace	Użyt. pub.	Ko mu nik.	Cme nta rze	Zie leń	Mała arch.	In ne	Su ma
dolnośląskie	135	1407	270	449	667	2763	797	756	83	342	834	45	428	8976
kujawsko -pomorskie	21	565	160	204	238	695	593	281	37	139	423	5	276	3637
lubelskie	42	825	143	110	224	762	480	219	48	362	617	141	416	4389
lubuskie	36	571	165	183	265	2447	286	205	26	71	210	19	200	4684
mazowieckie	139	1026	163	425	305	2409	775	645	63	416	970	65	678	8079
małopolskie	62	953	170	117	361	1850	465	386	58	444	478	154	913	6411
opolskie	32	575	99	128	205	1225	192	185	61	128	241	81	215	3367
podkarpackie	48	1145	203	120	285	1474	363	303	41	295	411	181	433	5302
podlaskie	66	536	18	107	103	717	106	153	27	333	114	26	145	2451
pomorskie	57	511	182	238	300	1042	328	310	48	123	310	27	292	3768
warmińsko- mazurskie	63	625	167	321	522	2224	383	341	87	611	462	285	382	6473
wielkopolskie	133	1189	79	397	743	1870	1054	579	70	356	1063	29	382	7944
zachodnio -pomorskie	53	905	111	208	224	492	396	315	43	377	791	17	481	4413
łódzkie	34	524	52	227	119	740	310	195	12	145	397	23	186	2964
śląskie	69	650	116	320	288	1868	233	445	54	85	243	35	302	4708
świętokrzyskie	35	518	49	79	71	281	212	96	25	194	227	24	155	1966
stan na dzień 20 lipca 2022 r.; dane: Narodowy Instytut Dziedzictwa														

Źródło: <https://www.podkarpackie.pl/index.php/kultura/wojewodzki-program-opieki-nad-zabytkami/wponz-2022-2025>

Tabela nr 1 - Liczba zabytków ruchomych w Polsce w układzie wojewódzkim z podziałem na ich rodzaje

Rejestr zabytków B (zabytki sztuki i rzemiosła artystycznego)						
Stan na 28.09.2021 r.						
Nazwa województwa		L. decyzji	L. obiektów	Wyposażenie świątyń	Kolekcje	Inne
1.	DOLNOŚLĄSKIE	2674	42160	36504	392	5264
2.	KUJAWSKO-POMORSKIE	473	10541	9990	88	463
3.	LUBELSKIE	869	19639	17480	779	1380
4.	LUBUSKIE	418	7093	6290	0	803
5.	ŁÓDZKIE	798	14440	12911	602	927
6.	MAŁOPOLSKIE	1496	26824	22133	1087	3604
7.	MAZOWIECKIE	2125	22114	14228	3538	4348
8.	OPOLSKIE	1093	8494	7285	744	465
9.	PODKARPACKIE	1320	53441	15490	36364	1587
10.	PODLASKIE	669	4657	4063	65	529
11.	POMORSKIE	666	6257	6044	65	148
12.	ŚLĄSKIE	1134	8749	5825	2193	731
13.	ŚWIĘTOKRZYSKIE	601	14287	11704	1251	1332
14.	WARMIŃSKO-MAZURSKIE	384	5426	5078	265	83
15.	WIELKOPOLSKIE	1295	24752	22773	996	983
16.	ZACHODNIO-POMORSKIE	584	2218	2011	4	203
	Razem :	16599	271092	199809	48433	22850

Źródło: <https://nid.pl/zasoby/rejestr-zabytkow-zasoby/>

**WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH
WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW
na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego**

IWIERZYCE – gm.

Bystrzyca

- park dworski z aleją dojazdową, XVIII/XIX, nr rej.: A-1000 z 23.06.1997

Iwierzyce

- zespół dworski, 1889, nr rej.: A-960 z 6.05.1976

- dwór

- park

Olchowa

- zespół dworski, XVIII/XIX, nr rej.: A-1018 z 7.12.1978

- dwór, drewn.

- park

Sielec

- zespół dworski, XIX, nr rej.: A-963 z 6.05.1976

- dwór

- ogród

- fortyfikacje ziemne

Wiercany

- zespół dworski, nr rej.: A-967 z 6.05.1976:

- północna część dworu, mur./drewn., XVIII(?), XIX

- pozostałości parku, XIX (nie istnieją)

OSTRÓW – gm.

Ostrów

- kościół par. pw. NMP Królowej Polski, drewn., 1923, 1954-55, nr rej.: A-190 z 16.02.2007

- dzwonnica, 1957, nr rej.: jw.

Skrzyszów

- zespół dworski, nr rej.: A-959 z 6.05.1976

- dwór, 1 poł. XVI, 2 poł. XIX

- fortyfikacje ziemne, 1 poł. XVI

Wola Ociecka

- zespół dworski, XIX, nr rej.: A-953 z 13.03.1976

- dwór

- kapliczka

- park

ROPCZYCE – m. i gm.

Lubzina

- kościół par. pw. św. Mikołaja, 1904-05, nr rej.: A-214 z 8.08.2007

- dzwonnica, 1905, nr rej.: jw.

- ogrodzenie, 1922, nr rej.: jw.

- zespół pałacowy, pocz. XX, nr rej.: A-951 z 13.05.1976

- pałac

- park

Lubzina -Sepnica

- zespół dworski, XIX, nr rej.: A-955 z 7.05.1976

- dwór

- park

Łączki Kucharskie - Łopuchowa

- zespół dworski, XIX, nr rej.: A-961 z 6.05.1976

- dwór

- kapliczka
- park z aleją

Mała

- kościół par. pw. św. Michała Archanioła, drewn., 1593-1595, nr rej.: A-560 z 23.08.1979
- park dworski, XIX, nr rej.: A-1256 z 3.11.1992

Niedźwiada Dolna

- zespół dworski, XIX, nr rej.: A-933 z 4.11.1975 (nie istnieje)
- dwór
- park

Ropczyce

- kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego, XV, 1873, nr rej.: A-740 z 30.12.1967
- kościół fil. pw. NMP, 1730, XIX, XX, nr rej.: A-736 z 3.08.1979
- cmentarz kościelny, nr rej.: jw.
- poczta konna, ul. Mickiewicza 1-6, XVIII, nr rej.: A-996 z 5.04.1977
- budynek d. Kasy Oszczędności, ul. Mickiewicza 10, 1905, nr rej.: A-1419 z 13.09.2016
- dom, Rynek 2 (d. 14/15), XVIII, nr rej.: A-937 z 31.12.1975
- dom, ul. Słowackiego 5, drewn., 1862, nr rej.: A-1065 z 16.07.1980
- dom, ul. Wyszyńskiego 2, drewn., 2 poł. XIX, nr rej.: A-1219 z 22.05.1990
- magazyn mięsa, tzw. sól, ul. Grunwaldzka 35, drewn., XIX, nr rej.: A-740 z 7.12.1973 (nie istnieje)

Ropczyce – Witkowice

- kościół par. pw. św. Michała Archanioła, 1760-62, 1972-74, nr rej.: A-441 z 11.03.2010
- cmentarz kościelny, ze starodrzewem, nr rej.: jw.
- zespół dworski, pocz. XIX, nr rej.: A-681 z 7.06.1976 i z 31.01.1997
- dwór
- 2 oficyny
- budynek mieszkalno-gospodarczy (nie istnieje)
- 3 budynki gospodarcze
- park z ogrodem
- zespół folwarczny, XIX/XX, nr rej.: A-628 z 11.11.1985
- rządcówka
- spichlerz
- obora
- stajnia

SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI – m. i gm.

Czarna Sędziszowska

- kościół par. pw. św. Stanisława Biskupa, 1848, nr rej.: A-629 z 23.08.1979

Góra Ropczycka

- zespół kościoła parafialnego, nr rej.: A-1071 z 29.01.2013:
- kościół pw. św. Jakuba Starszego, 1940-51
- dzwonnica, 1818
- ogrodzenie z murem oporowym, mur/met., 1949-51
- figura Matki Bożej, kam., XVIII/XIX

- zespół dworski, nr rej.: A-800 z 4.11.1976:
- 2 oficyny, k. XVIII, XIX, XX
- spichlerz, 1 poł. XIX
- kaplica grobowa, 1854
- park, XVIII-XIX, nr rej.: A-974 z 5.10.1976
- remiza strażacka, 1924-27, nr rej.: A- 1433 z 7.12.2016

Sędziszów Małopolski

- kościół par. pw. Narodzenia NMP, 1694-1699, nr rej.: A-1035 z 3.08.1979
- zespół klasztorny kapucynów, nr rej.: A-865 z 12.10.1976
- kościół pw. św. Antoniego Padewskiego, 1739
- klasztor, 1739
- ogrodzenie, XVIII-XIX
- ratusz, XVII, XIX, nr rej.: A-738 z 3.09.1968
- pałac M. Potockiego, ul. Kwiatowa, pocz. XVIII, nr rej.: A-1213 z 23.03.1990
- dom, ul. 1 Maja 37, drewn., poł. XIX, nr rej.: A-1223 z 21.09.1990
(przeniesiony → MKL Kolbuszowa, wpisany do inwentarza muzealnego)
- dom, ul. 1 Maja 44, k. XIX, nr rej.: A-736 z 31.10.1973
- dom, Rynek 11/12, pocz. XIX, nr rej.: A-1215 z 23.03.1990

Zagorzyce

- kościół par. pw. św. Piotra Apostoła, 1937, nr rej.: A-1068 z 7.07.1978
- cmentarz kościelny, nr rej.: jw.

WIELOPOLE SKRZYŃSKIE – gm.

Broniszów

- ogród dworski, XVIII-XIX, nr rej.: A-1225 z 22.05.1991

Brzeziny

- kościół par. pw. św. Mikołaja, drewn., XVI, 1933, nr rej.: A-348 z 23.09.1936 i z 25.05.1954
- dzwonnica, drewn., XVI-XVII, nr rej.: jw.
- cmentarz kościelny, nr rej.: jw.
- plebania, 1906, nr rej.: A-349 z 27.04.2009
- zespół dworski, nr rej.: A-983 z 4.10.1976
- dwór, drewn., XVIII, 1903 (nie istnieje)
- spichrz, drewn., 1930
- park
- kaplica pw. Niepokalanej Marii Panny, obok domu nr 626, mur., 1852, nr rej.: A-1636 z 17.10.2019

Glinik

- spichrz w zagrodzie nr 21, drewn., 1897, nr rej.: A-1015 z 18.10.1978 (nie istnieje)

Wielopole Skrzyńskie

- kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, 1678, XIX, XX, nr rej.: A-1034 z 10.08.1979
- cmentarz kościelny, nr rej.: jw.
- dzwonnica parawanowa, XVIII/XIX, nr rej.: A-1479 z 7.09.2017
- kapliczka św. św. Floriana i Sebastiana, na Rynku, 1883, nr rej.: A-1478 z 7.09.2017

- plebania „stara”, 1880, nr rej.: A-28 z 21.09.2000

Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego.

Źródło: <https://wuooprzemysl.pl/ewidencja-wojewodzka.html>

Stan na dzień 31.12.2022 r..

Załącznik. nr 1 Tabela z wykazem obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego

VI.2.4. Zabytki ruchome

Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami art. 3, pkt. 3 - za **zabytki ruchome** uznaje się rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych spełniające kryteria zabytku.

Na podstawie art.6, Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytki **ruchome stanowią** w szczególności:

1. dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej;
2. kolekcje stanowiące zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje;
3. numizmaty oraz pamiątki historyczne, a zwłaszcza militaria, sztandary, pieczęcie, odznaki, medale i ordery;
4. wytwory techniki, a zwłaszcza urządzenia, środki transportu oraz maszyny i narzędzia świadczące o kulturze materialnej, charakterystyczne dla dawnych i nowych form gospodarki, które dokumentują poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego;
5. materiały biblioteczne, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
6. instrumenty muzyczne;
7. wytwory sztuki ludowej i rękodzieła oraz inne obiekty etnograficzne;
8. przedmioty upamiętniające wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji.

Występujące obecnie na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego zabytki ruchome to głównie obiekty sakralne znajdujące się w ewidencji konserwatora zabytków: przede wszystkim wyposażenie kościołów i klasztoru. Poza tym brak wiedzy na temat zbiorów znajdujących się w rękach prywatnych kolekcjonerów.

WYKAZ ZABYTEKÓW RUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTEKÓW na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego

1. **BRONISZÓW - gm. Wielopole Skrzyńskie**, park podworski B-561 z 4.12.2012 (2)
2. **BRZEZINY - gm. Wielopole Skrzyńskie**, wyposażenie kościoła parafialnego B-439 z 23.11.1994 (92)
3. **BRZEZINY - gm. Wielopole Skrzyńskie**, wyposażenie kościoła parafialnego B-273 z dn.16.02.2009 r (48)

4. **BRZEZINY - gm. Wielopole Skrzyńskie**, wyposażenie kościoła parafialnego B-961 z dn.13.01.2020 r (2)
5. **BRZEZINY- gm. Wielopole Skrzyńskie**, wyposażenie kapliczki wł. Jana Bujaka koło domu nr 574 B-183 z 16.02.2007 (13)
6. **BRZEZINY-** wyposażenie i wystrój kapliczki wł. L. Święch, B-944 z dn. 25.06.2019 r (8)
7. **CZARNA SĘDZISZOWSKA – gm. Sędziszów Małopolskiego**, wyposażenie kościoła parafialnego B-614 z dn.6.08.2013 r. (20)
8. **GÓRA ROPCZYCKA- gm. Sędziszów Małopolskiego**, wyposażenie kościoła parafialnego B-533 z dn.10.07.2012 r. (30)
9. **GÓRA ROPCZYCKA- gm. Sędziszów Małopolskiego**, wyposażenie kościoła parafialnego B-1026 z 22.03.2022 r (4)
10. **LUBZINA - gm. Ropczyce**, wyposażenie kościoła parafialnego B-218 z dn.23.10.2007 r. (32)
11. **ŁĄCZKI KUCHARSKIE gm. Ropczyce**, wyposażenie kościoła parafialnego pw. Św. Bartłomieja Apostoła, B-872 z dn.7.12.2017 (11)
12. **MAŁA – gm. Ropczyce**, wyposażenie kościoła parafialnego B-422 z dn.8.04.1991 r. i 25. 06.1972 r. (4)
13. **MAŁA – gm. Ropczyce**, wyposażenie kościoła parafialnego B-97 z dn.14.04.2004 r. (17)
14. **MAŁA - gm. Ropczyce**, cmentarz parafialny B-583 z dn. 30.01.2013 r. (5)
15. **MAŁA – gm. Ropczyce**, pomnik Chrystus Król B-450 z 11.08.2011 r. (1)
16. **OSTRÓW – gm. Ostrów**, wyposażenie kościoła parafialnego B-188 z dn. 9.01.2008 r. (24)
17. **ROPCZYCE – gm. Ropczyce**, wyposażenie kościoła parafialnego – fara B-304 z dn.2.09.2009 r. (45)
18. **ROPCZYCE – gm. Ropczyce**, wyposażenie kościoła imienia Marii B-12 z dn.15.02.2000 r. (24)
19. **ROPCZYCE (d. Witkowice) – gm. Ropczyce**, wyposażenie kościoła pw. św. Michała Archanioła ul. Sucharskiego 105 B-601 z dn. 21.11.1996 r. (55)
20. **ROPCZYCE – gm. Ropczyce**, wł. prywatna Ryszard Marchut, obraz J. Malczewskiego, portret Orzechowicza – skradziony B-847 z 5.01.1987 r. (1)
21. **SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI – gm. Sędziszów Małopolski**, kościół parafialny B-173z dn.9.01.2007 r. (24)
22. **SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI – gm. Sędziszów Małopolski**, wyposażenie kościoła i klasztoru – o.o. Kapucyni B-819 z dn.12.10.1976 r. (102)
23. **WIELOPOLE SKRZYŃSKIE – gm. Wielopole Skrzyńskie**, wyposażenie kościoła parafialnego B-709 z dn. 27.04.2015 r. (39)
24. **WIELOPOLE SKRZYŃSKIE – gm. Wielopole Skrzyńskie**, wyposażenie kościoła parafialnego B-1005 z dn.5.10.2021 r (4)
25. **WIELOPOLE SKRZYŃSKIE – gm. Wielopole Skrzyńskie**, dawna plebania B-105 z dn.11.08.2004 r. (1)
26. **WIELOPOLE SKRZYŃSKIE – gm. Wielopole Skrzyńskie**, cmentarz, nagrobki B-789 z 20.09.2016 r. (2)

27. **WIELOPOLE SKRZYŃSKIE** – gm. **Wielopole Skrzyńskie**, cmentarz, nagrobki B-1004 z dn.23.09.2021 (6)
28. **WIELOPOLE SKRZYŃSKIE** – gm. **Wielopole Skrzyńskie**, kapliczka w Rynku B-857 z dn.17.08.2017 r. (2)
29. **WIELOPOLE SKRZYŃSKIE** – gm. **Wielopole Skrzyńskie**, figura – św. Jan Nepomucen - koło domu nr 609, B-842 z 8.05.2017 r. (1)
30. **ZAGORZYCE** – gm. **Sędziszów Małopolski**, wyposażenie kościoła parafialnego B-615 z dn. 8.08.2013 r. (20)

Z terenu Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego do rejestru zabytków ruchomych wpisanych jest 613 obiektów.

Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego udostępnił Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków z siedzibą w Przemyślu. Delegatura w Rzeszowie. Stan na 24.04.2023 r.

Załącznik. nr 1 Tabela z wykazem obiektów nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego

VI.2.5. Zabytki archeologiczne

Zabytkiem archeologicznym jest każdy ślad działalności człowieka znajdujący się w ziemi lub pod wodą, którego zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Można wyróżnić dwa typy zabytków archeologicznych: ruchome i nieruchome. Zabytki ruchome to przedmioty związane z działalnością człowieka w przeszłości, wytwory pracy ludzkiej, takie jak naczynia, narzędzia, ozdoby, broń, itp. Znacznie ważniejsze z perspektywy nauki i ochrony dziedzictwa są jednak nieruchome zabytki archeologiczne, nazywane też stanowiskami archeologicznymi. Są to obszary, w obrębie których występują źródła archeologiczne wraz z otaczającym je kontekstem, czyli bezpośrednim otoczeniem, układem warstw glebowych oraz zespołem danych, określających ich położenie. Mogą to być grodziska, cmentarzyska, pozostałości dawnych osad, nawarstwienia miast, nawarstwienia związane z funkcjonowaniem zamków, wsi historycznych, itd.

W świetle ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny to zabytek nieruchomy, będący powierzchniową, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów, albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 ust. 4).

Należy zauważyć, że żadna z aktualnie obowiązujących w Polsce definicji zabytku archeologicznego nie zawiera cezurę czasowej.

Jedną z form ochrony zabytków stanowi wpis do rejestru zabytków. Zgodnie z danymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa w rejestrze zabytków figuruje obecnie 7628 stanowisk archeologicznych (stan na dzień 30 kwietnia 2013 r.).

Wpisu do rejestru dokonuje wojewódzki konserwator zabytków. Zabytki archeologiczne wpisywane są do księgi „C” rejestru na zasadach określonych w rozporządzeniu Ministra

Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem. Decyzje o wpisie do rejestru zabytków przechowywane są we właściwych terenowo wojewódzkich urzędach ochrony zabytków. Odpisy decyzji z terenu całego kraju gromadzone są w siedzibie Działu Archeologii NID przy ul. Szeroki Dunaj 5 w Warszawie.

Zbiór nieruchomości zabytków archeologicznych województwa podkarpackiego wpisanych do rejestru składa się z 478 obiektów, co stanowi 6,17% archeologicznych zabytków rejestrowych w skali kraju. Przyjęta cezura czasowa oznacza moment zamknięcia listy obiektów przeznaczonych do weryfikacji.

Na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego występuje 5 stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków.

WYKAZ ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego

L. p.	Miejscowość	Gmina	Nr stanowiska	Typ stanowiska	Chronologia	Nr rejestru	Data wpisu	Nr AZP
1.	Będziemyśl	Sędziszów Małopolski	1	Grodzisko	Późne średniowiecze	A-829	1972	103-74
2.	Będziemyśl	Sędziszów Małopolski	23	Kopiec ziemny		A-827	30.12.1972	103-74/4
3.	Skrzyszów	Ostrów	1	Obwałowania ziemne „wały szwedzkie”		A-828	30.12.1972	102-72/124
4.	Witkowice	Ropczyce	1	Gródek stożkowaty	Wczesne średniowiecze	A-592	02.12.1970	103-73/145 nr działki: 1283, 1284
5.	Witkowice	Ropczyce		„Kopiec tatarski”		A-661	22.12.1971	

Wykaz zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego udostępnił Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków z siedzibą w Przemyślu. Delegatura w Rzeszowie. Stan na 24.04.2023 r.

VI.2.6. Zabytki w zbiorach muzealnych i innych

Ochrona dziedzictwa narodowego i dóbr kultury w Polsce jest unormowana w preambule oraz w pierwszym rozdziale w art. 5 i 6 Konstytucji RP z dnia 2 kwietnia 1997 r. Państwo realizuje swoje zadania w tym zakresie m.in. przez działania instytucji muzealnych związane z zabezpieczeniem powierzonych im zbiorów. Regulacje określające funkcjonowanie muzeów w Polsce nie są jedynymi aktami prawnymi, które zapewniają ochronę zbiorów znajdujących się pod opieką tych podmiotów. System norm prawnych dotyczących bezpieczeństwa zbiorów muzealnych odnosi się również do umów międzynarodowych oraz ustaw, które chronią szeroko pojęte dziedzictwo kulturowe. Komplementarna znajomość przepisów, na podstawie których chroni się rzeczy wchodzące w skład zbiorów muzealnych, jest potrzebna do prawidłowego wykonywania obowiązków pracownika muzeum

W ustawie z dnia 21 listopada 1996 roku, rozdziale 1 w przepisach ogólnych wytyczono główne cele i obowiązki spoczywające na muzeach.

Art.1. Muzeum jest jednostką organizacyjną nienastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest gromadzenie i trwała ochrona dóbr naturalnego i kulturalnego dziedzictwa ludzkości o charakterze materialnym i niematerialnym, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie korzystania ze zgromadzonych zbiorów.

Art. 2. Muzeum realizuje cele określone w art.1, w szczególności przez:

- 1) gromadzenie zabytków w statutowo określonym zakresie;
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych zbiorów;
- 3) przechowywanie gromadzonych zabytków, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych;
- 4) zabezpieczanie i konserwację zbiorów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie zabytków archeologicznych nie-ruchomych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody;
- 5) urządzenie wystaw stałych i czasowych;
- 6) organizowanie badań i ekspedycji naukowych, w tym archeologicznych;
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej;
- 7a) popieranie i prowadzenie działalności artystycznej i upowszechniającej kulturę;
- 8) udostępnianie zbiorów do celów edukacyjnych i naukowych;
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania oraz korzystania ze zbiorów i zgromadzonych informacji;
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej.

Art. 3. Muzea mogą być tworzone dla jednej lub wielu dziedzin działalności człowieka oraz tworów natury.

Art. 4. W sprawach nieuregulowanych w ustawie mają zastosowanie przepisy ustawy z dnia 25 października 1991r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz.U. z 2018 r.poz.1983 oraz z 2019 r.poz.115).

W rozdziale 2, Organizacja Muzeów ujęto kwestie tworzenia muzeów.

Art. 5.1. Muzea mogą być tworzone przez ministrów i kierowników urzędów centralnych, jednostki samorządu terytorialnego, osoby fizyczne, osoby prawne lub jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej.

2. Muzeami państwowymi są muzea utworzone przez organy administracji rządowej.

3. Muzeami samorządowymi są muzea utworzone albo przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego.

4. Podmioty, o których mowa w ust.1, tworzące muzea są obowiązane:

1) zapewnić środki potrzebne do utrzymania i rozwoju muzeum;

2) zapewnić bezpieczeństwo zgromadzonym zbiorom;

3) sprawować nadzór nad muzeum.

5. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw wewnętrznych, określi w drodze rozporządzenia:

1) szczegółowy zakres i tryb zabezpieczania zbiorów przed pożarem, kradzieżą i innym niebezpieczeństwem grożącym zniszczeniem lub utratą zbiorów,

2) sposoby przygotowania zbiorów do ewakuacji w razie powstania zagrożenia

– mając na względzie niedopuszczenie do sytuacji, w której zbiory mogą być utracone, uszkodzone lub zniszczone, oraz ochronę miejsca przechowywania i eksponowania zbiorów oraz ich ochronę w czasie transportu.

6. Muzea państwowe i rejestrowane muzea samorządowe mają prawo używania okrągłej pieczęci z wizerunkiem orła ustalonym dla godła Rzeczypospolitej Polskiej oraz nazwą muzeum w otoku.

Art. 5a.1. Muzeum może być łączone z innymi instytucjami kultury działającymi na podstawie przepisów o organizowaniu działalności kulturalnej, jeżeli połączenie nie spowoduje uszczerbku w wykonywaniu dotychczasowych zadań.

2. Połączenie, o którym mowa w ust.1, może nastąpić po pozytywnym zaopiniowaniu przez Radę do Spraw Muzeów i Miejsc Pamięci Narodowej, zwaną dalej „Radą do Spraw Muzeów”.

Art. 5b.1. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego prowadzi w Biuletynie Informacji Publicznej wykaz muzeów.

2. Wykaz muzeów zawiera następujące informacje:

1) nazwę muzeum;

2) adres siedziby muzeum;

3) nazwę podmiotu, który utworzył muzeum, a w przypadku osoby fizycznej – jej imię i nazwisko;

4) w przypadku muzeum rejestrowanego – datę wpisu do Państwowego Rejestru Muzeów.

3. Podmiot, który utworzył muzeum, jest obowiązany przekazać informacje, o których mowa w ust.2, w terminie nie dłuższym niż 3 miesiące od dnia utworzenia muzeum, a w przypadku ich zmiany – w terminie nie dłuższym niż miesiąc od zmiany.

W rozdziale 3 dotyczącym Muzeów Rejestrowanych w art. 13 stanowi:

Art. 13.1. W celu potwierdzenia wysokiego poziomu merytorycznej działalności i znaczenia zbiorów oraz w celu ewidencjonowania muzeów spełniających te warunki, minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego prowadzi Państwowy Rejestr Muzeów, zwany dalej „Rejestrem”.

Na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego istnieją placówki o charakterze muzealno-dydaktycznym:

1. Kantorówka – Ośrodek Dokumentacji i Historii Regionu
Muzeum Tadeusza Kantora w Wielopolu Skrzyńskim
39-110 Wielopole 242a
Funkcjonuje również ścieżka edukacyjna poświęcona życiu i twórczości Tadeusza Kantora oraz jego związku z rodzinną miejscowością
<https://www.facebook.com/kantorowka.wielopoleskrzynskie>

2. Park Historyczny Blizna
Blizna, Ocieka 68, 39-104 Ocieka
<https://www.parkhistorycznyblizna.pl/>

3. Muzeum w Domu Parafialnym im. ks. Franciszka Wybrańca
przy parafii rzym.- kat. p.w. św. Mikołaja Bpa w Brzezinach
39-111 Brzeziny 619

Kantorówka to Ośrodek Dokumentacji i Historii Regionu Muzeum Tadeusza Kantora w Wielopolu Skrzyńskim. Mieści się w budynku starej plebanii, wzniesionym w 1880 roku. To tam urodził się w 1915 roku jeden z najwybitniejszych polskich twórców XX wieku, Tadeusz Kantor, a następnie spędził pierwsze sześć lat swojego życia. Ośrodek został ponownie otwarty dla zwiedzających po przeprowadzonych pracach remontowych w dniu: 26.04.2019 r.

Celem realizacji inwestycji była nie tylko ochrona i zachowanie dziedzictwa kultury, ale także wprowadzenie zaawansowanych rozwiązań technologicznych, o dużym potencjale dla rozwoju działalności kulturalnej. Remont i modernizacja Muzeum zostały dofinansowane w ramach projektu Przebudowa i zakup wyposażenia „Kantorówki” – Ośrodka Dokumentacji i Historii Regionu Muzeum Tadeusza Kantora w Wielopolu Skrzyńskim do Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego. Wartość dofinansowania oszacowano na kwotę 2,8 mln zł. Pozyskane przez Gminę dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego wynosi 2,4 mln zł. Narracja poświęcona Kantorowi odbywa się przeważnie przez formę multimedialną, w pewnej kontynuacji do nowoczesnych, uznanych prezentacji muzealnych na świecie. Muzeum Tadeusza Kantora jest muzeum biograficznym, skupionym wyłącznie na twórczości Tadeusza Kantora w kontekście historii regionu, z którego się wywodził i który go ukształtował. Wszystkie formy prezentacji multimedialnych zostały zainspirowane twórczością i biografiami artysty i ku niej zmierzają swoim przekazem. Nieco inaczej rozkładają się akcenty w tej części wystawy, która dotyczy historii regionu i parafii - prezentowana na 1 piętrze Kantorówki ekspozycja prezentuje głównie obiekty materialne.

Wielopole Skrzyńskie, Budynek plebanii, lata 20. XX w.

Wielopole Skrzyńskie, Kantorówka Ośrodek Dokumentacji i Historii Regionu Muzeum Tadeusza Kantora, fragment ekspozycji

Tak obszerna i różnorodna multimedialna prezentacja życia i twórczości Tadeusza Kantora nie mogłaby zostać zrealizowana w tym kształcie bez zbiorów Archiwum Cricoteki, których kolekcjonowanie rozpoczął z początkiem lat 80. sam artysta z myślą o kolejnych generacjach odbiorców jego sztuki. Poszerzane regularnie zbiory Archiwum są w większości zdigitalizowane.

W pokoju, gdzie mały Tadeusz wraz z siostrą Zosią i matką Heleną z domu Berger mieszkał przez te pierwsze 6 lat życia został odtworzony jego "pokoik dzieciństwa", który artysta zrekonstruował na teatralnej scenie w spektaklu "Wielopole, Wielopole". W spektaklu tym Kantor przywołuje na scenę wybrane przedmioty ze swojego pokoju, członków rodziny, zapamiętane historie i uczucia. W tym niedużym pokoiku zostały zaprezentowane niektóre ze spektaklowych przedmiotów: stół, krzesła, walizkę, szafę, łóżko, a nad nim krzyż. Ponadto Muzeum prowadzi szeroko zakrojoną działalność edukacyjną.

Ścieżka edukacyjna poświęcona życiu i twórczości Tadeusza Kantora oraz jego związku z rodzinną miejscowością

30 marca 2015 roku oddano do użytku ścieżkę edukacyjną poświęconą światowej sławy Wielopolaninowi Tadeuszowi Kantorowi. Oficjalne otwarcie ścieżki nastąpiło podczas uroczystych obchodów 100 rocznicy urodzin Artysty - 11 kwietnia 2015 r. W ramach ścieżki edukacyjnej wyznaczono i oznakowano tablicami, usytuowanymi na metalowych formach przestrzennych, 3 punkty w Wielopolu Skrzyńskim, związane z życiem i twórczością Tadeusza Kantora, w szczególności z dzieciństwem Artysty.

Punkt I - rynek w Wielopolu Skrzyńskim, gdzie został usytuowany element małej architektury - odlew z brązu przedstawiający Tadeusza Kantora z siostrą Zofią (wykonany na podstawie oryginalnej fotografii z rodzinnego albumu Artysty nawiązujący do dzieciństwa spędzonego z matką i siostrą w Wielopolu Skrzyńskim). Ustawiono także tablicę zawierającą mapę ścieżki, informację o odlewie oraz krótkie kompendium wiedzy nt. życia i twórczości Kantora, więzi z siostrą Zosią, wspomnień z dzieciństwa związanych z ceremoniami religijnymi na rynku - zilustrowanych cytatami z tekstów Artysty.

Punkt II – Ośrodek Dokumentacji i Historii Regionu Muzeum Tadeusza Kantora zlokalizowane na starej plebanii „Kantorówce” znajdującej się obok kościoła parafialnego w Wielopolu Skrzyńskim. W ramach projektu została usytuowana tablica zawierająca informację o związku Kantora z miejscem, w którym spędził dzieciństwo, odwołanie się do wspomnień zawartych w tekstach artysty, omówienie historii powstania Muzeum i jego działalności.

Punkt III - przed Szkołą Podstawową im. Tadeusza Marii Kantora w Wielopolu Skrzyńskim. W ramach projektu usytuowano tablicę, na konstrukcji przestrzennej, metalowej nawiązującej do rekwizytów z sztuk Kantora oraz informacje o jego edukacji w Wielopolu Skrzyńskim, a także cytaty zawierające wspomnienia szkoły m.in. w sztuce „Umarła klasa”.

Park Historyczny Blizna powstał z inicjatywy i na wniosek mieszkańców sołectwa Blizna przy poparciu Rady Gminy w Ostrowie. Inwestycja jest odpowiedzią na oczekiwania turystów i ludzi zainteresowanych historią. Głównym celem utworzenia Parku jest ocalenie od zapomnienia prawdy historycznej o miejscu, które odegrało bardzo dużą rolę w historii II wojny światowej oraz późniejszym kształtowaniu techniki wojskowej. Park powstał dokładnie w terenie autentycznej lokalizacji niemieckiego poligonu broni raketowej V1 i V2.

Park Historyczny Blizna kładzie w swojej ekspozycji duży nacisk na niepodważalną rolę działającej na tym terenie Armii Krajowej, która przyczyniła się do zdemaskowania jednej z najbardziej strzeżonych tajemnic Hitlera. Dzięki zaangażowaniu żołnierzy Armii Krajowej, wynaleziono w Londynie sposób na zmianę kierunku lotu rakiety V2, co spowodowało, że większość rakiet nie dolatywała nad wymierzone cele. Wywiadowcze działania Armii Krajowej w zakresie broni V2 na poligonie w Bliźnie są uważane przez historyków i znawców tematu jako ważne dla dalszego przebiegu II wojny światowej. Doprowadzenie przez Hitlera do użycia broni raketowej na szeroką skalę oraz przystosowanie rakiet do przenoszenia ładunków nuklearnych mogło spowodować zupełnie inne potoczenie się historii współczesnego świata.

Park Historyczny Blizna

Gmina Ostrów ma zamiar w kolejnych latach sukcesywnie uzupełniać i powiększać ekspozycję Parku tak, aby jak najlepiej spełniał on swoją edukacyjną i historyczną funkcję.

W wyniku otwarcia Parku Historycznego, Bliznę odwiedziło w ciągu pierwszych trzech miesięcy kilka tysięcy turystów, co potwierdziło potrzebę realizacji przedmiotowego projektu. Lokalizacja inwestycji w sołectwie Blizna wpływa również pozytywnie na rozwój drobnej przedsiębiorczości oraz usług agroturystycznych.

Muzeum w Domu Parafialnym im. ks. Franciszka Wybrańca przy parafii rzym.- kat. p.w. św. Mikołaja Bpa w Brzezinach obejmuje cztery pomieszczenia w Dom Parafialnym. Muzeum obejmuje następujące pomieszczenia:

- odznaczenia i medale
- księgi parafialne, rękopisy
- sala historyczna, poświęcona sławnym brzeziniakom
- przedmioty użytku codziennego,
- sala liturgiczna (ornaty, kapy liturgiczne, kielichy, książeczki) — jest to zarazem sala poświęcona pamięci byłych ks. proboszczów

VI.2.7. Dziedzictwo niematerialne

UNESCO definiuje dziedzictwo niematerialne jako zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Ten rodzaj dziedzictwa jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Jest to pojęcie trudno definiowalne w stosunku do konkretnych wytworów kultury, jednak jego waga dla lokalnej społeczności jest ogromna, gdyż jest ono źródłem poczucia tożsamości i kulturowej ciągłości.

Dziedzictwo niematerialne obejmuje takie przejawy zachowań kulturowych i ich wytworów jak: tradycje i przekazy ustne (w tym język jako narzędzie przekazu), spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem itp.

Na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego istnieje współczesna forma trwania tradycji lokalnej, która wyraża się poprzez prezentowanie folkloru lokalnego na imprezach masowych, festiwalach i przeglądach. We wsiach gmin funkcjonują Koła Gospodyń Wiejskich, które za cel stawiają sobie kultywowanie tradycji, folkloru i wartości kultury ludowej, jaką jest muzyka i śpiew.

Postępujące w szybkim tempie zmiany warunków życia powodują, że tradycyjna kultura ludowa, a w tym i folklor może istnieć w życiu społeczeństwa tylko w postaci folkloryzowanej. Folkloryzm polega na celowym stosowaniu wybranych treści i form folkloru wydobywanych z pamięci mieszkańców wsi, bądź też czerpanych z archiwów folklorystycznych i opracowań, a następnie odtwarzanych w sytuacjach celowo zaaranżowanych, najczęściej w postaci prezentacji scenicznej. Podstawową formą funkcjonowania tradycji we współczesnej kulturze lokalnej są prezentacje sceniczne folkloru w ramach różnego typu przeglądów, konkursów i spotkań. Każdego roku odbywa się w Powiecie Ropczycko-Sędziszowskim wiele różnego typu imprez:

Na terenie gminy Iwierzycy odbywają się następujące imprezy: Wystawa Szopek Bożonarodzeniowych (styczeń), Wieczór Kolęd i Pastorałek, Wielka Orkiestra Świątecznej Pomocy (styczeń), Eliminacje i finał Konkursu jasełek (styczeń), Gminny Przegląd Kolęd i Pastorałek (styczeń), Wystawa palm, stroików i pisanek wielkanocnych (kwiecień), Obchody rocznicy uchwalenia Konstytucji 3 Maja (maj), Dni Gminy Iwierzycy (czerwiec), Piknik rodzinny w Olchowej (lipiec), Festyn rodziny w Bystrzycy (lipiec), Gminne święto Plonów „Smak tradycji – Kulinarne dziedzictwo” (sierpień), Przegląd Pieśni i Piosenki religijnej – eliminacje gminne, eliminacje powiatowe w Wiercanach, koncert Laureatów (listopad).

Gmina Ostrów kultywuje tradycje kulturowe poprzez organizowanie następujących imprez: "Zdrowa żywność - zdrowa rywalizacja" w Kozodrzy z inicjatywy Koła Gospodyń wiejskich Kozodrza (czerwiec), Piknik Historyczno-Militarny w Bliźnie (sierpień), Uroczystości na Górze Śmierci w Pustkowie (kwiecień), Dożynki Gminne (sierpień).

W Gminie Ropczyce Centrum Kultury imienia Józefa Mehoffera w Ropczycach cyklicznie realizuje szereg imprez np.: Koncert Noworoczny (styczeń), Koncert Noworoczny Szkoły Muzycznej I stopnia w Ropczycach, Powiatowy Przegląd Zespołów Tanecznych „Taneczne Figle” (współpraca ze szkołami i przedszkolami), Święto Konstytucji 3 maja, Piknik Rodzinny kończący Dni Ziemi Ropczyckiej, pikniki rodzinne, czerwiec, pikniki florystyczny.

Każdego roku odbywa się w gminie Sędziszów Małopolski wiele różnego typu imprez: Gminny Konkurs Historyczny „Z kart historii Ziemi Sędziszowskiej”, „Dni Sędziszowa”, Międzynarodowe Spotkanie Folklorystyczne, „Dożynki” i inne. Obok folkloru, w trakcie lokalnych przeglądów są prezentowane i promowane oryginalne potrawy wiejskie.

Na terenie Gminy Wielopole Skrzyńskie kultywowane są stare obyczaje. Należą do nich: Emaus (Meus) - obrzęd związany z obchodami Świąt Wielkanocnych, rozpoczynający się o północy w Wielką Sobotę, kiedy to strażacy pełniący straż przy grobie Chrystusa odwiedzają wielopolskie domostwa, bębniąc w zabytkowy bęben, pozostawiony Wielopolanom przez króla Jana III Sobieskiego, oznajmiają zmartwychwstanie Jezusa. W niedzielę wielkanocną

uczestnicy zbierają się wokół figury św. Jana i w procesji, przy śpiewie pieśni wielkanocnych i dźwiękach bębna Sobieskiego podążają na cmentarz choleryczny. Upamiętniając tym ofiary epidemii cholery. Na miejscu odśpiewywany jest hymn do św. Rozalii patronki od morowego powietrza i pieśni wielkanocne.

Wielopole Skrzyńskie, Kantorówka, Bęben Sobieskiego

W opisach legenda o bębnie Sobieskiego nie ma zgodności co do tego czy król Jan III Sobieski podarował Wielopolanom bęben w zamian za gościnę w zamku wielopolskim, wracając spod Wiednia czy tam podążając. Jednakże większość historyków podaje, iż musiało to się wydarzyć w drodze powrotnej króla, jako że bęben jest pochodzenia tureckiego.

Kantoralia - Podkarpackie Konferencje Teatrów Poszukujących o nagrodę im. T.M. Kantora (krzesło kantorowskie). Cykliczna impreza, w której biorą udział amatorskie teatry z Polski, Słowacji, Węgier, Ukrainy i Rosji.

Zamek w Wielopolu Skrzyńskim - został wybudowany przed 1580 przez Kacpra Maciejowskiego koniuszego wielkiego koronnego, kasztelana lubelskiego wraz z prelium dworskim. Jak wynika z przekazów był to okazały zamek w stylu renesansowym. W historii właścicieli tego zamczyska przewijają się nazwiska takie jak: Zborowscy, Stadniccy, Skrzyńscy, hetman Jabłonowski, Ludwik Dębicki. Tradycja utrzymuje, że w zamku była kaplica arian i że w lochach mieszczą się ich groby. Hrabia Dębicki sprzedał zamek miejscowym Żydom na materiał budowlany. Ci zaś rozebrali go na budulec ok. 1906.

Powiat Ropczycko-Sędziszowski poszczycić się może nazwiskami wybitnych Polaków. Poniżej przedstawione zostały sylwetki wybranych osób.

Marcin Daniec (ur. 1 października 1957 w Wielopolu Skrzyńskim) – polski satyryk, artysta kabaretowy, stand-uper. W Wielopolu ukończył Szkołę Podstawową nr 1, a następnie Liceum Ogólnokształcące im. Tadeusza Kościuszki w Ropczycach. Rok po zakończeniu liceum został

absolwentem Studium Teatralnego we Wzdowie. W 1981 roku ukończył Akademię Wychowania Fizycznego w Krakowie i rozpoczął tam pracę jako pełnomocnik do spraw kulturalnych AWF. W 1984 roku wraz z Krzysztofem Januszem założył kabaret "Takich Dwóch". Od 1986 roku pracował w Krakowie w Akademickim Centrum Kultury "Alma-Art", a następnie współpracował z kabaretami "Wały Jagiellońskie" i "Pod Egidą". Od 1994 roku występuje samodzielnie. Dużą popularność zapewniły mu regularne występy w TVP2. Wiosną 2010 roku (od marca do maja) prowadził program Hit Dekady emitowany w TVP 2, w każdym odcinku towarzyszyła mu inna prezenterka. W kwietniu i maju 2012 roku prowadził program Daniec z gwiazdami, czyli Euro Show emitowany w TVP 1. W show rolę jurorów/ekspertów odgrywali: Klaudia Carlos, Radosław Majdan i Robert Janowski.

Spośród wielu, najbardziej znane są jego cztery estradowe wcielenia:

- Pan Ignacy (Profesor Ignacy) - w płaszczyku z darów, okularach z ubezpieczalni, sympatyczny, zagubiony szary obywatel z własną filozofią życiową.
- Waldemar K. - rokujący nadzieję na resocjalizację cwaniaczek po "ośrodku rehabilitacji".
- Marcinek - duże dziecko.
- Góral - z charakterystyczną swadą, z lekką nutą refleksji punktujący rzeczywistość gazda.

Tadeusz Kantor (ur. 6 kwietnia 1915 w Wielopolu Skrzyńskim, zm. 8 grudnia 1990 w Krakowie) – polski malarz i reżyser, scenograf, teoretyk sztuki; w latach 1942–1944 kierował konspiracyjnym Teatrem Niezależnym, od 1955 teatrem Cricot 2, w którym do 1975 wystawił adaptacje dramatów Stanisława Ignacego Witkiewicza, następnie własne przedstawienia Umarła klasa (1975), Wielopole, Wielopole (1980), Niech szczęzną artyści (1985), Nigdy tu już nie powrócę (1988), Dziś są moje urodziny (1991).

Tadeusz Kantor był synem Mariana Kantora i Heleny z Bergerów. Urodził się w 1915 r. na plebanii katolickiej, gdzie jego matka mieszkała od dzieciństwa wraz z owdowiałą matką Katarzyną, przyrodnią siostrą proboszcza i dziekana Wielopola, księdza Józefa Radoniewicza. Po I wojnie światowej (1914–1918) Marian Kantor nie wrócił do Wielopola; opuścił rodzinę i zamieszkał na Górnym Śląsku z inną kobietą. Helena Kantor w 1921 r. wraz z Tadeuszem i jego starszą siostrą Zofią ze względu na śmierć księdza Radoniewicza przeniosła się do Tarnowa, gdzie Tadeusz rozpoczął naukę w IV klasie (poprzednie klasy odbył w Wielopolu) Szkoły Ćwiczeń przy Seminarium Nauczycielskim Męskim. W latach 1925–1933 pobierał nauki w Gimnazjum im. Kazimierza Brodzińskiego w Tarnowie. Podczas lata 1932 r. zaprzyjaźnił się z ks. Julianem Śmietaną, dla którego później, w latach trzydziestych, wykonywał liczne prace malarskie w kościele parafialnym. 5 października 1934 r. zapisał się na Wydział Malarstwa Krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych do pracowni prof. Władysława Jarockiego. W czasie wojny został w Krakowie zarabiając na życie jako malarz pokojowy. 12 grudnia 1939 r. złożył egzamin końcowy u prof. Frycza. W czasie, gdy ukrywał się w okolicach Wielopola, wykonując prace malarskie w kościele w Nockowej, dowiedział się o aresztowaniu ojca (8 grudnia 1940), który został przewieziony do Oświęcimia w pierwszych transportach z Tarnowa i zginął w obozie Auschwitz-Birkenau 18 marca 1942 r. .

W 1955 roku jako jeden z dziesiątki polskich artystów (Tadeusz Brzozowski, Maria Jarema, Adam Marczyński, Jadwiga Maziarska, Kazimierz Mikulski, Jerzy Nowosielski, Erna Rosenstein, Jerzy Skarżyński, Jonasz Stern) zaprotestował przeciwko realizmowi socjalistycznemu wystawą 9 Malarzy w Domu Plastyków. Wystawa ta była zapowiedzią

powstania Grupy Krakowskiej II. Do 1961 roku działał jako malarz biorąc udział w wystawach w Nowym Jorku i w Europie m.in. w Paryżu, Sztokholmie, Düsseldorfie, Hamburgu, czy Göteborgu oraz jako scenograf, współtwórca teatru Cricot 2 i organizator życia artystycznego w Polsce jako pierwszy prezes Grupy Krakowskiej. Od tego czasu brał udział w wielu wystawach na całym świecie oraz organizował spektakle teatralne otrzymując za swoją działalność szereg nagród i odznaczeń.

Od 1945 do 1961 r. żoną Tadeusza Kantora była Ewa Jurkiewicz, 10 kwietnia 1961 r. ożenił się z Marią Stangret. Zmarł nagle po skończeniu próby spektaklu „Dzisiaj są moje urodziny” 8 grudnia 1990 r. w Krakowie.

Wraz z kolegami ze studiów i studentami Kunstgewerbeschule stworzył podziemny Teatr Niezależny.

Józef Mehoffer (ur. 19 marca 1869 w Ropczycach, zm. 8 lipca 1946 w Wadowicach) – polski malarz, witrażysta, grafik, jeden z najbardziej wyrazistych przedstawicieli Młodej Polski. Pochodził ze spolonizowanej rodziny austriackich urzędników. Jego dziadek Joseph Edler von Mehoffer (ur. 1786 r. w Brnie) – publicysta, pisarz i galicyjski c.k. urzędnik – był synem nobilitowanego na Morawach Ignaza Edlera von Mehoffera (1747–1807) i Marie Rosalie Hauer, który osiadł w Galicji około 1808 roku. Ojciec Wilhelm był radcą Sądu Krajowego. Po uzyskaniu autonomii przez Galicję w obrębie monarchii austro-węgierskiej w 1867 r. odrodził się powiat ropczycki. Pierwszym starostą został właśnie Wilhelm Mehoffer, a później sprawował funkcje prezesa Sądu Powiatowego. Gmach obecnego sądu to w dużej mierze dzieło ojca przyszłego malarza. Matka, Aldona z Polikowskich zajmowała się wychowaniem pięciu synów, trzech starszych od Józefa tj. Eugeniusza, Alfreda, Wiktora oraz najmłodszego Wilhelma. Ojciec zmarł wcześnie, bo w 1873 r., kiedy Józef miał zaledwie 4 lata.

Nieistniejący dom w Ropczycach przy ul. NMP - miejsce urodzin Józefa Mehoffera. Stan z 1977 r.

Józef Mehoffer studiował w Krakowskiej Szkole Sztuk Pięknych, m.in. u Jana Matejki (od 1905 r. profesor tej uczelni, a później rektor), oraz na uczelniach wiedeńskich (Uniwersytet i Akademia) oraz paryskich (Academie Colarossi i École des Beaux-Arts).

Ropczyce, Rynek, Pomnik i ławeczka upamiętniające Józefa Mehoffera.

Józef Mehoffer był żonaty z Jadwigą Janakowską, miał syna Zbigniewa (1900-1985). Zmarł na gruźlicę 8 lipca 1946 r. w Wadowicach i został pochowany na cmentarzu Rakowickim w Krakowie. W domu Józefa Mehoffera w Krakowie przy ulicy Krupniczej 26 powstało muzeum poświęcone artyście. Uprawiał grafikę artystyczną, akwafortę, akwatintę, autolitografię, malarstwo sztalugowe, portret kredkowy. Oddzielny, znaczący dział twórczości Mehoffera, to grafika użytkowa. Uznawany za mistrza secesyjnej dekoracyjności, tworzył wiele grafik książkowych: projektów okładek, kart tytułowych, ornamentów, winięt, inicjałów, bordiur, ekslibrisów, zdobników itp. Projektował też afisze, arkusze akcji, znaki towarowe, banknoty. Tworzył wiele portretów osób, wizerunków postaci z naciskiem na ukazanie ich strojów (także historycznych), oraz dziewięć cykli tematycznych poświęconych tańcowi. Był jednym z założycieli Towarzystwa Artystów Polskich "Sztuka". Do jego uczniów należeli m.in. Kasper Pochwański, Erwin Czerwenka, Zdzisław Eichler, Ludwik Konarzewski, Henryk Policht, Adam Bunsch, Jan Marcin Szancer.

Z ziemi ropczycko-sędziszowskiej wywodzi się również **Wilhelm Mach**, pseudonimy il., Quidam, s., S., Współpracownik (ur. 26 grudnia 1916 w Kamionce k. Ropczyc, zm. 2 lipca 1965 w Warszawie) – polski prozaik, eseista i krytyk literacki, poeta, sekretarz redakcji miesięcznika „Twórczość”.

Na terenie powiatu urodził się **Karol Stanisław Olszewski** (ur. 29 stycznia 1846 w Broniszowie Tarnowskim (obecnie wieś Broniszów k. Ropczyc), zm. 24 marca 1915 w Krakowie) – polski fizyk i chemik, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, odkrywca

ciekłego tlenu i azotu, oraz Tadeusz Sinko (ur. 14 września 1877 w Małej, powiat ropczycki, zm. 22 lipca 1966 w Krakowie) – polski filolog klasyczny, profesor Uniwersytetu Lwowskiego i Jagiellońskiego, członek Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk. Stał się inspiracją dla Gombrowiczowego "Profesora Pimko" z powieści Ferdynand. Stąd pochodzą również **Franciszek Kotowski** – twórca szybowca wyczynowego „Mucha” i „Rekin”, kierownik katedry Budowy Płatowców Politechniki Lwowskiej, dziekan Wydziału Mechanicznego, a także **Wojciech Aleksander Durek** (ur. 23 marca 1888 w Małej, obecnie gmina Ropczyce, zm. 29 czerwca 1951 w Kielcach) – polski artysta rzeźbiarz i malarz, autor pomnika Chrystusa Króla w Małej. Z ziem dzisiejszego powiatu wywodzą się również: Seweryn Udziela, nauczyciel i badacz kultury ludowej; **ks. dr Jan Zwierz**, pedagog i nauczyciel społeczny; prof. **Stanisław Kot**, minister spraw wewnętrznych w rządzie gen. Sikorskiego, historyk kultury i działacz polityczny; **ks. Roman Sitko**, rektor seminarium duchownego w Tarnowie, zamęczony w Auschwitz, ogłoszony w 1999 r., przez Jana Pawła II błogosławionym; ks. Michał Siewierski, długoletni katecheta Liceum Ogólnokształcącego w Ropczycach; **ks. Stanisław Skorodecki**, honorowy obywatel miasta Ropczyce, współwięzień kardynała Stefana Wyszyńskiego w Stoczku Klasztornym i Prudniku do 1955 r.; **ks. Paweł Sapecki**, działacz społeczny, założyciel Towarzystwa Kredytowego, inicjator kółka rolniczego w Sędziszowie Małopolskim; **Władysław Węglowski**, nauczyciel i wychowawca, działacz harcerski, podczas II wojny światowej zorganizował tajną grupę „Szare Szeregi”, na terenie Sędziszowa Małopolskim; **Stanisław Viscardi**, nauczyciel, twórca wielu pomocy dydaktycznych do pracowni fizycznej Liceum Ogólnokształcącego w Ropczycach; **Jan Krocza**, współzałożyciel spółki z.o.o. Przemysł Pomocniczy COP, obecnej Wytwórni Filtrów „PZL – Sędziszów” SA; **Michał Grendys**, urodzony w Witkowicach, działacz państwowy i samorządowy, prawnik, w latach 1957-1980 poseł na Sejm, członek Rady Państwa.

VI. 3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Na podstawie art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Najważniejszą formą ochrony konserwatorskiej, skutkującą pełną ochroną prawną zabytkowego obiektu jest wpis do rejestru zabytków. Rejestr zabytków, osobno dla terenu poszczególnych województw, zgodnie z właściwością miejscową prowadzą wojewódzcy konserwatorzy zabytków.

Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa podkarpackiego prowadzony jest przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

Dla Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego właściwym terenowo oddziałem Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemysłu jest Delegatura w Rzeszowie. Sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków określono w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku, w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., nr 113, poz. 661). W rejestrze zabytków województwa podkarpackiego znajdują się następujące obiekty z terenu Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego.

Załącznik nr 1. Tabela z wykazem obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego

Załącznik nr 2. Tabela z wykazem obiektów ruchomych wpisanych do rejestru zabytków na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego

Załącznik nr 3. Tabela z wykazem obiektów archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego

Zgodnie z Ustawą o Ochronie Przyrody z dnia 16 kwietnia 2004 r. w rozdziale 2 Formy ochrony przyrody w Art. 6 ust.1 pkt.: wyznaczono następujące formy przyrody:

1. Formami ochrony przyrody są:

- 1) parki narodowe;
- 2) rezerваты przyrody;
- 3) parki krajobrazowe;
- 4) obszary chronionego krajobrazu;
- 5) obszary Natura 2000;
- 6) pomniki przyrody;
- 7) stanowiska dokumentacyjne;
- 8) użytki ekologiczne;
- 9) zespoły przyrodniczo-krajobrazowe;
- 10) ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Art. 40. określa pomniki przyrody:

1. Pomnikami przyrody są pojedyncze twory przyrody żywej i nieożywionej lub ich skupiska o szczególnej wartości przyrodniczej, naukowej, kulturowej, historycznej lub krajobrazowej oraz odznaczające się indywidualnymi cechami, wyróżniającymi je wśród innych tworów, okazałych rozmiarów drzewa, krzewy gatunków rodzimych lub obcych, źródła, wodospady, wywierzyska, skałki, jary, głązy narzutowe oraz jaskinie.

2. Na terenach niezabudowanych, jeżeli nie stanowi to zagrożenia dla ludzi lub mienia, drzewa stanowiące pomniki przyrody podlegają ochronie aż do ich samoistnego, całkowitego rozpadu.

3. Minister właściwy do spraw środowiska może określić, w drodze rozporządzenia, kryteria uznawania tworów przyrody żywej i nieożywionej za pomniki przyrody, kierując się potrzebą ochrony drzew i krzewów ze względu na ich wielkość, wiek, pokrój i znaczenie

historyczne, a odnośnie tworów przyrody nieożywionej – ze względu na ich znaczenie naukowe, estetyczne i krajobrazowe.

Obszary chronionego krajobrazu w Powiecie Ropczycko-Sędziszowskim omówione zostały w rozdziale 5.2.2. Krajobraz kulturowy.

VI. 4. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla powiatu

Na podstawie art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami formami ochrony zabytków są:

- 1) wpis do rejestru zabytków;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Najważniejszą formą ochrony konserwatorskiej, skutkującą pełną ochroną prawną zabytkowego obiektu jest wpis do rejestru zabytków. Rejestr zabytków, osobno dla terenu poszczególnych województw, zgodnie z właściwością miejscową prowadzą wojewódzcy konserwatorzy zabytków.

Rejestr zabytków dla zabytków znajdujących się na terenie województwa podkarpackiego prowadzony jest przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

Dla Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego właściwym terenowo oddziałem Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu jest Delegatura w Rzeszowie. Sposób prowadzenia rejestru oraz ewidencji zabytków określono w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 roku, w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granice niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., nr 113, poz. 661). W rejestrze zabytków województwa podkarpackiego znajdują się następujące obiekty z terenu Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego.

Obiekty sakralne: kościoły i klasztory, cmentarze parafialne, kapliczki

OSTRÓW – gm.

Ostrów

- kościół par. pw. NMP Królowej Polski, drewn., 1923, 1954-55, nr rej.: A-190 z 16.02.2007
- dzwonnica, 1957, nr rej.: jw.

Ostrów 95, 39-103 Ostrów

Parafia w Ostrowie erygowana została przez ks. Arcybiskupa Leona Wałęę Ordynariusza Tarnowskiego w dniu 10 maja 1925 roku, powstała wydzielając się z parafii Lubzina. Patronką parafii jest Najświętsza Maryja Panna Królowa Polski.

Początki wspólnoty ostrowskiej sięgają dziewiętnastego wieku, kiedy to właściciel ziemskiego majątku w Ostrowie pan Lange zakupił w Szwajcarii figurę Najświętszej Maryi Panny. Została ona ustawiona pod lipą w środku dworskiego parku, tam gdzie na pniu drzewa wyrastał mech kształtem przypominający podobiznę Maryi Panny. W tym miejscu odprawiano nabożeństwa majowe i skupiało się życie religijne ówczesnych mieszkańców wioski.

W 1904 roku zakończono budowę kaplicy p. w. Królowej Świata, do której została przeniesiona figura z parku dworskiego. Od tego czasu mieszkańcy wioski w każdą niedzielę i święta już na miejscu uczestniczyli we mszy św. odprawianej przez księdza przywożonego z Lubziny. W 1917 roku w Ostrowie utworzono niezależną ekspozyturę i rozpoczęto budowę świątyni pod nadzorem przybyłego tu na stałe ks. Piotra Rajcy pierwszego proboszcza, który zabiegał o potrzebne na ten cel środki. Kościół został poświęcony i oddany do użytku 8 grudnia 1923 roku, w święto Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny.

Ostrow, Kościół par. pw. NMP Królowej Polski, 1923

Jest to świątynia o konstrukcji zrębowej, wykonana z drewnianych bali, szalowana deskami i pokryta blachą. W środku znajdują się trzy neogotyckie, drewniane ołtarze. Główny zastał wykonany w 1930 przez J. Wolaka, boczny prawy zakupiono w 1948 r. w Bielczy, lewy natomiast zrobiono na jego wzór w 1970 r. W środkowym ołtarzu znajduje się obraz Matki Boskiej Królowej Polski namalowany w 1938 roku przez Józefa Pochwalskiego, a od dnia 1 maja 1957 r. jest tam też figura NMP, którą w uroczystej procesji przeniesiono z kaplicy

Królowej Świata. Obraz Matki Bożej, który był wcześniej w tym ołtarzu przystosowano tak, aby służył jako ruchoma zasłona figury.

Cennymi zabytkami znajdującymi się w budynku kościoła są także ambona późnobarokowa z połowy XVIII wieku pochodząca z Lubziny i prospekt organowy z początków XIX stulecia, przywieziony z kościoła kapucynów w Sędziszowie Małopolskim.

Na dziedzińcu kościelnym stoi dzwonnica murowana w kształcie potrójnej arkady zbudowana w 1957 r. Mieści ona trzy dzwony: największy z nich imieniem Maryja odlany 1937 r. i dwa mniejsze o imionach Józef i Franciszek odlane w 1957 r. Obiekt w dobrym stanie zachowania.

Ostrów, Kościół par. pw. NMP Królowej Polski, 1923, dzwonnica

ROPCZYCE – m. i gm.

Lubzina

- kościół par. pw. św. Mikołaja, 1904-05, nr rej.: A - 214 z 8.08.2007

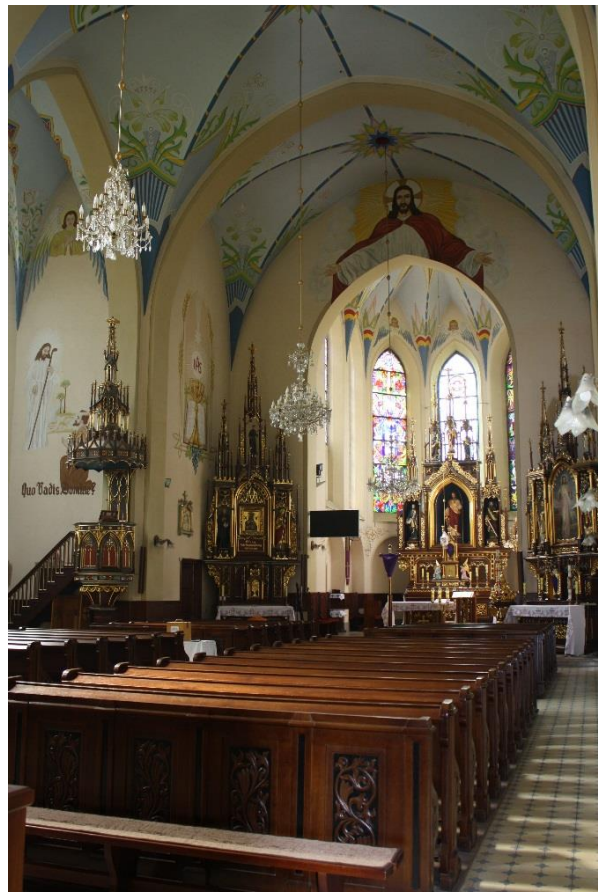
- dzwonnica, 1905, nr rej.: jw.

- ogrodzenie, 1922, nr rej.: jw.

Lubzina 55, 39-102 Lubzina

Pierwszy drewniany i konsekrowany kościół został wzniesiony około 1277 r., o czym wspomina Jan Długosz w swych kronikach. W drugiej połowie XVII w. wybudowano nową świątynię, również z drewniana. Konsekracji dokonał bp krakowski Mikołaj Oborski. Był to kościół pod wezwaniem św. Mikołaja. W roku 1891 wybudowano kaplicę Matki Bożej Różańcowej. Na jej miejscu stoi obecny kościół pw. św. Mikołaja. Wybudowany w latach 1904-1906 dzięki staraniom ks. proboszcza Macieja Miętusa i starej fundacji Józefy Paliszewskiej z 1871 r.

Powstanie parafii Lubzina fundacji opactwa cystersów w Koprzywnicy datuje się na 1277 r. Parafia od początku istnienia aż do 1786 r. należała do diecezji krakowskiej. W XIV w. przynależała do dekanatu Dębica i posiadała wówczas 515 mieszkańców. W XVI i XVII w. należała już do dekanatu Mielec. W roku 1786 r. znajdowała się w obrębie dekanatu mieleckiego i wraz z nim przynależała do archidiakonatu sądeckiego. Miała ona wówczas za patrona św. Mikołaja, obchodziła jeden odpust (6 grudnia), liczyła 2200 mieszkańców.

Lubzina, Kościół par. pw. św. Mikołaja, 1904-05, wnętrze kościoła

Kościół św. Mikołaja Biskupa w Lubzinie zbudowano w latach 1904-1906 r., z cegły, w stylu neogotyckim. Z fundacji Józefy Paliszewskiej i z ofiar wiernych, starania ówczesnego proboszcza ks. Macieja Miętusa. Kościół projektował architekt Teodor Talowski. Budowę prowadził J. Krajewski. Kościół zbudowano w miejscu starego drewnianego. Kryty był dachówką. W 31.08.1907 r. miała miejsce konsekracja Kościoła przez arcybiskupa Leona Wałęgę; 1907 r. sprawiono do kościoła pneumatyczne organy na 23 głosy. Organów wykonała firma Haas'ego z Lwowa; 1914 r. zmieniono pokrycie kościoła na eternit; 1922 r. ogrodzono kościół - ogrodzenie z cegły; 1956 r. malowanie kościoła. Polichromie zaprojektował prof. A. Gross z Ropczyc; 1962 r. konsekracja nowych dzwonów - przelewanych ze starych pękniętych (Maria, Stanisław, Wojciech); 1964 r. remont wieży kościelnej - pokrycie kościoła dachówką; 1987 r. kościół zostaje pokryty blachą miedzianą; 1998 r. nowe instalacje w kościele: elektryczna i nagłośnieniowa; 1999 r. malowanie kościoła - prace wykonała firma inż. Wiesława Odronica z Żegocina.

Wyposażenie kościoła pochodzi z XIX -XX w. Ołtarz z początku XX, wykonany z drewna przez Wojciecha Samka, Stanisława Brudnego, Walentego Lisieńskiego. W 2010 r. kościół gruntownie odnowiono. Stan zachowania obiektu dobry.

Dzwonnica i dzwony. Wysokość wieży wynosi 64 m. Na wieży umieszczone są 3 dzwony: największy z nich ma imię Maryja i waży 700 kg, średni nosi imię Stanisław, najmniejszy

Lubzina, Kościół par. pw. św. Mikołaja, 1904-05, ogrodzenie

z dzwonów nosi imię Wojciech. Zostały one odlane w 1962 r. w firmie Drożdż-Kubica w Dąbrowie Górniczej. Poświęcenia w 1962 r. dokonał bp Jerzy Ablewicz. Obiekt w dobrym stanie zachowania. Zaleca się bieżącą pielęgnacją obiektu.

Mała

- kościół par. pw. św. Michała Archaniola, drewn., 1593-1595, nr rej.: A - 560 z 23.08.1979
Mała 25, 39-107 Niedźwiada

Wieś Mała wymieniana jest po raz pierwszy w 1353 r. Jeszcze w XVI w. należała do parafii Łączki Kucharskie. Warunki duszpasterskie były bardzo ciężkie, ze względu na odległość do kościoła. Właściciele dworu w Małej, Rafał i Elżbieta Łyczkowie, przystąpili w 1593 r. do budowy kościoła w Małej, który ukończyli w 1595 r. i uposażyli probostwo w grunty rolne i las. Parafię w Małej erygował 26.08.1596 r. biskup krakowski kard. Jerzy Radziwiłł, a następnie w 1597 r. dokonał konsekracji kościoła, pod wezwaniem św. Michała Archaniola. Kościół jest zbudowany z drzewa modrzewiowego, obecnie pokryty gontem. Z inicjatywy Wojciecha Durka, miejscowego artysty, pod przewodnictwem ks. proboszcza Józefa Kuczka i parafian wybudowano pomnik Chrystusa Króla o wysokości 16,5 m., który poświęcono

w 1937 r. W 1983 r. wybudowano nową, murowaną plebanię, a w 1984 r. wybudowano ogrodzenie wokół kościoła z miejscowego kamienia. W 1995 r. wybudowano na cmentarzu kaplicę pod wezwaniem św. Józefa, którą w tym samym roku poświęcił bp Edward Białogłowski. W latach 2000-2010, pod kierunkiem prob. Ks. Romana Jurczaka, wykonany został generalny remont kościoła od fundamentów po dach, który pokryto gontem.

Mała, Kościół par. pw. św. Michała Archanioła, 1593-1595

Od 2012 r. podjęto, pod kierunkiem nowego proboszcza – ks. Jacka Piroga, generalną renowację wnętrza świątyni wraz z jej wyposażeniem. Obecnie trwają prace remontowe na cmentarzu parafialnym oraz organizowana jest nowa trasa Drogi Krzyżowej do figury Chrystusa Króla. Obiekt w dobrym stanie zachowania. Zaleca się bieżącą pielęgnację obiektu.

Ropczyce

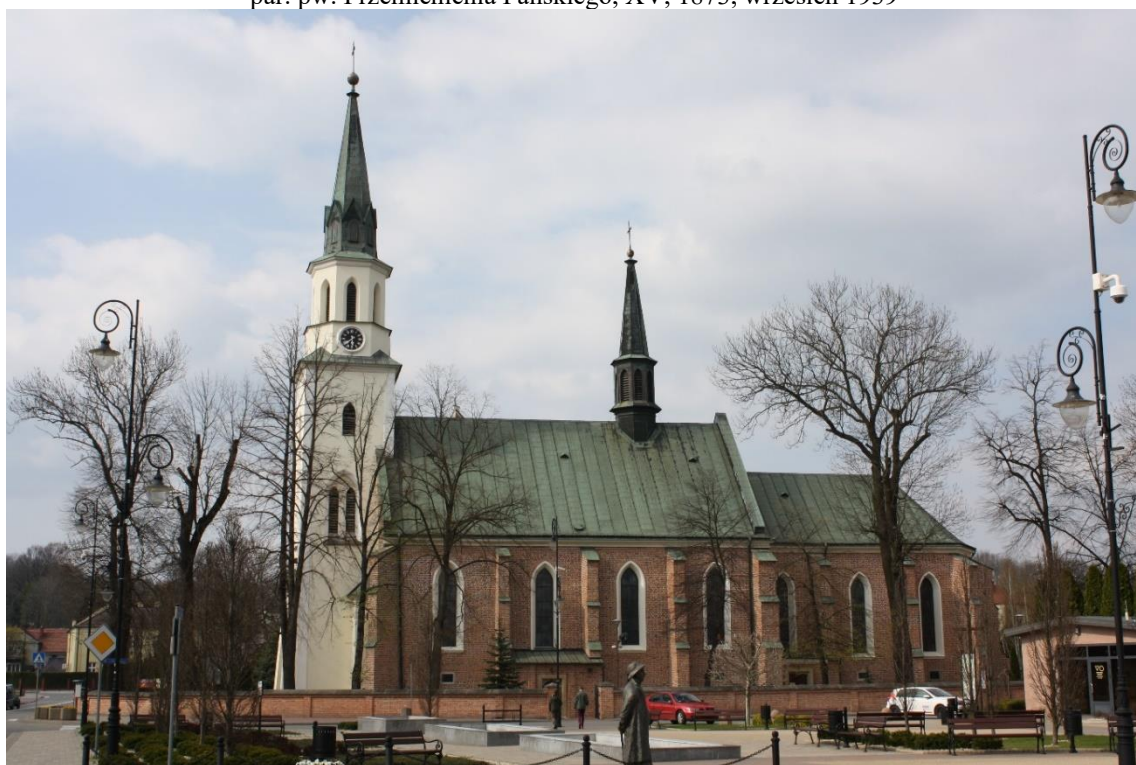
- kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego, XV, 1873, nr rej.: A - 740 z 30.12.1967

39-100 Ropczyce ul. Słowackiego 1

Weześniejszy gotycki kościół parafialny pw. św. Krzyża, został wzniesiony około 1368 roku. Na skutek dużego pożaru w 1873 roku, spłonęła większość domów w rynku, ratusz, budynki urzędów oraz kościół. Obecny budynek został przebudowany w 1873 roku według projektu Teofila Żebrawskiego. Podwyższono mury, wyodrębniono nawy boczne, wewnątrz nakryto sklepieniem oraz dobudowano od frontu wysoką wieżę i sygnaturkę. Świątynię konsekrował 28.06.1892 roku bp Ignacy Łobos. Po 1850 roku zmieniono jego tytuł na Przemienienie Pańskie.

Źródło: https://fotopolska.eu/Kosciol_Przemienienia_Panskiego_Ropczyce?f=1193728-foto, Ropczyce, kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego, XV, 1873, wrzesień 1939

Ropczyce, kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego, XV, 1873, stan z 2023 r.

Ropczyce, Kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego, XV, 1873

Ropczyce, Kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego, XV, 1873, wnętrze kościoła

ozdobnym metalowym tabernakulum z tronem i innymi sprzętami ubogaciły kościół. W latach 1966-1968 został przeprowadzony całkowity remont organów, dużej wieży i wieżyczki z wymianą części blachy. W 1980 r. usunięto stare i położono nowe tynki, a w następnym roku wymieniono całą więźbę dachową i dach pokryto blachą miedzianą. W 1987 r. rozpoczęto prace

przy budowie nowej dzwonnicy, a w listopadzie 1990 r. zostały na niej zawieszane trzy stare i dwa nowe dzwony.

W 1991 r. poddano konserwacji ołtarz Matki Bożej Różańcowej i ołtarz Matki Bożej Nieustającej Pomocy, który poświęcił w 100 - lecie sprowadzenia obrazu z Rzymu do Ropczyc, bp Edward Białogłowski 08.XII.1993 r. W latach 1994-1997 wykonano następujące prace remontowe przy kościele: budowę chodnika wokół kościoła, dokończenie budowy ołtarza polowego, generalny remont zegarów, osuszenie wieży, wykonanie oświetlenia na zewnątrz, renowację i malowanie wieży.

Wyposażenie w sprzęty liturgiczne pochodzi z XVII i XVIII wieku. Wyposażenie stanowi: ołtarz główny „Przemienienia Pańskiego”; dwa ołtarze boczne z drewna: Matki Bożej Nieustającej Pomocy z 1893 roku i Matki Bożej Różańcowej; monstrancja z 1619 roku.

Od strony północnej dzwonnica wybudowana w latach 1987–1989 z pięcioma dzwonami, poświęcona w 1991 roku. Obiekt w dobrym stanie zachowania. Zaleca się bieżącą pielęgnację obiektu.

Ropczyce

- kościół fil. pw. NMP, 1730, XIX, XX, nr rej.: A - 736 z 3.08.1979

- cmentarz kościelny, nr rej.: jw.

39-100 Ropczyce, ul. Najświętszej Marii Panny

Kościół filialny pw. Imienia Maryi wybudowany w miejsce drewnianego w latach 1721-1738, fundacji Józefa Potockiego, oraz bpa Józefa Czarneckiego. Konsekrowany 12 05 1835 roku. Budynek murowany, orientowany, jednonawowy, barokowy. Prezbiterium węższe i niższe od nawy, zamknięte apsydą. Zakrystia dostawiona do prezbiterium. Po obu stronach fasady dwie czworoboczne, smukłe wieżyczki z wewnętrznymi spiralnymi schodami na chór i poddasze. Na strychu zachowane otwory strzelnicze. Nawa przykryta sklepieniem kolebkowym z lunetami. Apsyda przykryta sklepieniem hemisferycznym z lunetami. W trakcie remontu w 1883 roku dostawiono dwie kruchty. Dach pokryty blachą miedzianą. Budynek był odnawiany w 1951 i 2001 roku.

Wyposażenie jednolite późnobarokowe z XVIII wieku. Stanowi je: gotycka figura Matki Bożej z Dzieciątkiem z pierwszej połowy XV wieku, wykonana z drewna lipowego, wysokość 74 cm, rzeźba należy do typu rzeźb Pięknych Madonn; obraz ze sceną Zwiastowania (kopia obrazu Rafaela) zasłaniający figurę; promienista gloria wykonana w 1965 roku według projektu Zbigniewa Wzorka; antependium z herbem Ropczyc i girlandami kwiatów; ambona z wolutami zdobionymi urnami za zniczami; pod chórem tablica poświęcona pamięci ks. Michała Siewierskiego autorstwa projektu Bronisława Chromego. Wyposażenie jednolite późnobarokowe z XVIII wieku. Stanowi je: gotycka figura Matki Bożej z Dzieciątkiem z pierwszej połowy XV wieku, wykonana z drewna lipowego, wysokość 74 cm, rzeźba należy do typu rzeźb Pięknych Madonn; obraz ze sceną Zwiastowania

Ropczyce, Kościół fil. pw. NMP, 1730, XIX, XX

Ropczyce, Kościół fil. pw. NMP, 1730, XIX, XX

Ropczyce, Kościół fil. pw. NMP, 1730, XIX, XX, ogrodzenie i fragment posadzki

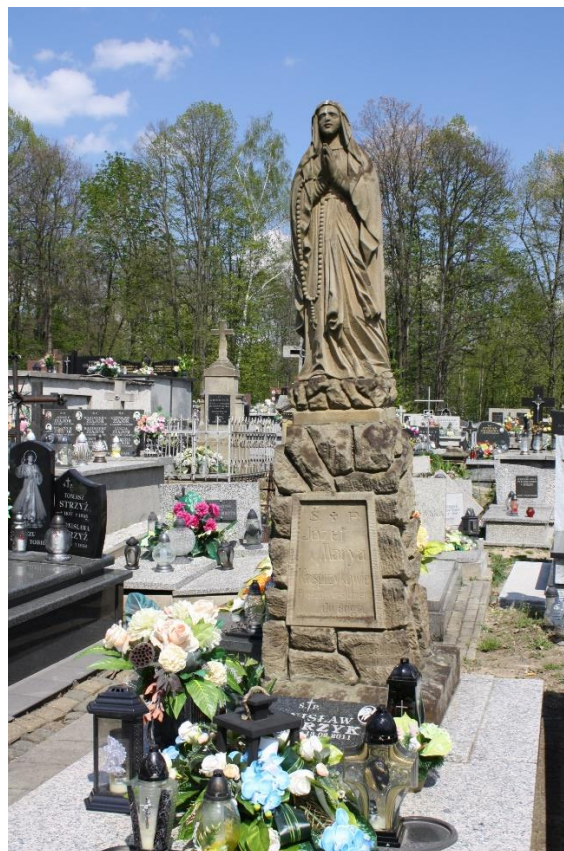
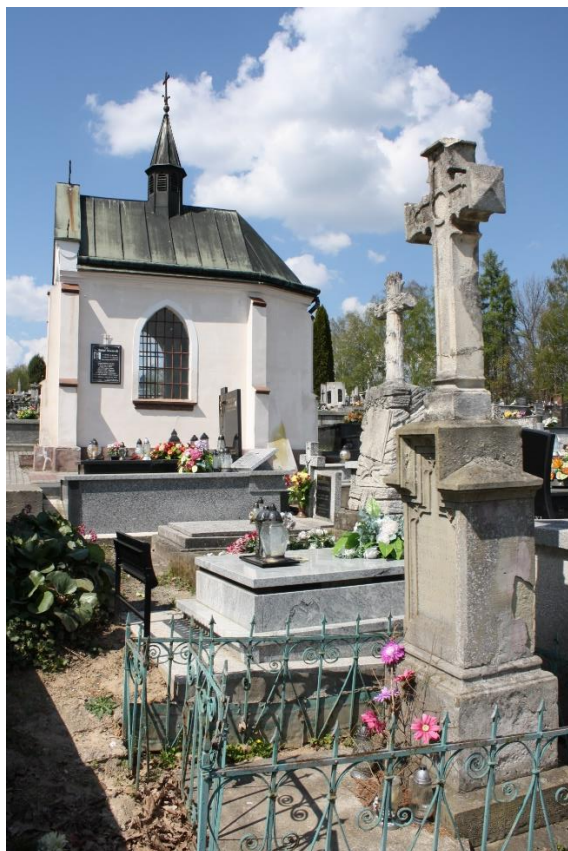
(kopia obrazu Rafaela) zasłaniający figurę; promienista gloria wykonana w 1965 roku według projektu Zbigniewa Wzorka; antepedium z herbem Ropczyc i girlandami kwiatów; ambona z wolutami zdobionymi urnami za zniczami; pod chórem tablica poświęcona pamięci ks. Michała Siewierskiego autorstwa projektu Bronisława Chromego.

Drewniane ogrodzenie z 1883 zrekonstruowano w 2010 roku. W czterosłupkowej bramie wejściowej krytej gontem znajduje się barokowa rzeźba św. Jana Nepomucena z XVIII wieku. W ogrodzeniu murowana dzwonnica z XX wieku, z dwoma dzwonami. Starszy ufundowany przez Polonie z Chicago w 1921 roku, drugi z końca XX wieku. Stan zachowania bardzo dobry.

Ropczyce, Kościół fil. pw. NMP, 1730, XIX, XX

W niewielkiej odległości od kościoła w kierunku zachodnim znajduje się cmentarz kościelny, z zabytkowymi nagrobkami z pocz. XX w.

Ropczyce, Cmentarz przy kościół fil. pw. NMP, 1730, XIX, XX

Ropczyce – Witkowie

- kościół par. pw. św. Michała Archanioła, 1760-62, 1972-74, nr rej.: A - 441 z 11.03.2010

- cmentarz kościelny, ze starodrzewem, nr rej.: jw.

39-100 Ropczyce, Sucharskiego 105

Kościół Świętego Michała Archanioła znajduje się w dzielnicy Witkowie. Parafia Witkowie erygowana była prawdopodobnie w II połowie XIV w. jako fundacja kościelna. Przemawia za tym tytuł kościoła pw. św. Doroty bardzo charakterystyczny dla fundacji z tego okresu. Pierwsza wzmianka o parafii pochodzi z 1420 r. Parafię Witkowie wymienia również Długosz w XV w. W XVI w. parafia posiadała kościół drewniany i należała do dekanatu pilzneńskiego, a od końca XVI w. do dekanatu ropczyckiego. Nowy kościół również drewniany

Ropczyce – Witkowice, Kościół par. pw. św. Michała Archanioła, 1760-62, 1972-74

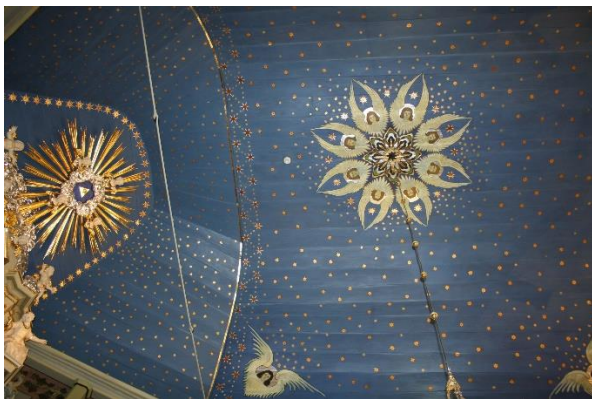

Ropczyce – Witkowice, Kościół par. pw. św. Michała Archanioła, 1760-62, 1972-74

Ropczyce – Witkowice, Kościół par. pw. św. Michała Archanioła, 1760-62, 1972-74, wnętrze kościoła

pw. św. Michała Archanioła wybudował kasztelan sandomierski Michał Aleksander Sołtyk. Kościół został poświęcony przez biskupa krakowskiego w dniu 8 września 1761 roku. Budowla została odnowiona w 1812 roku, a następnie w latach 1962-1964. We wnętrzu znajduje się polichromia secesyjna wykonana w 1925 roku. W 1966 roku zostały zbudowane nowe organy. W latach 1972-1974 dzięki staraniom księdza prałata Józefa Wójcika świątynia została rozbudowana przez przedłużenie jej w kierunku zachodnim o 14 metrów. Projekt rozbudowy świątyni został opracowany przez inżyniera architekta Gerarda Pająka z Rzeszowa. W dniu 23 czerwca 1974 roku rozbudowana świątynia została poświęcona przez biskupa Jerzego Ablewicza. Nowa część świątyni została wzniesiona z cegły i żelbetonu. Projekt polichromii i witraży do nowej części świątyni został opracowany przez plastyka magistra inżyniera Macieja Kauczyńskiego z Krakowa. Wystrój nowej części świątyni został poświęcony w dniu 5 grudnia 1976 roku przez biskupa Józefa Gucwę. Stan zachowania bardzo dobry.

Ropczyce – Witkowice, Kościół par. pw. św. Michała Archanioła, 1760-62, 1972-74, fragmenty polichromii

Niedaleko kościoła znajduje się cmentarz kościelny z zabytkowymi nagrobkami z pocz. XX w.

Ropczyce – Witkowiec, Cmentarz kościelny, ze starodrzewem

SEDZISZÓW MAŁOPOLSKI – m. i gm.

Czarna Sędziszowska

- kościół par. pw. św. Stanisława Biskupa w Czarnej Sędziszowskiej, 1848, nr rej.: A-629 z 23.08.1979

Kościół parafialny pw. św. Stanisława Biskupa zbudowany w latach 1828-1830, na miejscu poprzedniego, który spłonął kilkanaście lat wcześniej. Jest to budowla murowana, utrzymana w stylu klasycystycznym. Kościół jest jednonawowy, z niższym prezbiterium i prostokątnymi przybudówkami. Wejście prowadzi przez dobudowaną pod koniec XIX wieku wieżę, nakrytą cebulastym hełmem. Do 1928 r. kościół pokryty był gontem, który wtedy wymieniono na blachę. Obecny wygląd kościół uzyskał po wybudowaniu przedsionka przed głównym wejściem do kościoła w 2004 r. i naw bocznych w 2010 r. oraz chóru w 2014 r. Rozbudowy dokonano według projektu mgra inż. Władysława Majki.

Czarna Sędziszowska; Zespół kościoła par. p.w. Św. Stanisława Bpa, kościół, mur., 1828-1830; dzwonnica, mur., 1956

Czarna Sędziszowska; Zespół kościoła par. p.w. Św. Stanisława Bpa, ogrodzenie, mur. żel., 1956

Czarna Sędziszowska; Zespół kościoła par. p.w. Św. Stanisława Bpa, wnętrze kościoła

W południowo-zachodnim narożniku placu kościelnego stoi dzwonnica wzniesiona w 1956 r., w której umieszczono trzy nowe dzwony (wcześniejsze zrabowali niemieccy okupanci w czasie ostatniej wojny). Na placu przed głównym wejściem do kościoła w 2008 r. ustawiono metalowy krzyż upamiętniający 400 lat parafii, poświęcony przez bpa rzeszowskiego Kazimierza Górnego, a wykonany przez Romana Bielarskiego.

Polichromia wnętrza pochodzi z lata 70. XX w. Posiada motywy figuralne i ornamentalne. Wykonana została przez artystę malarza Jerzego Lubańskiego z Krakowa. Na ścianach prezbiterium znajdują się duże obrazy przedstawiające Narodzenie Pana Jezusa i Ofiarowanie w świątyni, a na stropie umieszczono scenę Zmartwychwstania. Na ścianach nawy głównej wymalowano postacie polskich świętych i błogosławionych: Wojciecha, Kingi, Jana Kantego, Teresy Ledóchowskiej, Karoliny Kózka, Maksymiliana Kolbe, brata Alberta, Kazimierza królewicza, królowej Jadwigi, biskupa Stanisława. Strop nawy głównej przedstawia Ukoronowanie NMP. Na sklepieniu kaplicy bocznej umieszczono postacie czterech ewangelistów. Ołtarz główny późno klasycystyczny z drugiej połowy XIX w., przerobiony w 1902 r. Umieszczono w nim duży krzyż przysłaniany obrazem przedstawiającym wskrzeszenie Piotrowina przez biskupa Stanisława, a w jego zwieńczeniu umieszczono obraz Trójcy Przenajświętszej. Po bokach znajdują się postacie Apostołów św. Piotra i Pawła. Murowany ołtarz soborowy wykonano w 1971 r. Boczne ołtarze z początku XX w. poświęcone są Matce Bożej z Lourdes, Sercu Pana Jezusa, św. Józefowi i Wniebowzięciu NMP (kaplica boczna). W kościele znajdują się organy, które wykonał w 1924 roku Franciszek Kandefer z Iwonicza. W 2011 r. wstawiono nowe okna i dokonano renowacji witraży w prezbiterium poświęconych Matce Bożej i Panu Jezusowi, a w oknach nawy głównej umieszczono nowe witraże przedstawiające Zwiastowanie NMP, Nawiedzenie św. Elżbiety, Chrzczenie Pana Jezusa,

Powołanie św. Piotra, Nauczanie na Górze Błogosławieństw, Wniebowstąpienie Pana Jezusa.
Stan zachowania dobry.

Góra Ropczycka

- zespół kościoła parafialnego, nr rej.: A-1071 z 29.01.2013:

- kościół pw. św. Jakuba Starszego, 1940-51
- dzwonnica, 1818
- ogrodzenie z murem oporowym, mur/met., 1949-51
- figura Matki Bożej, kam., XVIII/XIX

Kościół parafialny zbudowany w latach 1949 – 1951 wg projektu Zbigniewa Kupca (1905-1990) z Politechniki Wrocławskiej. Konsekwrowany został przez bpa Karola Pękałę 20.06.1954 r. Wzniesiony w stylu współczesnym, nawiązującym do regionalizmu. Wybudowany z kamienia i cegły, otynkowany, kryty dachówką, jednonawowy. Ma zwartą bryłę z wysuniętym ryzalitem wieżowym pośrodku elewacji frontowej, niskim przedsionkiem bocznym od strony wschodniej, kaplicą i zakrystią od strony zachodniej. Prezbiterium zamknięte trójbocznie o obniżonej kalenicy z dachem wielospadowym. Dach nawy głównej dwuspadowy o dominujących proporcjach. Nad ryzalitem wieżowym dach namiotowy zwieńczony małym hełmem – rodzajem sygnaturki na rzucie kwadratu. Zasadnicza wieża w formie rozbudowanej ośmiobocznej sygnaturki na krawędzi kalenicy dachu od strony prezbiterium z szerokim, rozbudowanym profilem – pierścieniem hełmu i strzelistą ażurową konstrukcją zwieńczoną krzyżem metalowym. Ściany boczne nawy rozszerzające się ku dołowi. Kościół ogrodzony jest betonowym murem.

We wnętrzu prezbiterium ze sklepieniem lunetowym, którego spływy dekoracyjnie wsparte są na kamiennych, rombowych wspornikach. Kolisty opaski wokół otworów wentylacyjnych. Wnętrze nawy podzielone półkolistymi, wydatnymi gurtami sklepiennymi, kamiennymi, tworzącymi w dolnych partiach rodzaj filarów. Łuk tęczyowy drewniany o belce przerwanej łukiem nadwieszonym, wygiętym ku górze faliście. W nawie po bokach ścian płytkie wnęki w szerokości muru zamknięte trzema spłaszczonymi łukami odcinkowymi, podpartymi kostkami kamiennymi. Chór muzyczny betonowy, o formie balkonu i pełnym lekko wypukłym parapecie, wspierającym ponad głównymi drzwiami wejściowymi. Ołtarz główny kamienny, z tabernakulum rokokowym z drugiej połowy XVIII w. Dwa ołtarze boczne rokokowe, z elementami wcześniejszymi, drewniane. Chrzcielnica kamienna z herbem Potockich z przełomu XVII/XVIII w. z pokrywą rzeźbioną z 1952 r. Wewnątrz znajduje się rzeźba Chrystusa Ukrzyżowanego z II połowy XVII wieku w łuku tęczowym a także obrazy Matki Boskiej z Dzieciątkiem Św. Józefem, tzw. Madonna z Loreto (kopia z I poł. XVII w).

Góra Ropczycka; Zespół Kościoła Parafialnego p.w. Św. Jakuba Starszego; kościół, mur., 1940-1951

Góra Ropczycka; Zespół Kościoła Parafialnego p.w. Św. Jakuba Starszego; dzwonnica, mur. 1818 i Figura NMP, mur. (kam.) 1854; wnętrze kościoła

Znajdują się tu także kopie dzieł Rafaela Santi: Matka Boska z Dzieciątkiem w typie S. Maria Maggiore z 1796 r. oraz Matka Boska Bolesna z początku XVII wieku. W ołtarzu bocznym obraz pochodzący z głównego ołtarza dawnego kościoła, monstrancja promienista. W przedsionku, tuż za drzwiami wejściowymi, umieszczona jest płaskorzeźba, przedstawiająca młodą kobietę w greckich szatach, wspartą na cokole, z urną i z bocianem u stóp. Przed rzeźbą znajduje się żelazne ogrodzenie. U góry widnieje napis „Rodzicom Tekli Zbatowskich i Gabrielowi Hrabieemu Jaworskiemu wdzięczna córka Katarzyna Hrabina Starzeńska ten pomnik położyła”. Obok kościoła dzwonnica wolnostojąca w kształcie arkady, zwieńczonej trójkątnie w niej 2 dzwony 1945 r. Stan zachowania dobry.

- kościół par. pw. Narodzenia NMP, 1694-1699, nr rej.: A-1035 z 3.08.1979

Kościół parafialny p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny powstał w latach 1694-1699 z fundacji właścicieli Sędziszowa Feliksa Potockiego i Krystyny z Lubomirskich Potockiej. Budowa kościoła rozpoczęła się w 1694 r., z inicjatywy ówczesnego proboszcza Sędziszowa ks. Jana Walejusza, a kontynuowana była dzięki staraniom ks. Jana Jaroszewskiego, prepozyta kolegiaty tarnowskiej. Za autora planów uważa się słynnego architekta holenderskiego pochodzenia Tylmana z Gameren. 27 sierpnia 1698 r. kościół parafialny został podniesiony do godności prepozytury przez biskupa krakowskiego Jana Małachowskiego.

Według przekazów źródłowych, już w 1762 r. budynek popadł w ruinę, a w 1788 r. jego sklepienia groziły zawaleniem. W latach 1788-1792 prawdopodobnie przebudowano nawy boczne, zacierając układ złożony z kaplic połączonych przejściami i częściowo na nowo zasklepiono wnętrze. Konsekracji wyremontowanego kościoła w 1796 r. dokonał biskup przemyski Antoni Gołaszewski. W 1817 r. budynek został zniszczony przez pożar, który strawił całe pierwotne wyposażenie wnętrza. W czasie remontu przeprowadzonego w latach 1824-29 i w 1878-79 odnowiono elewację zewnętrzną, dach pokryto blachą. W 1888 r. dalsze prace murarskie prowadził budowniczy z Sędziszowa Kazimierz Sroka. W 1933 r. mury ściągnięto ankrami, poprawiono sklepienie oraz otynkowano elewację zewnętrzną. W czasie II wojny światowej uszkodzona została zakrystia i ściana wschodnia, rozbita została figura Matki Bożej przed kościołem i figura Serca Pana Jezusa w ołtarzu w kościele. W latach 70. XX w. zamontowano witraże i wykonano nową polichromię autorstwa artysty malarza Stanisława Szmuca.

Kościół parafialny p.w. Narodzenia NMP stanowi znaczącą dominantę architektoniczną indywidualizującą krajobraz kulturowy miasta. Budynek wolnostojący, murowany na wysokim cokole z obsadką, o bryle zwartej. Trzynawowa świątynia została wybudowana w stylu barokowym, bazylikowym, z niższym i węższym prezbiterium, po którego bokach przybudowane są zakrystie. Nawa główna i prezbiterium zwieńczone są sklepieniem kolebkowym z lunetami, w nawach bocznych znajduje się sklepienie żaglaste. Ponad sklepieniami, w kondygnacji strychowej, przystosowanej do celów obronnych, widnieją otwory strzelnicze ze strzelnicami kluczowymi.

Sędziszów Małopolski; Zespół kościoła par. p.w. Narodzenia NMP, kościół, mur., 1694-1699

Sędziszów Małopolski; Zespół kościoła par. p.w. Narodzenia NMP, dzwonnica, kam., XVII (?), przebud. XVIII, rozbudowa 1823

Sędziszów Małopolski; Zespół kościoła par. p.w. Narodzenia NMP, ogrodzenie z bramką, mur., 2 poł. XVIII, rozbudowa 1933

Sędziszów Małopolski; Zespół kościoła par. p.w. Narodzenia NMP, wnętrze kościoła, ołtarz główny i ołtarze boczne

Dwukondygnacyjna fasada kościoła jest bogato zdobiona, podzielona gzymsami, zwieńczona szczytem falistym ze spływami. Barokowy portal wykonany jest z czarnego marmuru.

Ponad nim widnieje kartusz z herbem Pilawa (Potockich). Polichromia wnętrza została wykonana w 1974 r. Obrazy namalował Stanisław Szmuc z Krakowa. Wszelkich złocień na elementach architektonicznych i na ołtarzach dokonał Stanisław Kochman z Wysokiej Łąncuckiej. W 1996 r. polichromia została odnowiona. Neorenesansowy ołtarz główny został wykonany w 1888 r. przez Ligęzów oraz przez Aleksandra Krywulta. Na uwagę zasługują cztery ołtarze boczne, z których dwa pochodzą z pierwszej połowy XIX w. a dwa z 1912 r. Chrztelnica ujęta ołtarzykiem pochodzi z 1905 r., późno klasyczna ambona została wykonana w pierwszej połowie XIX w. Na terenie parafii znajduje się klasztor OO. Kapucynów z kościołem klasztorным p.w. Św. Antoniego, wybudowany w latach 1739-1741, poświęcony w 1766 r. Stan zachowania dobry.

Sędziszów Małopolski; Zespół kościoła par. p.w. Narodzenia NMP, wnętrze kościoła

Sędziszów Małopolski

- zespół klasztorny kapucynów, nr rej.: A - 865 z 12.10.1976

- kościół pw. św. Antoniego Padewskiego, 1739

- klasztor, 1739

- ogrodzenie, XVIII-XIX

39-120 Sędziszów Małopolski, Jana Pawła II 42

Kościół i klasztor OO Kapucynów p.w. św. Antoniego usytuowany jest na wschód od rynku, przy głównym trakcie. Fundatorem konwentu był wojewoda wołyński, Michał Potocki. Klasztor zbudowano w latach 1739 - 41, zaś świątynia p.w. św. Antoniego została wzniesiona w latach 1741 - 1756. Całość zaprojektował architekt Jan de Oppitz, sprowadzony ze Lwowa. Dokument konsekracji kościoła pochodzi z 28 września 1766 roku. W czasach austriackich sędziszowski konwent uniknął kasaty, ponieważ w promieniu 30 kilometrów nie było innego. Zamknięto jednak nowicjat, zabroniono prowadzenia studiów teologicznych, zaś w klasztorze umieszczono żołnierzy.

Sędziszów Młp., Zespół Klasztorny OO. Kapucynów, kościół p.w. Św. Antoniego Padewskiego, mur. 1739-1756

Kościół, otoczony budynkami klasztornymi, ukazuje jedynie północną, wejściową fasadę. Zwrócony został prezbiterium na południe. Stanowi budowlę murowaną, otynkowaną, jednonawową, dwuprzęsłową, z szeregiem kaplic w miejsce naw bocznych. Kaplice po dwie z każdej strony nawy głównej, połączone są wąskimi przejściami. Po obu stronach prezbiterium kwadratowe przedsionki komunikacyjne łączące z klaszturem, klatką schodową i zakrystią. Nad przedsionkami na piętrze znajdują się oratoria. Z tyłu prezbiterium chór zakonny przez dwie kondygnacje połączone dwojgiem drzwi po obu stronach ołtarza głównego z prezbiterium. Obok chóru, po prawej stronie zakrystia, za nią skarbiec. W bryle kościół

przypomina bazylikę trójnawową. Nawa główna nakryta dachem siodłowym, dwuspadowym, połacie wypełnia dachówka. Nad ciągami kaplic, po obu stronach dachy pulpitowe. Fasada dwukondygnacyjna, trójosiowa z dekoracją płycinową. Górna kondygnacja zwieńczona trójkątnym szczytem ponad prawidłowym belkowaniem i ujęta od połowy wysokości w wolutowe spływy. Portal główny kamienny prowadzi do wnętrza pod chór muzyczny założony na trzech arkadach. W nawie i prezbiterium sklepienia krzyżowe na parach gurtów, którym odpowiadają pary pilastrów na ścianach kościoła. W pozostałych pomieszczeniach sklepienia kolebkowe z lunetami.

Sędziszów Małopolski; Zespół Klasztorny OO. Kapucynów, kościół p.w. Św. Antoniego Padewskiego, mur. 1739-1756, ołtarz główny i ołtarze boczne

Wyposażenie wnętrza kościoła jednolite stylowo. W ołtarzu głównym umieszczony jest obraz, przedstawiający św. Antoniego Padewskiego, namalowany przez Szymona Czechowicza w latach 1762 - 65, przeniesiony z kościoła kapucynów w Olesku. Poniżej, nad tabernakulum, widnieje malowany na desce obraz Matki Boskiej Częstochowskiej z XVII w., przekazany do kościoła przez fundatora, Michała Potockiego. Jak mówi tradycja, jest to obraz obozowy wojewody. Wśród wiernych cieszy się on opinią słynącego łaskami. Spośród innych elementów wystroju świątyni, warto wymienić rokokowy krucyfiks z trzeciej ćwierci XVIII w.; cudowny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, tzw. „Śnieżnej”, z XVII w., pochodzący z kościoła kapucynów w Kutkorzu; pięć kropielnic z czarnego marmuru z połowy XVIII w. Dnia 5 marca 2003 r. w kościele umieszczono krzyż, przywieziony ze zrujnowanego klasztoru kapucyńskiego z Kutkorza. Na bieżąco prowadzone są prace konserwatorskie. Stan zachowania dobry.

Przed kościołem rozciąga się dwupoziomowy, tarasowy dziedziniec. Na niższym tarasie stoi rzeźba Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej, wykonana w 1912 r. przez Wojciecha Samka. Cokół, na którym umieszczono figurę, zdobi herb Potockich - Pilawa.

Sędziszów Małopolski; Zespół Klasztorny OO. Kapucynów, kościół p.w. Św. Antoniego Padewskiego, mur.1739-1756, dwupoziomowy taras. Na niższym tarasie stoi rzeźba Matki Boskiej Niepokalanie Poczętej

- klasztor, 1739

Klasztor OO Kapucynów przylega od strony wschodniej do kościoła. Budynek murowany z cegły, otynkowany, trójskrzydłowy, założony wokół wirydarza. Klasztor, pierwotnie jednopiętrowy, został rozbudowany w 1930 roku. Skrzydło południowe przedłużone poza prezbiterium kościoła. Na wschodnich i północnowschodnich narożach duże alkierze w formie odrębnych skrzydeł. Wirydarz obiegają wokoło zamknięte krużganki i dwie klatki schodowe na wyższe kondygnacje. Południowe i wschodnie skrzydło klasztoru oraz wschodni alkierz zostały nadbudowane, dwupiętrowe. Skrzydło północne i północny alkierz jednopiętrowe. Dachy siodłowe, czterospadowe, nad alkierzami kryte dachówką. W części nad chórem zakonnym wyniosła pseudobarokowa wieżyczka na sygnaturkę. W skrzydle wschodnim znajduje się refektarz. W wejściach do klasztoru od frontu i od ogrodu kamienne portale. W krużgankach i refektarzu stropy belkowe, fazowane. Elewacje ujęte u góry gzymsem koronującym, u dołu cokół. Okna prostokątne, czterodzielne. Bezpośrednio do klasztoru przylega ogród warzywny z sadem. W klasztorze przechowywanych jest wiele cennych zabytków, m.in.: obrazy z 1754 r., przeniesione tu z klasztoru w Olesku : "Pokłon pasterzy", "Św. Franciszek pod krzyżem", "Ostatnia wieczerza", datowane na drugą połowę XVIII w.: "Chrystus błogosławiący dzieci", "Ucieczka do Egiptu". W swoich zbiorach zakon posiada również portrety fundatorów: Michała Potockiego i jego żony, Marcjanny z Ogińskich.

Zachowały się również ornaty, antependia, kielichy, relikwiarze, lichtarze, ofiarowane konwentowi przez Potockich. W klasztornej bibliotece przechowywanych jest około 4 tysiące starodruków z zakresu teologii, prawa kanonicznego, ascezy. Najstarsze pochodzą z XVI wieku. Stan zachowania dobry.

Sędziszów Małopolski., Zespół Klasztorny OO. Kapucynów, klasztor, mur. 1739 -1756

Sędziszów Małopolski., Zespół Klasztorny OO. Kapucynów, klasztor, mur. 1739 -1756

- ogrodzenie, XVIII-XIX

Ogrodzenie otacza klasztor z kościołem, dziedziniec gospodarczy oraz ogrody klasztorne. Mur w partii frontowej nakryty jest dachówką, pulpitowo na zewnątrz, z zaokrąglonymi szarpami na narożach. Od wewnątrz posiada szereg prostokątnych wnęk. Pozostałe partie ogrodzenia wykonano z muru ceglanego pełnego, z niewielką domieszką kamienia w partiach starszych. Pierwotne ogrodzenie zespołu klasztornego pochodziło zapewne z czasów budowy kościoła i klasztoru. Rozebrane zostało przez zaborcę austriackiego w 1783 r. Nowy mur zaczęto stawiać końcem XIX w. Od strony zachodniej wybudowano mur w 1893 r. z cegły z cegielni Michałowskiego z Czarnej Sędziszowskiej. W 1894 r. postawiono pozostałą część ogrodzenia oraz schody. Z tego czasu pochodzi też brama wiodąca na dziedziniec gospodarczy.

Sędziszów Małopolski, Zespół Klasztorny OO. Kapucynów, f. mur oporowy z balustradą i schodami, kam., 1912

Brama w ogrodzeniu klasztoru murowana z cegły, nieotynkowana, jednoprzęsłowa, otwór zwieńczony płaskim odcinkiem łuku. Słupy zakończone płaskimi daszkami z głębokim okapem. Na nadprożu trójkątny przyczółek z tarczą z herbem zakonnym kapucynów. Pomiedzy słupami zawieszono skrzydła z metalowych krat. Dziedziniec klasztoru obwiedziony murem pełnym. Ogrodzenie powstało równocześnie z budową murów klasztornych tj. w 1894 r. W tym roku wybudowane zostały również chody wiodące do kościoła. W wewnętrznej ścianie muru znajdują się prostokątne płyciny wyrobione w tynku, w nich obrazy stacji drogi krzyżowej. Mur zwieńczony daszkiem, którego wydatny okap wsparty jest na żeliwnych słupach z ażurowymi wspornikami wspierającymi dach.

Sędziszów Małopolski, Zespół Klasztorny OO. Kapucynów, i. ogrodzenie (dziedziniec gospodarczy) z bramą wjazdową, mur., XVIII-XIX

Zagorzyce

- kościół par. pw. św. Piotra Apostoła w Zagorzycach, 1937, nr rej.: A-1068 z 7.07.1978

Kościół murowany, zbudowany został w latach 1934-1939, wg projektu Włodzimierza Gruszeckiego a poświęcony w 1953 r. Dekret erekcyjny parafii wydał 22.03.1923 r. bp Leon Wałęga. Ks. proboszcz Józef Badowski poświęcił plac budowy 04.05.1933 r. po czym rozpoczęto prace. Kościół w surowym stanie, w dzisiejszym kształcie, wybudowano w ciągu jednego roku. Do końca listopada stanęły mury i stropy. Dnia 21.12.1933 r. wzięcia i dach. Do 15.05.1934 r. zabezpieczono kościół i nastąpiła przerwa w budowie. Po dziesięciu latach, od września 1944 r. zaczęto odprawiać nabożeństwa w nowym kościele. W latach 1950-1952 wybudowano główny ołtarz pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP. Dnia 11.10.1953 r. bp Karol Pękała dokonał konsekracji kościoła i głównego ołtarza, w którym umieszczono relikwie św. Teodula i Lukrecji.

Zagorzyce; Zespół kościoła par. p.w. Św. Piotra, kościół, mur., 1934-1939

Zagorzyce; Zespół kościoła par. p.w. Św. Piotra, kościół, mur., 1934-1939; dzwonnica, mur., 1953;

Kościół murowany, z cegły silikatowej, z prezbiterium skierowanym na północ. Trójnawowa bazylika. Prezbiterium zakończone trójbocznie, do którego od zachodu dostawiona jest zakrystia lekko zachodząca obrysem na nawę boczną. Nawa główna stanowi płynne

przedłużenie prezbiterium. W połowie długości korpusu do elewacji naw bocznych dostawiony został od wschodu przedsionek, któremu od zachodu odpowiada kwadratowa kaplica. Do fasady przylegają dwie wydłużone, półkolistie zakończone przybudówki flankujące główne wejście do świątyni. Nad monumentalną bryłą kościoła góruje strzelista wieżyczka na sygnaturkę. Otwory okienne w większości w formie prostokątnej, w nawie głównej, kaplicy i nad bocznym przedsionkiem znajdują się okulusy.

Zagorzyce; Zespół kościoła par. p.w. Św. Piotra, ogrodzenie, mur., kute, 1934

Witraże figuralne umiejscowione są w prezbiterium i w fasadzie. Trzon wyposażenia kościoła to zespół trzech rozbudowanych przestrzennie nastaw ołtarzowych o cechach ludowego art deco.

W 1953 r. wybudowano dzwonnice, a w 1954 r. zakupiono w Pińsku nowe dzwony. W 1956 r. zakupiono 11. głosowe organy w parafii Brzoza Królewska. W 1957 r. ukończono budowę ołtarzy bocznych ku czci Najświętszego Serca Pana Jezusa i Najświętszej Marii Panny. Projekt polichromii kościoła wykonał Stanisław Szmuc z Krakowa. Po zatwierdzeniu projektu przez Kurię Biskupią przystąpiono do pracy. Na ścianach nawy głównej namalowano sceny z życia świętych Apostołów Piotra i Pawła. Sufit ozdobiono scenami starotestamentalnymi. W nawach bocznych, wokół całego kościoła, rozmieszczono 14 stacji drogi krzyżowej. Stacje zostały wykonane techniką ingrafiti. Droga krzyżowa została erygowana i polichromia poświęcona podczas wizytacji kanonicznej, odbytej w 1971 r. przez ks. Bp Józefa Gucwę. W 1996 r. polichromia została odnowiona. Stan zachowania dobry.

Brzeziny

- kościół par. pw. św. Mikołaja, drewn., XVI, 1933, nr rej.: A-348 z 23.09.1936 i z 25.05.1954

- dzwonnica, drewn., XVI-XVII, nr rej.: jw.

- cmentarz kościelny, nr rej.: jw.

- plebania, 1906, nr rej.: A-349 z 27.04.2009
39-111 Brzeziny 619

Brzeziny, Kościół par. pw. św. Mikołaja, XVI, 1933

Powstanie parafii w Brzezinach datuje się na II połowę XIV w., zaś sam kościół wzniesiono znacznie później, bo w drugiej połowie XV w. Kościół został konsekrowany w 1501 r. Pierwotnie była to budowla utrzymana w stylu późnogotyckim, składająca się z prezbiterium i szerszej nawy. W latach 1767-1778, z inicjatywy proboszcza Józefa Kazimierza Szalickiego, kościół został gruntownie przebudowany (m.in. do nawy dobudowano obszerny babiniec, ufundowano też nowe elementy wyposażenia – cztery ołtarze boczne). Na przełomie XIX/XX w. świątynię wielokrotnie poddawano remontom (m.in. wymieniając pokrycie dachu z gontu na blachę). W 1933 r. ks. Mikołaj Piechura dokonał gruntownej przebudowy kościoła według projektu arch. Wacława Krzyżanowskiego, nadając świątyni kształt krzyża. Obydwie strony nawy głównej zostały także uzupełnione o soboty.

Obok kościoła znajduje się dzwonnica z 1777 r. Całość zamknięta jest w obrębie drewnianego ogrodzenia pokrytego deskami na wzór gontu. Wewnątrz na szczególną uwagę zasługują siedemnastowieczne polichromie znajdujące się na ścianach prezbiterium i naw. Północna ściana prezbiterium przedstawia tzw. „Biblię ubogich”. W dwóch poziomych pasmach

odtworzone są sceny: Nawiedzenie, Pokłon pasterzy, Obrzezanie Dzieciątka Jezus, Pokłon Trzech Króli, Wniebowzięcie Matki Bożej, Ukoronowanie Matki Bożej chwałą nieba.

Brzeziny, Kościół par. pw. św. Mikołaja, XVI, 1933, dzwonnica

Na południowej ścianie nieznany malarz umieścił sceny męczeństwa św. Szczepana i św. Wawrzyńca. Polichromia na północnej ścianie nawy jest malarską wizją Sądu Ostatecznego. Na południowej widnieje postać św. Marcina oraz scena, której treść można określić jako „sztukę umierania”. Jednym z najstarszych elementów wyposażenia jest późnogotycka chrzcielnica z 1495 r. oraz płaskorzeźba ze sceną opłakiwania Chrystusa z pocz. XVI w.

Ołtarz główny wykonany w 1700 r., reprezentuje styl późnobarokowy. Ołtarze boczne to dzieła rokokowe z lat 1769-1777, ufundowane przez ks. Józefa Szalickiego. Ponadto w świątyni

Brzeziny, Kościół par. pw. św. Mikołaja, drewn., XVI, 1933, wnętrze kościoła

znajduje się ambona rokokowa z 1768 r. i barokowy prospekt organowy z II poł XVIII w. W ostatnich latach prowadzono konserwację zewnętrzną i wewnętrzną kościoła w Brzezinach oraz dokonano kapitalnego remontu „starej” zabytkowej plebani przy kościele oraz kapitalnego remontu zabytkowej kapliczki pw. Świętego Ducha w Jaszczurowej. Stan zachowania dobry.

Brzeziny, Plebania przy kościele par. pw. św. Mikołaja, XVI, 1933

Brzeziny, Cmentarz przy kościele par. pw. św. Mikołaja, XVI, 1933

- kaplica pw. Niepokalanej Marii Panny, obok domu nr 626, mur., 1852, nr rej.: A-1636 z 17.10.2019

Brzeziny, Kaplica pw. Niepokalanej Marii Panny, poł. XIX w.

Kapliczka zbudowana zapewne w poł. XIX w., jak głosi tradycja z fundacji właściciela dworu Stanisława Morskiego na miejscu utonięcia dwóch jego córek, woźnicy i koni. Według informacji uzyskanych w czasie badań terenowych przez Teresą Szetelę, pracownika Muzeum Okręgowego w Rzeszowie kaplica powstała w 1852 r., z fundacji Święcha (imię nieznane). Przez kilka dziesięcioleci opiekowała się kapliczką rodzina Święchów.

Kapliczka pw. Niepokalanej Marii Panny, usytuowana w przysiółku Zagrody. Forma architektoniczna na rzucie prostokąta, drewniana, zrębowa, szalowana w dolnej partii poziomo, powyżej pionowo, malowana, kryta dachem trójspadowym, pokryta blachą łączoną na felc, pierwotnie kryta była gontem. Szczyt odeskowany pionowo, odcięty daszkiem okapowym. Ściany zwieńczone gzymsem z desek, poniżej obiegająca, nadwieszona koronka w formie lilijek. Kapliczka jest typowym przykładem domkowych, ludowych kaplic przydrożnych z końca XIX w. w pld.-zach. Polsce. Posiada wartość historyczną i artystyczną, jest ważnym akcentem w krajobrazie wsi.

Wielopole Skrzyńskie

- kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, 1678, XIX, XX, nr rej.: A-1034 z 10.08.1979

- cmentarz kościelny, nr rej.: jw.

- dzwonnica parawanowa, XVIII/XIX, nr rej.: A-1479 z 7.09.2017

- kapliczka św. św. Floriana i Sebastiana, na Rynku, 1883, nr rej.: A-1478 z 7.09.2017

- plebania „stara”, 1880, nr rej.: 28 z 21.09.2000

39-110 Wielopole Skrzyńskie 242

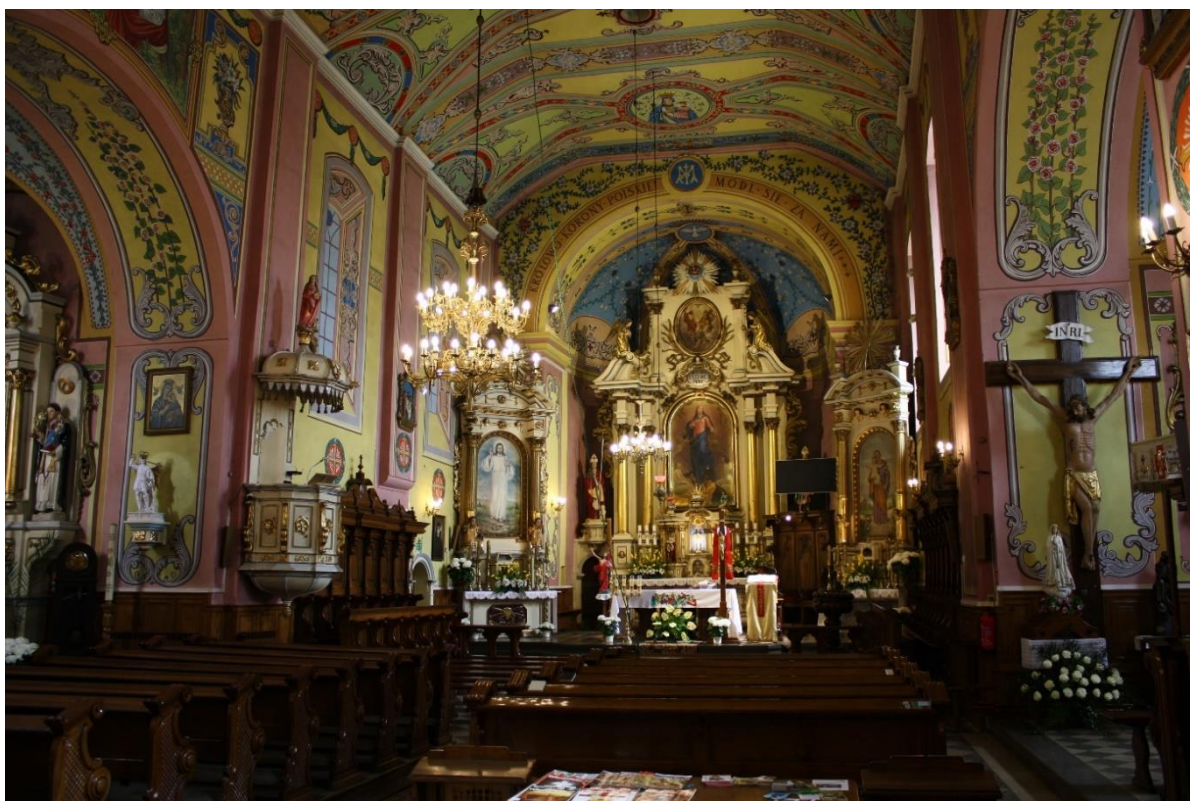
Pierwsza osada w Wielopolu sięga czasów króla Bolesława Śmiałego. W 1348 r. Wielopole nazywane było miastem. Parafia powstała przed 1326 r. Wielopole było własnością biskupstwa lubuskiego. Choć parafia była fundacją rycerską, to jednak biskupi lubuscy sprawowali troskę o utrzymanie tej parafii. W czasie reformacji dobra biskupów lubuskich zostały skonfiskowane i przeszły w ręce reformatorów, a wraz z nimi Wielopole. W 1580 r. Kasper Maciejewski, właściciel Wielopola, wydał nowy dokument fundacyjny parafii. Podobnie uczynił w 1604 r. ks. Maciej Kłosiński, kanonik sandomierski i właściciel Wielopola. Parafia Wielopole, jak na owe czasy, była duża. Bp krakowski P. Gembicki w 1646 r. wyniósł probostwo do godności prepozytury i utworzył kolegium mansjonarzy. Na terenie parafii istniały cztery kościoły: murowany pw. św. Marcina istniał w latach 1595-1722; drewniany pw. św. Krzyża wybudowany przed 1595; kościół pw. św. Barbary na Straszowej Górze, który prawdopodobnie był pierwszym kościołem na terenie Wielopola. Kościół parafialny pw. NMP Wniebowziętej, drewniany z murowaną zakrystią, który 15.05.1654 r. został zniszczony. Wszystkie cztery kościoły obecnie nie istnieją. W Wielopolu do roku 1900 był szpital, uposażony przez Maciejewskiego w 1595 r. Szkoła założona została w 1515 r.

Wielopole Skrzyńskie, Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, 1678, XIX, XX

Obecna świątynia została wzniesiona zapewne w 1678 r. i ufundowana przez księdza Macieja Kłosińskiego, kanonika sandomierskiego. Konsekwował ją w dniu 1 listopada 1683 r. biskup krakowski Mikołaj Oborski. Jest to budowla w stylu renesansowym z wpływami stylu barokowego wybudowana z kamienia i cegły. Kościół jest jednonawowy i posiada parę symetrycznych kaplic transeptowych. Świątynia była remontowana przez księdza Franciszka Jordana, księdza Józefa Radoniewicza i po II wojnie światowej przez księdza Juliana Śmietanę. Zabytkowe wyposażenie kościoła reprezentują: chrzcielnica miedziana z 1800 r., dwa

barokowe krucyfiksy z XVII wieku, dwie rzeźby: św. Wojciecha i Stanisława wykonane w połowie XVII wieku, obraz Matki Bożej Niepokalanie Poczętej namalowany w 1837 r. oraz drzwi żelazne prowadzące z prezbiterium do zakrystii wykonane na początku XVI wieku.

Wielopole Skrzyńskie, Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, 1678, XIX, XX

Wielopole Skrzyńskie, Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, drzwi do zakrystii i dzwonnica

Wielopole Skrzyńskie, Cmentarz przy kościele par. pw. Wniebowzięcia NMP

- kapliczka św. św. Floriana i Sebastiana, na Rynku, 1883, nr rej.: A-1478 z 7.09.2017

Kapliczka świętych Floriana i Sebastiana znajduje się na wielopolskim rynku. Została wzniesiona na początku XIX wieku. Kapliczka wzniesiona została na planie kwadratu, murowana, otynkowana i nakryta czterospadowym dachem zwieńczonym krzyżem. Wewnątrz kapliczki, zabezpieczonej przeszklonymi otworami okiennymi zamkniętymi łukiem odcinkowym, umieszczone są dwie drewniane figury przedstawiające św. Floriana i św. Sebastiana. Rzeźby pochodzą z pocz. XIX wieku. Stan zachowania obiektów dobry.

Wielopole Skrzyńskie, Kapliczka św. św. Floriana i Sebastiana, na Rynku

- plebania „stara”, 1880, nr rej.: 28 z 21.09.2000

Budynek plebani wybudowano 1880 r., na miejscu dwóch poprzednich budynków. Budynek plebanii o tym samym rzucie udokumentowany jest na planie katastralnym z 1849 r. Kamienne piwnice z poprzedniego budynku wskazują na to, że wcześniejsza plebania była mniejszych rozmiarów. Zapis z 1880 r. podaje, że została zbudowana na miejscu drewnianego domu. Według informacji ks. proboszcza Jana Bylinowskiego facjatki w poddaszu wybudował w 1931 r., ks. Józef Ślęzyk dla własnych potrzeb. Wówczas dostawiony został ganek na osi elewacji frontowej z balkonem na górze.

Wielopole Skrzyńskie, Plebania „stara”, 1880

Tablica poświęcona Tadeuszowi Kantorowi, pomnik w Rynku, Tadeusza Kantora z siostrą Zosią

Plebania znajduje się na północ od kościoła parafialnego p.w. Wniebowzięcia N.P. Marii, w obrębie ziemnych fortyfikacji miejskich, którego stok opada stromo w kierunku północnym do dawnej fosy doliny Wielopolki. Budynek wolnostojący, usytuowany poza ogrodzeniem kościelnym. Murowany z cegły ceramicznej, otynkowany, parterowy z użytkowym poddaszem, w części środkowej częściowo podpiwniczony. Budynek na rzucie prostokąta, z dobudówką w narożu elewacji wschodniej i północnej. Nad korpusem dach dwuspadowy, naczółkowy; nad facjatami dach trójspadowy. Elewacja frontowa, południowa siedmioosiowa, na cokole. Na osi środkowej ganek wsparty na czterech filarach, znacznie wysunięty przed lico budynku. Powyżej facjata z balkonem. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne, podzielone na kwatery.

Architektura plebanii nawiązuje do dworku szlacheckiego. Posiada również znaczenie historyczne. Na plebani urodził się artysta Tadeusz Kantor. Na elewacji frontowej wmontowana została tablica dokumentująca ten fakt, z napisem: „DOM / NARODZIN / TADEUSZA / KANTORA / DN. 6.04.1945”/ „NIGDY TU JUŻ NIE POWRÓCĘ” T. K.”

Budynek po generalnym remoncie. Stan zachowania bardzo dobry.

Na plebanii znajduje się Katorówka Ośrodek Dokumentacji i Historii Regionu Muzeum Tadeusza Kantora. W Wielopolu Skrzyńskim odbywają się Kantoralia Podkarpackie Konferencje Teatrów Poszukujących o nagrodę im. T.M. Kantora (krzesło kantorowskie). Cykliczna impreza w której biorą udział amatorskie teatry z Polski, Słowacji, Węgier, Ukrainy i Rosji.

Założenia dworsko-parkowe

IWIERYCE – gm.

Bystrzyca

- park dworski z aleją dojazdową, XVIII/XIX, nr rej.: A-1000 z 23.06.1997

Obecnie zachowały się pozostałości parku dworskiego z aleją dojazdową, na którego terenie usytuowany był nieistniejący już dziś dwór z XVIII w. Był to niewielki budynek parterowy, drewniany na podmurówce, kryty gontem, z gankiem od frontu. Pełny opis znajduje się w inwentarzu z 1851 r. (Inwentarz ekonomiczny wsi Bystrzyca Górna) sporządzonym po śmierci ówczesnego właściciela Ignacego Korzeniowskiego. Był to dwór parterowy z facjata, drewniany, na podmurówce. Ściany były tynkowane obustronnie wapnem. Elewacja frontowa była zwrócona na wschód. Posiadała cztery osie, na drugiej od południa znajdował się ganek wsparty na czterech słupach, poprzedzony kamiennymi schodkami. Wnętrze miało układ dwutraktowy z sienią pośrodku.

W pokojach frontowych znajdowały się tzw. piece moskiewskie, ogrzewające zarazem pokoje tylnego traktu. W sieni był duży komin, a w kredensie piec okrągły „z kamyków”.

Teren wokół dworu zajmowały ogrody i sady. Na terenie ogrodu, od południa wybudowany był niewielki domek z piwnicą, obok niego lodownia oraz suszarnia. Obok gumna znajdowała się sadzawka z kępą pośrodku, na której stała kamienna rzeźba Jana Nepomucena, obecnie znajduje się figura Matki Bożej.

W inwentarzu w 1851 r. zanotowano, że stan dworu jest zły. Można przypuszczać, że w drugiej połowie XIX w. został on przebudowany zmieniając bryłę: w miejsce ganku kolumnowego

Bystrzyca, Park dworski z aleją dojazdową, XVIII/XIX

pojawił się ganek wgłębny, zmieniła się ilość otworów okiennych. Widomo, że z 1851 r. istniał kominek i okrągły piec w dworze aż do jego pożaru. Na jednym ze stropów była dekoracja malarska i dekoracyjne tapety, którymi wyklejony był strop belkowy salonu. Dwór spłonął w latach 80-tych, nie był użytkowany. Właściciele mieszkali w nowym domu, obiekt niszczał.

Iwierzycy

- zespół dworski, 1889, nr rej.: 960 z 6.05.1976

- dwór

- park

39-124 Iwierzycy

Zespół dworski w Iwierzycach usytuowany jest w północnej części wsi, z dala od zabudowy wiejskiej, po zachodniej stronie drogi z Iwierzyc do Sędziszowa. Dwór usytuowany jest na wzniesieniu i stanowi główny akcent całego założenia i centralny punkt otaczającego go parku. Pozostałe obiekty położone są po wschodniej stronie. Są to: budynek oficyny zlokalizowany na północny wschód od dworu; rządcówka położona na południowy wschód od dworu oraz znacznie oddalone budynki stajni i obory. Na terenie zespołu zlokalizowane są też współczesne zabudowania gospodarcze. Teren całego zespołu ograniczony jest drogą dojazdową od północy i południa.

Dwór w Iwierzycach jest budowlą powstałą w dwóch fazach: pierwsza przypada na przełom XVIII i XIX w. lub pocz. XIX w., a druga na lata 1921-25, kiedy został gruntownie przebudowany z wykorzystaniem istniejącego już parterowego budynku. Dawny dwór został dotkliwie zniszczony podczas rabacji w 1846 r. Dwór jest budynkiem założonym na rzucie prostokąta. Murowany, częściowo podpiwniczony, piętrowy z częściowo użytkowym poddaszem. Dach czterospadowy, mansardowy, kryty dachówką karpiońską. Wejście główne poprzedzone stopniami. Portyk wsparty na czterech kolumnach i zwieńczony tarasem z balustradą. W drugiej kondygnacji na osi środkowej drzwi balkonowe na taras. Obramienia okien i drzwi posiadają zworniki w górnej części. Szczyt dwukondygnacyjny, rozdzielony mocno profilowanym gzymsem, w dolnej kondygnacji posiada prostokątne okno a w górnej okulus. W dolnej połaci dachu od frontu dwie facjaty, kryte daszkami dwuspadowymi. Kondygnacje rozdziela profilowany gzyms, narożniki ujęte boniowanymi lizenami. Układ wnętrza dwutraktowy z hallem wejściowym na osi środkowej. Wnętrze rozdysponowane w układzie amfiladowym, częściowo zniekształconym w okresie powojennym.

Iwierzycy, Zespół dworski, 1889, dwór

Oficyna usytuowana na północny wschód od dworu. Zbudowana zapewne przed 1852 r. W okresie międzywojennym nazywana była spichlerzem. W latach 20. XX w. wyremontowana. W przyziemiu znajdowały się pomieszczenia pomocnicze dla dworu (pralnie, kuchnie, itp.), druga kondygnacja przeznaczona była na spichlerz, do którego prowadziły schody zewnętrzne,

przy północnej elewacji. Po wojnie budynek został przebudowany, dobudowano wówczas ryzalit mieszczący wewnątrz klatkę schodową. Murowany na planie prostokąta, dwukondygnacyjny, niepodpiwniczony. Dach dwuspadowy, kryty dachówką ceramiczną. W elewacji frontowej, na osi wydatny prostokątny ryzalit zamknięty trójkątnym szczytem, przykrytym odrębnym dachem dwuspadowym, prostopadle ustawionym do kalenicy. Dekoracja ścian płycinowo - ramowa.

Rządcówka, zlokalizowana w pobliżu dworu, na południowy wschód. Funkcję rządcówki budynek pełnił w okresie międzywojennym, wcześniej był prawdopodobnie dworskim lamusem. Zbudowana przed 1852 r. przebudowana po 1946 r. Wtedy zmieniono kształt dachu z czterospadowego na dwuspadowy, naczółkowy oraz zlikwidowano podcień w elewacji frontowej wspartej na słupach. Budynek jest drewniano-murowany, otynkowany. Parterowy, podpiwniczony, na rzucie prostokąta. Elewacja frontowa, trójosiowa z drzwiami wejściowymi pośrodku, okna prostokątne.

Iwierzycy, Zespół dworski, 1889, oficyna

Stajnie i obory usytuowane poniżej dworu, w kierunku wschodnim, na terenie ośrodka gospodarczego, który pierwotnie był odgradzony od dworu, rządcówki i oficyny. Pierwotnie były to dwa oddzielne budynki, zlokalizowane pod kątem prostym. W okresie międzywojennym właściciel majątku Ludwik Starowiejski przebudował obydwa obiekty

Iwierzycy, Zespół dworski, 1889, rządówka

Iwierzycy, Zespół dworski, 1889, stajnie i obory

i je połączył. Jest to budynek murowany, parterowy, otynkowany. Skrzydło północne ma dach dwuspadowy, z facjatą; na wschodniej części obiektu dach łamany; przykryte dachówką. Pałac w dobrym stanie zachowania. Zaleca się bieżącą pielęgnację obiektu. Budynki gospodarcze wymagają remontu.

Olchowa

- zespół dworski, XVIII/XIX, nr rej.: A - 1018 z 7.12.1978

- dwór, drewn.

- park

Dwór wzniesiony został w pierwszej połowie XIX w. dla Alojzego Jabłonowskiego i Katarzyny z Trzecieckich, w XX wieku przekształcony. Obecnie budynek znajduje się w stanie totalnej ruiny. Był to budynek drewniany, częściowo uzupełniony murem ceglany, otynkowany, parterowy na rzucie prostokąta. Dach czterospadowy kryty blachą. Od zachodu w elewacji frontowej dobudowany został później murowany, przeszklony ganek. Budynek ustawiony był na wysokim cokole, wyrównując spadek terenu. Posiadał elewację frontową pięcioosiową. Do elewacji szczytowej, południowej dostawiona była dobudówka. Wnętrze było dwutraktowe, sufity z fasetami, w jednym z pomieszczeń znajdował się murowany kominek. Po wojnie w dworze mieściła się szkoła, do chwili wybudowania nowej, na zachód od niego, na terenie założenia parkowego. Od tego momentu budynek był nieużytkowany i uległ zniszczeniu. Odnosi się to również do parku, który zachował się relikto. Przed ruinami elewacji znajdują się nieliczne pozostałości starodrzewia. Obiekt znajduje się w ruinie.

Olchowa, Zespół dworski, XVIII/XIX, ruina dworu

Sielec

- zespół dworski, XIX, nr rej.: A - 963 z 6.05.1976

- dwór

- ogród

- fortyfikacje ziemne

Sielec 51, 39-120 Iwierzyce

Sielec, Zespół dworski, XIX, dwór

Sielec, Zespół dworski, XIX, dwór

Zespół dworski w Sielcu od zachodu graniczy z gościńcem, od wschodu z rzeką Bystrzycą.

Dwór na mapie katastralnej był budynkiem drewnianym (obecny został wzniesiony przez F. K. Preka). Przed elewacją frontową widoczny był zarys gazonu i kilka pojedynczych krzewów. Na wschód od dworu rozciąga się sad i ogród użytkowy. W pewnym oddaleniu, na południe znajduje się ośrodek gospodarczy, składający się z pięciu budynków drewnianych i dwóch podwórz gospodarczych.

Według relacji mieszkańców Sielca, park przed wojną ogrodzony był drewnianym płotem, część natomiast posiadała żywopłot z głogów. Do dworu prowadziła droga obsadzona czereśniami. Na terenie parku był kort tenisowy, altana. W 1898 r. w pobliżu potoku i drogi, wzniesiony został przez Zofię Nowińską pomnik z figurą Matki Boskiej, zachowany do dziś. Do chwili obecnej zespół zachował się reliktdowo.

Po wojnie zespół dostał się w ręce kilku użytkowników (szkoła, GS, SCh, mieszkania). Od tego momentu postępowała jego degradacja. Część budynków gospodarczych została rozebrana, a w ich miejsce zbudowano nowe. Wiele drzew wycięto, a przy istniejącym drzewostanie nie były prowadzone prace pielęgnacyjne.

Obiektem zachowanym i użytkowanym na terenie zespołu jest dwór. Jest to budynek murowany, otynkowany, parterowy na rzucie prostokąta z portykiem kolumnowym w fasadzie ogrodowej i przeszklonym drewnianym gankiem od frontu. Dach mansardowy kryty dachówką. Ganek i portyk kryte odrębnymi daszkami dwuspadowymi, prostopadle ustawionymi do kalenicy dachu. Wnętrze dwutraktowe, z sienią pośrodku. Portyk wsparty na czterech kolumnach, zwieńczony trójkątnym szczytem z półkoliście zamkniętą wnęką.

Przed wojną rozpoczęto rozbudowę budynku od strony południowej. Dalszym pracom przeszkodził wybuch wojny 1939 r. W czasie wojny pożar zniszczył dach, który został wyremontowany. Obiekt w dobrym stanie zachowania. Zaleca się bieżącą pielęgnację obiektu.

Wiercany

- zespół dworski, nr rej.: 967 z 6.05.1976

- północna część dworu, mur./drewn., XVIII(?), XIX

- pozostałości parku, XIX (nie istnieją)

Wiercany, Zespół dworski, dwór

Z dawnego zespołu dworskiego w Wiercanach zachował do chwili obecnej budynek zapewne dawnej oficyny dworskiej, zwany obecnie mylnie dworem. Jest on parterowy, drewniano-murowany, na rzucie wydłużonego prostokąta. Dach dwuspadowy, kryty dachówką. Od frontu na osi ganek. Według relacji mieszkańców Wiercan pana Franciszka Basary, w latach 1922-23 dwór został przebudowany, zlikwidowano półpiętro, zmieniono dach. Podczas kolejnej przebudowy budynek został przedłużony w kierunku północnym. Budynek gospodarcze zostały rozebrane przed II wojną światową. W granicach zespołu zachowało się kilka starych drzew. Obiekt zatracił cechy zabytkowe. Obecnie prowadzony jest remont.

OSTRÓW – gm.

Skrzyszów

- zespół dworski, nr rej.: A - 959 z 6.05.1976

- dwór, 1 poł. XVI, 2 poł. XIX

- fortyfikacje ziemne, 1 poł. XVI

Skrzyszów 63, 39-103 Ostrów

Dwór obronny i towarzyszące mu fortyfikacje ziemne należą do nielicznych zachowanych w województwie podkarpackim reprezentantów architektury renesansowej.

Dwór obronny w Skrzyszowie wybudowany został z inicjatywy Hieronima Mieleckiego, starosty brzeskiego i sandomierskiego w ostatniej ćwierci XVI w. Być może wykorzystywał on bryłę wcześniejszego obiektu pochodzącego z pierwszej poł. XVI w. Otoczony został ziemnymi fortyfikacjami, na które składały się bastiony, wały i fosy. Jako siedziba właścicieli dwór obronny służył najdalej do czasu budowy drewnianego, parterowego dworu w XIX w., zastąpionego w poł. XIX w. budynkiem murowanym. Zagospodarowano go wówczas jako lamus. W 1915 r., po spaleniu się w czasie działań wojennych parterowego dworu, ówczesni właściciele założenia dworskiego, Paliszewcy rozpoczęli remont lamusa z zamiarem ponownego przystosowania go do funkcji mieszkalnej, wzbogacając przy okazji jego surową bryłę neoromańskim detalem. Dwór zachował formę zbliżoną do tej z 1 ćw. XX w., z niewielkimi zmianami dokonanymi w czasie remontu kapitalnego w latach 1989-1996: dodanie wykusza w elewacji zach., dodanie portalu w elewacji pn., niewielka, parterowa dobudowa od wsch. Fortyfikacje zachowały się w postaci reliktyw, zostały w ostatnich latach częściowo zniwelowane. Zespół dworski znajduje się w południowo-wschodniej części miejscowości, od wschodu ogranicza go lokalna szosa, od południa rzeczka Wielopolka, od północy i zachodu pola uprawne. Dwór usytuowany jest w środkowej części założenia, w sąsiedztwie współczesnych budynków, od strony południowej towarzyszy mu współczesny, świetnie utrzymany geometryczny ogród, w jego bezpośrednim sąsiedztwie zachował się kilkusetletni, okazały dąb. Renesansowy dwór wybudowano na rzucie prostokąta, o proporcjach zbliżonych do kwadratu. Jego podpiwniczona, piętrowa, prostopadłościenna bryła, przykryta jest dachem kopertowym i urozmaicona współczesnym, wykonanym podczas ostatniego remontu w latach 1989-1996 niewielkim wykuszem w elewacji zachodniej, przykrytym trójspadowym daszkiem.

Skrzyszów, Dwór H. Mieleckiego

Skrzyszów, Dwór H. Mieleckiego

Budynek wymurowano z cegły z użyciem kamienia w narożnikach, na kamiennych piwnicach, dach przykryty jest dachówka ceramiczną. Elewacje rozplanowane niesymetrycznie, w elewacjach północnej, wschodniej, i zachodniej uwagę zwracają okna w formie biforiów i tryforium, efekt „podkręcania” cech stylowych z remontu na pocz. XX w. Portal wejściowy w elewacji północnej podobnie jak lekki, przeszklony wykusz na piętrze w elewacji zach. doprojektowano w czasie ostatniego remontu, wtedy też dostawiono do zasadniczej bryły niewielką kubaturę powiększającą powierzchnię użytkową dworu, nie przeszkadza ona jedna w odbiorze renesansowej sylwety obiektu. W otoczeniu dworu zachowały się relikty fortyfikacji ziemnych, w postaci fragmentów kurtyny zachodniej i południowej wału oraz śladów fosy. W zachodnim narożniku wybudowano w XIX w. drewnianą kapliczkę. Stan zachowania dobry.

Wola Ociecka

- zespół dworski, XIX, nr rej.: A - 953 z 13.03.1976

- dwór

- kapliczka

- park

Wola Ociecka 90, 39-104 Ocieka

W latach 30-tych XIX w. Anna i Eustachy Romerowie wzniesli murowany dwór, jako siedzibę dla przyszłych pokoleń hrabiowskiej linii rodu. Tytuł hrabiowski otrzymał ojciec Eustachego, Cyprian Romer w 1818 r. z rąk cesarza Austrii Franciszka II, i odtąd przysługiwał on jego potomkom. W południowo-wschodnim narożu parku dworskiego postawiono drewnianą kapliczkę, prawdopodobnie pw. św. Antoniego. Do dworu należały także zabudowania gorzelni, które znajdowały się po drugiej stronie głównej drogi. W czasie rabacji 1846 r. dwór w Woli Ocieckiej szczęśliwie nie został zniszczony ani zrabowany przez chłopstwo, natomiast w gorzelnii dworskiej rozbili zbiorniki z alkoholem. Po śmierci Anny Romerowej (zm. 1866) dobra ocieckie otrzymał syn Władysław (zm. 1880). Po jego śmierci dobra ocieckie przejął brat Zygmunt hr. Romer (1837-1914). Wkrótce przekazał je siostrzeńcowi Tomaszowi Romerowi (1861-1925), który w 1896 r. ożenił się z Marią Potocką, córką hr. Stanisława Potockiego i Anny z hr. Działyńskich (1872-1961). Tomasz i Maria Romerowie zamieszkali w dobrach ocieckich, mieli cztery córki. W tej sytuacji na Tomaszu zakończyła się linia ociecka rodu hr. Romerów. Wykaz właścicieli większej własności obejmujący obszar powiatu ropczyckiego pokazuje, iż przed 1935 r. dobra w Woli Ocieckiej należały do Marii hr. Romerówny, Katarzyny Romerówny, Jadwigi z Romerów Źarskiej, żony rotmistrza Mieczysława hr. Reya i Anny Gaszyńskiej. Obejmowały one łącznie obszar 147 ha użytków rolnych i 946 ha lasu. Dwór posiadał zarodową oborę rasy simentalskiej. Zabudowania gospodarcze znajdowały się od zachodniej strony założenia dworskiego, poza nim (do dziś pozostała odbudowana, murowana, parterowa obora). W parku był staw, a pozostałe stawy znajdowały się po drugiej stronie ulicy, przy budynkach gorzelnii.

Wola Ociecka, Zespół dworski, XIX, dwór

Wola Ociecka, Zespół dworski, XIX, dwór

We dworze było wiele zabytkowych przedmiotów m. in. w sypialni Marii i Tomasza Romerów wisiał haft z symboliką IHS oraz datą 1772. Z ocieckiego dworu zachował się także szal turecki z XIX w., serwis porcelanowy karlsbadzki, zdobiony motywami bratków, z 1896 stanowiący

posag Marii Romerowej, liczne grafiki przedstawiające m. in. Tytusa Działyńskiego i jego urodziwą siostrę przywiezione prawdopodobnie przez młodą Marię, wnuczkę Tytusa, po jej ślubie z Tomaszem; portret dziewczynki autorstwa Piotra Stachewicza i liczne portrety przodków. Do 1940 r. a więc do czasu wysiedlenia przez Niemców we dworze ocieckim mieszkała Maria z Potockich Romerowa (Bunia), i córki: Maria (Rysia) Romerówna i Katarzyna Szaszkieviczowa. Po zajęciu budynku dworu przez Oberkomando, Romerowie opuścili Wolę Ociecką i początkowo mieszkali w Dąbiu. W późniejszym czasie, Maria (Rysia) Romerówna, ostatnia właścicielka dworu w Woli Ocieckiej zamieszkała z siostrą Katarzyną Szaszkievicz w leśniczówce w Rymanowie, gdzie zmarła 1985 r., i tutaj została pochowana na cmentarzu parafialnym. Budynek dworu w czasie okupacji użytkowany był przez Niemców. W budynkach gospodarczych prowadzono nadal hodowlę bydła.

Wola Ociecka, Zespół dworski, XIX, kapliczka

W 1944 r. podczas walk spłonęły Podworskie zabudowania gospodarcze. Szczęśliwie budynek dworu nie został zniszczony. Po wojnie, w wyniku grabieży pozbawiony został wyposażenia. Następnie obiekt przejęty został przez Gminną Spółdzielnię, która urządziła w jego pomieszczeniach skład zboża i masarnię. Od 1955 r. dwór został przeznaczony na szkołę podstawową dla miejscowych dzieci. Początkowo użytkowano pomieszczenia bez przystosowywania ich do potrzeb szkolnych, dopiero w 1968 r. przeprowadzono zmiany w układzie przestrzennym. Sale lekcyjne znajdowały się na parterze, a pomieszczenia wschodniego naroża adaptowano na mieszkanie dla dyrektora szkoły. W suterrenach była kotłownia, sale warsztatowe oraz prowadzono tu zajęcia pozalekcyjne (harcówka), natomiast w pomieszczeniach I-go traktu były piwnice. W parku od strony tylnej elewacji wybudowano budynek na sanitariaty. Od tej strony urządzono także boisko sportowe. Prace remontowe przy

budynku prowadzono na bieżąco. W związku z potrzebami szkoły, w 1986 r. przy zachodniej elewacji dworu dobudowano murowany, piętrowy budynek przeznaczony na szatnię, sanitariaty, a w piwnicy urządzono kotłownię. Po wybudowaniu w Woli Ocieckiej w 1999 r. nowego kompleksu szkolnego, nieopodal założenia dworsko-parkowego, dwór opuszczono i przez pewien czas pozostawał on bez użytkownika. W marcu 2000 r. postanowiono wystawić dwór go do sprzedaży, z możliwością przeznaczenia na dom spokojnej starości. Przed sprzedażą zdecydowano wydzielić działkę z kapliczką dworską (nr 157/2) uzasadniając, iż związana jest ona z tradycjami wsi i parafii. Na podstawie przeprowadzonego przez Urząd Gminy w Ostrowie, przetargu nowym właścicielem zespołu dworskiego (dwór i park krajobrazowy) został od 2001 r. Pan Władysław Kępka z Ropczyc.

Wola Ociecka, Zespół dworski, XIX, park dworski

Klasycystyczny dwór otoczony jest krajobrazowym, rozległym parkiem. Parterowa budowla, wzniesiono w II ćwierci XIX w. ma plan wydłużonego prostokąta nakrytego dwuspadowym dachem. W pierwotnej formie zachowała się jedynie południowa fasada. Elewację dzieli długi, wgłębny portyk wsparty na czterech, kanelowanych, toksańskich kolumnach, osłaniający cieniem główne wejście. Po bokach portyku gładkość ścian budowli ożywiono arkadkami i pilastrami tworzącymi pola dla prostokątnych okien. Na osi wejścia zachował się owalny gazon z podjazdem. Zniekształcony kompozycyjnie park zachował imponujące rozmiary i wiele wiekowych drzew (m.in. lip i dębów), wśród których rosną modrzewie uznane za pomniki przyrody. Rozpoznać można ślady pierwotnego rozplanowania - kopczyka widokowego z grabem, grabowych altan i alei, stawu we wschodniej części ogrodu. W latach 2019-2022 przeprowadzono roboty budowlane dotyczące remontu i rekonstrukcji tarasu I piętra zabytkowego pałacu DPS Lubzina. Stan zachowania dobry.

ROPCZYCE – m. i gm.

Lubzina

- zespół pałacowy, pocz. XX, nr rej.: A - 951 z 13.05.1976

- pałac

- park

39-102 Lubzina 47

Lubzina, zespół pałacowy, pocz. XX, pałac

Pałac usytuowany w centrum wsi, otoczony parkiem, w pobliżu kościoła parafialnego, wzniesiony w 1899 roku. Projekt pałacu powstał najprawdopodobniej w pracowni jednego z architektów pracujących przy kościele: Karola Zaremby, Władysława Łuczyckiego lub Teodora Talowskiego.

Lubzina, zespół pałacowy, pocz. XX, pałac

Wzniesiony dla rodziny Skrzeczyńskich, którego właścicielem był Saturnin Skrzeczyński. W XX w. należał on do Franciszka Skołuby, mieszkającego w Lubzinie. W 1946 przekazał go na utworzenie Państwowego Domu Matki i Dziecka w Lubzinie. W 1958 zakład ten przekształcił się w Państwowy Dom Pomocy Społecznej, który działa do dziś. Jest to budowla neogotycka, murowana, z cegły, dekorowana, podobnie jak kościół, kamiennymi pasami, otaczającymi budynek, i kostkowym gzymsem z arkadami.

Budynek wybudowany z cegły na planie prostokąta. Zdobia go trzy rzędy kamiennych pasów, które otaczają cały obiekt i arkadowy gzyms wieńczący fasady. Elewację ogrodową zdobi wieloboczny ryzalit nakryty dachem stożkowym. Pałac otoczono parkiem, z rzadko spotykanymi okazami drzew m.in. sosnami kanadyjskimi, magnoliami i tulipanowcami. Stan zachowania dobry.

Lubzina, Zespół pałacowy, pocz. XX, park

Lubzina -Sepnica

- zespół dworski, XIX, nr rej.: A - 955 z 7.05.1976

39-102 Lubzina 118

Dwór Macieja Garbaczyńskiego dzierżawcy Sepnicy wybudowany został w pierwszej połowie XIX w. W drugiej połowie XIX w. Edward Raczyński zakupił go na własność dla swojej rodziny. Obiekt przez okres II wojny światowej został częściowo zniszczony. Po wojnie w budynku wydzielono mieszkanie dla nauczycielki szkoły w Lubzinie, a w pozostałej części budynku zostało zorganizowane przedszkole wiejskie. W budynku odbywały się zebrania wiejskie, spotkania Ochotniczej Straży Pożarnej oraz zorganizowano bufet przy organizacji zabaw wiejskich. Obecnie w budynku znajduje się przedszkole.

Lubzina –Sepnica, Zespół dworski, XIX, park

Budynek założony na planie prostokąta, murowany z cegły, otynkowany, nakryty dachem czterospadowym z blachy. Bryła obiektu zwarta, obiekt parterowy, podpiwniczony, otwory okienne i drzwiowe prostokątne, współczesne. Prace remontowe przeprowadzone zostały bardzo gruntownie, tylko ślady założenia i rozległość budowli świadczą o wiekowej historii obiektu dworskiego. Po założeniu parkowym pozostały wspaniałe okazy przyrody jakimi są: kasztanowiec oraz unikalna sosna pinia. Stan zachowania dobry.

Łączki Kucharskie - Łopuchowa

- zespół dworski, XIX, nr rej.: A - 961 z 6.05.1976

- dwór

- kapliczka

- park z aleją

39-106 Łączki Kucharskie 469

Dwór szlachecki pochodzi z drugiej połowy XIX w. W XVIII w., w Łopuchowej własność ziemską była podzielona na dwie duże części. Jedna należała do dworu w Niedźwiadzie i znajdowała się w północnej części wioski, druga nosiła nazwę tzw. wójtostwa-sołtystwa i położona była w środku wioski na zachodnim brzegu rzeki. Centrum tej posiadłości stanowił pałac wzniesiony w drugiej połowie XIX w. oraz znajdujący się przy nim park. Obecnie w budynku tym mieści się Zespół Szkół w Łączkach Kucharskich. Wójtostwo-sołtystwo należało od końca XVIII w. do Sieradzkich, następnie od 1867 r. do Sulimirskich, a dalej w XIX w. do Izabeli Prek, Władysława Wasikiewicza, Rutkowskich, Górskich oraz Stanisława Strzelbickiego. Na początku XX w. majątek przejął Franciszek Piasecki, później Maurycy Rosenbaum i Karol Turski. Ostatnimi właścicielami majątku w latach 1917-1946 r. byli Mielczarkowie. Po II wojnie światowej został odebrany właścicielom w wyniku parcelacji majątków ziemskich. Ponieważ obecnie mieści się w nim szkoła, żyjący jeszcze spadkobiercy (córki dziedzica), nie roszczą sobie do niego prawa.

Wnętrze budynku zostało po wojnie przebudowane, ale z zewnątrz dwór zachował dawny wygląd. Jest to budynek parterowy, założony na rzucie prostokąta, murowany i otynkowany. Przed wejściem znajduje się czterokolumnowy portyk zwieńczony attyką, a na narożach wąskie ryzality. Dach jest czterospadowy, pod nim znajduje się profilowany gzyms. Zachowały się pozostałości parku. Stan zachowania dobry.

Łączki Kucharskie – Łopuchowa, Zespół dworski, XIX, pałac

Kapliczka na planie prostokąta, o zwartej bryle prostopadłościowej, z gzymsowaniem u góry i trójkątnym szczytem, nakryta dachem dwuspadowym. Od frontu drzwi drewniane, przeszkłone, prostokątne, po bokach otwory okienne zakończone łukiem odcinkowym.

Łączki Kucharskie – Łopuchowa, zespół dworski, XIX, kapliczka, park

Mała

- park dworski, XIX, nr rej.: A - 1256 z 3.11.1992

Mała, Park dworski, XIX

Resztki parku dworskiego, założonego w pierwszej połowie XIX wieku. Obecnie można jedynie oglądać pozostałości parku krajobrazowego w postaci starodrzewia: lip, kasztanów i dębów.

Ropczyce – Witkowice

- zespół dworski, pocz. XIX, nr rej.: A-681 z 7.06.1976 i z 31.01.1997

- dwór
- 2 oficyny
- budynek mieszkalno-gospodarczy (nie istnieje)
- 3 budynki gospodarcze
- park z ogrodem

Zespół złożony z dworu, dwóch oficyn, budynków gospodarczych oraz parku stanowi przykład rozbudowanego zespołu dworskiego o wyjątkowej wartości w skali województwa. Wyróżnia go harmonijna, elegancka w swej prostocie, klasycystyczna forma dworu, formującego z dwoma oficynami dziedziniec paradny, dobry stan zachowania pozostałych elementów zespołu oraz niezwykle malownicza aleja dojazdowa z dwozem na osi. Rodzina Lubienieckich zakupiła Witkowice od władz austriackich w k. 3 ćw. XVIII w. Po poł. XIX w. majątek stanowił własność rodziny Michałowskich, następnie przeszedł do Dembińskich, zaś ostatnią przedwojenną właścicielką posiadłości była Maria Dembińska.

Zabudowania zespołu dworskiego w Witkowicach powstały w latach 1797-1806 dla rodziny Lubienieckich, prawdopodobnie według projektu Jakuba Kubickiego, jednego z najwybitniejszych architektów epoki stanisławowskiej. Zespół ulokowano na nowym miejscu, rozplanowując, jednocześnie z budową obiektów kubaturowych, park krajobrazowy w stylu angielskim. Dwór, zwany też pałacem, przebudowano nieznacznie w 2 poł. XIX w. likwidując wschodnie skrzydło dworu i dodając w jego miejsce portyk kolumnowy z podjazdem. Wtedy także wybudowano spichlerz i przekształcono park. Zlikwidowano część ścieżek upraszczając tym samym układ parku oraz posadzono szpaler grabowy przy jego wschodniej granicy. W 2 poł. XX w. zespół dworski będąc w użytkowaniu szkoły rolniczej znacznie podupadł. W 1997 r. zakupił go prywatny właściciel, doprowadzając do wzorowego stanu.

Zespół dworski znajduje się we wschodniej części Ropczyc, wcześniej położony był w granicach administracyjnych miejscowości Witkowice, która to została przyłączona do miasteczka Ropczyce. Zespół ograniczony jest od północy wąwozem, od zachodu droga lokalną, od południa zabudową szklarni dawnej szkoły rolniczej a od wschodu przylegają doń pola uprawne. Jest elementem czytelnym, wyodrębnionym w krajobrazie w widoku z drogi E4.

Klasycystyczny dwór pochodzący z lat 1797-1806, usytuowany jest w południowej części założenia, na zakończeniu długiej osi utworzonej przez aleję wjazdową, poprzedzony owalnym gazonem, ramowany dwoma oficynami. Wybudowano go na rzucie zbliżonym do prostokąta, z ryzalitami na osi elewacji frontowej i ogrodowej, niewielkimi, symetrycznymi ryzalitami bocznymi oraz portykiem z podjazdem od wschodu i niższym od korpusu pałacu skrzydłem od zachodu. Prostopadłościenna bryła, parterowa, podpiwniczona, przykryta dachem czterospadowym krytym urozmaicona jest od frontu i od strony parku ryzalitami przykrytymi dwuspadowymi dachami, attykami nad ryzalitami bocznymi, portykiem kolumnowym z podjazdem z zadaszeniem dwuspadowym od wschodu oraz ryzalitem z zadaszeniem dwuspadowym od zachodu i prostopadłościenną, krytą dachem dwuspadowym bryłą skrzydła zachodniego. Dwór wymurowano z cegły, dachy pokryto dachówką ceramiczną. Elewacja

frontowa, południowa dworu, jest symetryczna, dziewięcioosiowa, z trzyosiowym ryzalitem środkowym poprzedzonym kamiennymi schodami z wazami w poręczy policzkowych schodów i jednoosiowymi ryzalitami bocznymi. Elewacja północna, ogrodowa jest dziewięcioosiowa rozwiązana analogicznie do frontowej. W elewacji wschodniej dominuje osiowo umiejscowiony portyk z przejazdem, wsparty na dwu mурowanych słupach, w zachodniej osiowy ryzalit. Elewacje skrzydła zachodniego rozplanowano z ramowymi podziałami od strony ogrodu oraz otworami w łukowych wnękach od frontu. W ryzalitech, za wyjątkiem ryzalitu środkowego elewacji ogrodowej, założono wysokie, zakończone półkoliście okna, pozostałe są prostokątne, nieco niższe. Elewacje dworu dekorowane są imitacją bonii w tynku na całej wysokości, kluczami nad otworami okiennymi, okulusami i płaskorzeźbami w szczytach ryzalitów na osiach dłuższych elewacji, kamiennym cokołem oraz profilowanym i kostkowym gzymsem podokapowym. Wnętrze dworu rozplanowano symetrycznie, z westybulem i owalnym salonem na osi oraz z trzytraktowym układem pomieszczeń. W salonie zachowały się płyciny, ozdobny fryz, kolumny z jońskimi kapitelami, spłaszczona kopuła z kasetonami i plafonem pośrodku oraz ozdobne gzymsy.

Witkowiec, Zespół dworsko-parkowy, dwór

Oficyna wschodnia położona jest w bezpośrednim sąsiedztwie dworu, prostopadle do niego, ramując go od wschodu. Budynek na rzucie prostokąta z ryzalitami w osiach dłuższych elewacji na osi, parterowy, podpiwniczony, przykryty dachem czterospadowym, wymurowany został z cegły i przykryty dachówką ceramiczną. Posiada skromną dekorację w postaci ramowych podziałów elewacji oraz profilowanego gzymsu podokapowego. Elewacja frontowa jest dziewięcioosiowa z trzyosiowym ryzalitem zwieńczonym szczytem z oknem w zakończonej półkoliście wnęce. Wnętrze przebudowane, przystosowane do potrzeb właścicieli.

Oficyna zachodnia położona jest w bezpośrednim sąsiedztwie dworu, prostopadle do niego, ramując go od zachodu. Budynek zaopatrzone w analogiczne rozwiązania przestrzenne i estetyczne co oficyna wschodnia.

Spośród czterech budynków gospodarczych wymienionych w decyzji o wpisie do rejestru zabytków jeden już nie istnieje. Po wschodniej stronie dworu, na jego linii, zachował się budynek ogrodniczy w typie szklarni, czy też oranżerii. To parterowy obiekt, o rzucie wydłużonego prostokąta, przykryty dwuspadowym dachem, murowany z cegły, kryty dachówka ceramiczną, z dużymi przeszkleniami w południowej ścianie.

Spichlerz umiejscowiony jest w bezpośrednim sąsiedztwie dworu, przy zachodnim skrzydle. To niewielki, obiekt, wybudowany na rzucie prostokąta, przykryty dachem dwuspadowym, wymurowany z cegły, pokryty dachówka ceramiczną, z trzyosiową, symetryczną elewacją frontową od południa i otworami umieszczonymi w prostokątnych, zakończonych półkoliście niszach.

Budynek gospodarczy umiejscowiony na tyłach oficyny wschodniej wybudowano na rzucie litery „L”, z piętrową bryłą główną i parterowym skrzydłem, przykrytymi dachami dwuspadowymi. Obiekt jest drewniany w konstrukcji zrębowej, na ceglanej podmurówce, z dachem krytym dachówką ceramiczną. Otwory w elewacjach rozmieszczono nieregularnie, część elewacji jest ślepa.

Park krajobrazowy rozplanowany został wspólnie z budową dworu i oficyn, sprzężony z nimi kompozycyjnie, o osi głównej wybiegającej z pałacu w kierunku północy ku gmatwaninie zawitych ścieżek w manierze ogrodów angielskich. Zachował się na jego terenie starodrzew, drzewa rodzime i obcego pochodzenia, w tym altana grabowa. Do dworu prowadzi aleja lipowa zakończona owalnym gazonem. Stan zachowania obiektów dobry.

Ropczyce – Witkowie

- zespół folwarczny, XIX/XX, nr rej.: A - 628 z 11.11.1985

- rządcówka
- spichlerz
- obora
- stajnia

Rządcówka wybudowana ok. 1900 r., przez ówczesnego właściciela majątku Witkowie Ludwika Dembskiego. Ostatnim właścicielem (do roku 1944) był jego syn, prof. KUL Henryk Dembski. W 1945 r., nieruchomość przejął Skarb Państwa. Obiekt zaadoptowany na biura spółdzielni, następnie na mieszkania. Obecnie nieużytkowany. Architektura budynku zawiązuje do tradycyjnego dworku polskiego.

Obiekt usytuowany jest w centrum miejscowości, przy drodze przy ul. Pałacowej, biegnącej od kościoła parafialnego do cmentarza i zespołu pałacowego. Wybudowany w dawnym zespole folwarcznym, w którego skład wchodziły obok spichlerza: rządcówka, stelmacharnia, stodoła, dom mieszkalny, obora oraz 4 czworaki.

Budynek murowany z cegły palonej, otynkowany, parterowy, częściowo podpiwniczony, założony na planie prostokąta, frontem zwrócony na wschód. Na korpusie budynku dach czterospadowy, nad gankiem dwuspadowy, kryty dachówką. W połaci wschodniej dwie lukarny.

Elewacja frontowa pięcioosiowa, po środku elewacji trójosiowy portyk kolumnowy. Po bokach otwory okienne w obramieniu opaskowym z parapetami.

Ropczyce – Witkowiec, Zespół folwarczny, XIX/XX, rządówka

Spichlerz wybudowany w 2 poł. XIX w., przez ówczesnego właściciela majątku Witkowiec Ludwika Dembskiego. Ostatnim właścicielem (do roku 1944) był jego syn, prof. KUL Henryk Dembski. W 1945 r., nieruchomość przejął Skarb Państwa. Następnie użytkowany był jako magazyn przez Spółdzielnię Ogrodniczo-Pszczelarską. Budynek jest przykładem XIX wiecznej zabudowy folwarcznej.

Obiekt usytuowany jest w centrum miejscowości, przy drodze przy ul. Pałacowej, biegnącej od kościoła parafialnego do cmentarza i zespołu pałacowego. Wybudowany w dawnym zespole folwarczny, w którego skład wchodziły obok spichlerza: rządówka, stelmacharnia, stodoła, dom mieszkalny, obora oraz 4 czworaki.

Budynek murowany z cegły palonej, otynkowany, piętrowy, niepodpiwniczony, założony na planie prostokąta, z przybudówką od zachodu, frontem zwrócony na południe, nakryty dachem dwuspadowym. Obiekt wymaga remontu.

Obora wybudowana ok. 1900 r., przez ówczesnego właściciela majątku Witkowiec Ludwika Dembskiego. Ostatnim właścicielem (do roku 1944) był jego syn, prof. KUL Henryk Dembski. W 1945 r., nieruchomość przejął Skarb Państwa. Według przekazów ustnych mieszkańców Witkowiec budynek służył jako obora. Zapewne na drugiej kondygnacji znajdował się magazyn paszy dla zwierząt.

Ropczyce – Witkowice, Zespół folwarczny, XIX/XX, spichlerz

Ropczyce – Witkowice, Zespół folwarczny, XIX/XX, obora

Budynek jest typowym przykładem zabudowy folwarcznej z przełomu XIX /XX w. Obiekt usytuowany jest w centrum miejscowości, przy drodze przy ul. Pałacowej, biegnącej od kościoła parafialnego do cmentarza i zespołu pałacowego. Wybudowany w dawnym zespole folwarcznym, w którego skład wchodziły obok spichlerza: rządówka, stelmacharnia, stodoła, dom mieszkalny, obora oraz 4 czworaki.

Budynek murowany z cegły (fragment przyziemia z kamienia polnego), piętrowy, założony na planie prostokąta, kryty dachem dwuspadowym. Obiekty wymagają remontu.

SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI – m. i gm.

Góra Ropczycka

- zespół dworski w Górze Ropczyckiej, nr rej.: 800 z 4.11.1976 r.
- 2 oficyny, k. XVIII, XIX, XX
- spichlerz, 1 poł. XIX
- kaplica grobowa, 1854

Klasykistyczny dwór w Górze Ropczyckiej został wzniesiony w 3 ćw. XVIII wieku. Dwór wybudowany dla Gabrieli Bobronicz-Jaworskiej, pierwotnie założony został na planie kwadratu. Około 1938 r., z inicjatywy Andrzeja Tarnowskiego, został przebudowany.

Góra Ropczycka; oficyna II, mur., k. XVIII

Góra Ropczycka; oficyna I, mur., XVIII

Góra Ropczycka; pralnia zwana wieżyczką, mur.

Góra Ropczycka; kaplica grobowa Starzeńskich, mur., 1854

Elewacja frontowa prosta, zamknięta od góry trójkątnym szczytem. Przed wejściem ganek osłonięty tarasem wspartym na czterech filarach. Taras otoczony prostą balustradą z betonu. Ściany gładkie, bez dekoracji. Z założenia zachowało się tylko jedno skrzydło i mur otaczający całość, wzbogacony niską, przysadzistą wieżą w północno-zachodnim narożniku. Całość w stanie ruiny, brak okien i drzwi.

Obok dworu pozostałości koszar wzniesionych w 1866 roku przez Kazimierza Starzeńskiego dla pułku krakusów. W parku stoi widoczna z daleka kaplica grobowa, wzniesiona w 1854 r. Nad wejściem szczyt z herbem Lis Starzeńskich. Obiekty znajdują się w stanie ruiny.

- park w zespole dworskim w Górze Ropczyckiej, XVIII-XIX, nr rej.: 974 z 5.10.1976

Góra Ropczycka; pozostałości założenia parkowego

Pozostałości parku krajobrazowego podzielonego głębokim wąwozem. Z dawnego XIX-wiecznego zespołu parkowego zachowały się pojedyncze okazy platana, modrzewia i dęby stożkowe pochodzące prawdopodobnie z dawnych klombów. Wschodnią granicę zespołu dworsko-parkowego tworzy wąwóz z zadrzewieniem liściastym tzw. Buczyna, dochodzący do trzech stawów podworskich wyremontowanych w roku 2003. W wąwozie znajduje się kaplica grobowa Starzeńskich z podziemną kryptą, wzniesiona ok. 1854 r. Jest to najcenniejszy zachowany fragment dawnego układu kompozycyjnego.

Sędziszów Małopolski

- pałac M. Potockiego, ul. Kwiatowa, pocz. XVIII, nr rej.: 1213 z 23.03.1990

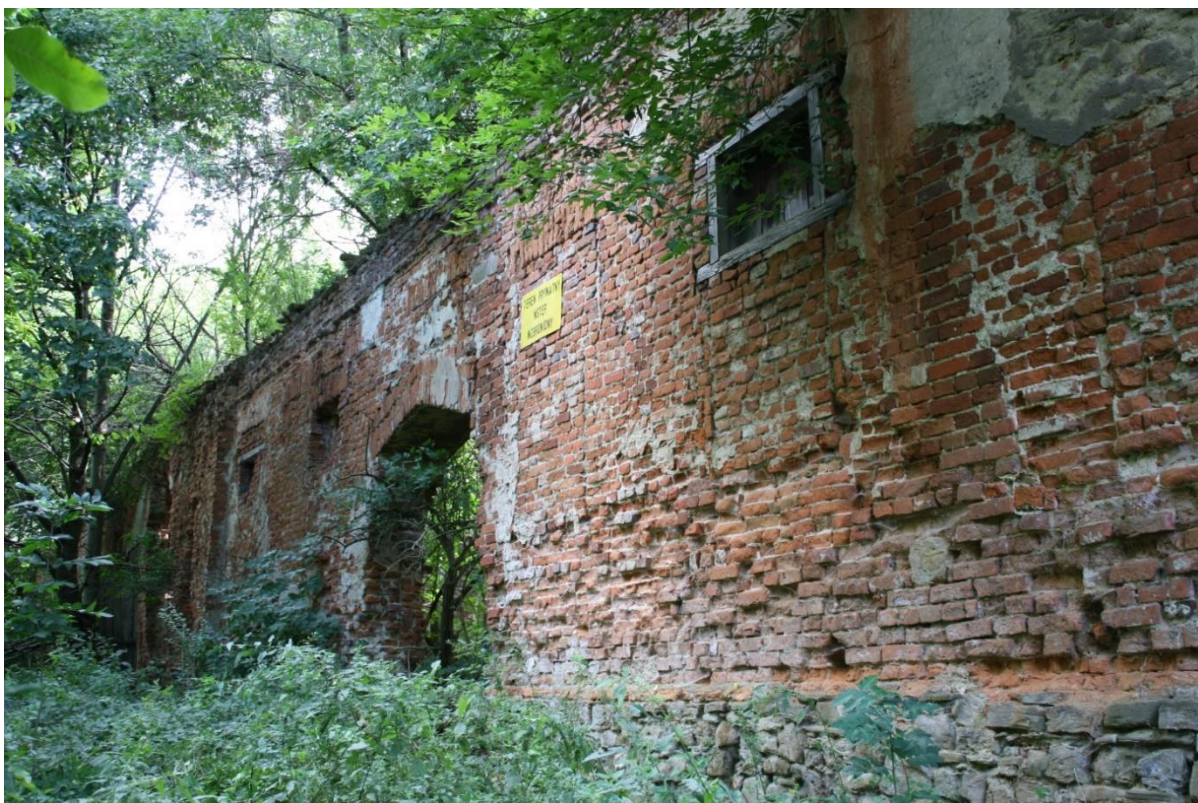
Pałac został wybudowany przez Michała Potockiego, na początku XVIII w. Obiekt ten składał się z czterech długich, parterowych budynków, otaczających prostokątny dziedziniec. Skrzydło południowe, reprezentacyjne, przeznaczone było na mieszkania, w skrzydłach wschodnim i zachodnim były pomieszczenia gospodarcze, zaś północne, z dwiema bramami służyło za stajnie. W pałacu znajdowała się kaplica z organami, wyposażona w niezbędny sprzęt liturgiczny. Pałac otoczony był ogrodem i parkiem.

Sędziszów Małopolski; Pozostałości zespołu pałacowego M. Potockiego, a. pałac, mur., pocz. XVIII

Nie znaleziono, jak dotychczas, żadnych szkiców ani opisów jak pierwotnie wyglądał pałac. We władaniu Potockich pałac utrzymał się do końca lat 80-ych XVIII w. Piotr Potocki, jako ostatni właściciel rodziny dóbr sędziszowskich, w 1785 roku zlikwidował kaplicę i opuścił pałac. Zmarł około 1794 r. Kolejną właścicielką dóbr była Barbara z Rudzińskich Moszczyńska a po niej w kolejnych latach majątek dziedziczyli: Wiktoria z Rudzińskich Zboińska (siostra Barbary); Ksawera ze Zboińskich Stadnicka (córka Wiktorii); następnie, po śmierci męża, Ksawera z dziećmi: Bronisławem i Konstancją.

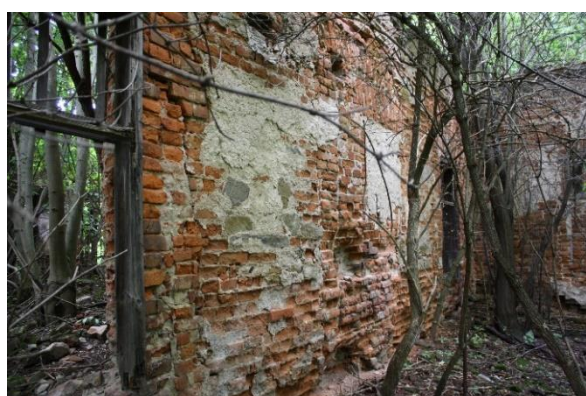
Sędziszów Małopolski; Pozostałości zespołu pałacowego M. Potockiego, a. pałac, mur., pocz. XVIII

Sędziszów Małopolski; Pozostałości zespołu pałacowego M. Potockiego, a. pałac, mur., pocz. XVIII

Sędziszów Małopolski.; Pozostałości zespołu pałacowego M. Potockiego, a. pałac, mur., pocz. XVIII

Z powodu zadłużenia, dobra sędziszowskie zostały w 1834 r. wystawione na licytację. Zakupił je Jan Stadnicki, który swoje prawa odstąpił w 1836 r. Ksawerze Stadnickiej. Prawa licytacyjne do dóbr sprzedała ona w 1839 r. Leopoldowi Szumskiemu, a ten z kolei wydzierżawił go Romanowi i Antoninie Kamińskim. W 1844 r. dobra sędziszowskie zakupił francuski hrabia Adrian De Mailly. Dobrami administrował najpierw Apolinary Wisłocki, a od 1850 r. Wincenty Łódzia Rogaliński. Od spadkobierców hrabiego de Mailly pałac sędziszowski wraz pozostałymi dobrami nabył w 1882 r. Artur Potocki. Po nim dobra odziedziczyła córka Zofia żona Jana Zdzisława Tarnowskiego. Po jej śmierci właścicielem dóbr zostaje ich syn Andrzej, który w 1939 r. emigruje do Anglii.

Pierwotnie pałac Potockich założony był na planie obszernego czworoboku, o różnych długościach skrzydeł, z dziedzińcem po środku. Jest on usytuowany z dala od historycznej, zwartej zabudowy miasta (od strony północno-wschodniej) w odległości ok. 200 m od dawnego traktu cesarskiego obecnie ul. Jana Pawła II.

Aktualnie większa część budynku pozostaje w ruinie, a tylko skrajne naroża południowego skrzydła pełnią funkcję mieszkalną. Jest to obiekt parterowy, murowany, częściowo podpiwniczony. Skrzydło południowe i częściowo wschodnie i zachodnie nakryte zostały dachem dwuspadowym. Do ryzalitu południowo-zachodniego dostawiono po wojnie niewielką dobudówkę pełniącą rolę ganku z drzwiami wejściowymi. Zachowało się niewiele z dawnego wystroju architektonicznego elewacji zewnętrznych: fragmenty profilowanych gzymsów, podziały ramowe, cokoły, lizeny i ryzality. Obiekt znajduje się w stanie ruiny.

WIELOPOLE SKRZYŃSKIE – gm.

Broniszów

- ogród dworski, XVIII-XIX, nr rej.: A - 1225 z 22.05.1991

Broniszów, Ogród dworski, XVIII-XIX

W południowej części parku, w otoczeniu starodrzewu, stał niewielki dworek (obecnie już nie istnieje; w 1944 roku majątek broniszowski został rozparcelowany. Wyłączono z niego dwór i park czyli tzw. resztówkę. Obiekt, całkowicie ogołocony, pozbawiony opieki, popadł w ruinę, w końcu został rozebrany.) Prowadziła do niego aleja dojazdowa od strony Łączek Kucharskich. Wzniesiony prawdopodobnie na przełomie XVIII i XIX wieku. Na początku XIX

wieku dwór w Broniszowie należał do Gruszczyńskich. Około 1840 roku dziedzic Broniszowa, z powodu podeszłego wieku i utraty wzroku, zrezygnował z samodzielnego prowadzenia gospodarstwa i oddał je w dzierżawę zarządcy – Janowi Olszewskiemu. Była to parterowa, murowana budowla, nakryta czterospadowym dachem, otwarta na ogród przeszkloną werandą. Wejście do dworku ocieniał drewniany ganek. Kolejnym właścicielem był Karol Olszewski (1846-1915), późniejszy uczonek, chemik i fizyk, profesor UJ. W okresie międzywojennym dwór w Broniszowie należał do Jerzego Fiericha, ekonomisty, badacza przeszłości regionu, działacza społecznego. W czasie okupacji dwór Fierichów był punktem kontaktowym AK. Zachował się ogród dworski będący pod ochroną.

Brzeziny

- zespół dworski, nr rej.: A - 983 z 4.10.1976

- dwór, drewn., XVIII, 1903 (nie istnieje)

- spichrz, drewn., 1930

- park

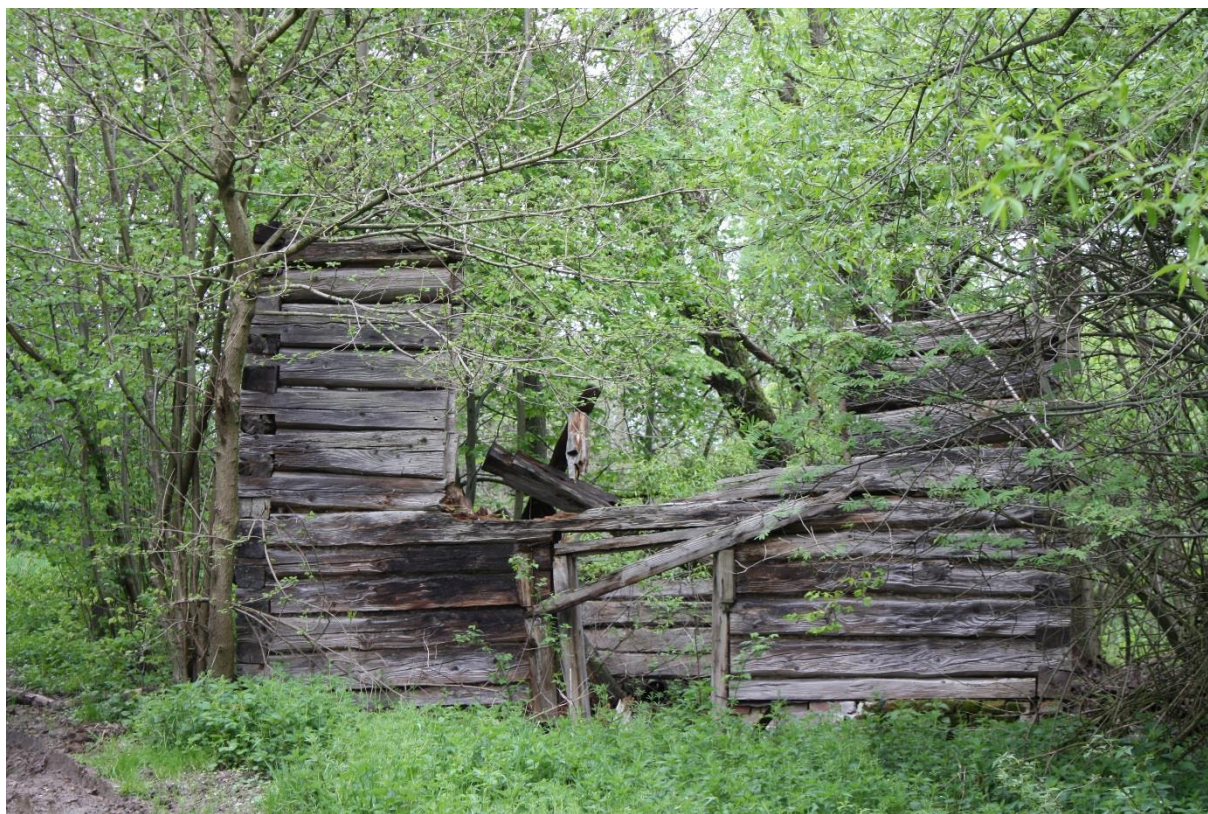

Brzeziny, Zespół dworski, miejsce gdzie stał dwór.

Dwór wzniesiony został w 1 poł. XIX w. dla Stanisława Morskiego, właściciela Brzezin. Uszkodzony w 1846 r., w czasie rabacji chłopskich zostaje sprzedany rodzinie żydowskiej i przez 50 lat kolejno zmienia właścicieli wyznania mojżeszowego. W 1903 roku realność nabywa Tomasz Gąsior, który aktem darowizny przekazuje majątność synowi Markowi Gąsiorowi. Przez ostatnie dekady spichlerz popadał w ruinę. Od kilku lat nie istnieje.

Spichlerz wzniesiony zap. ok. 1930 r., stanowi element składowy dawnego zespołu dworskiego złożonego niegdyś z dworu (nie istnieje), stodoły (spłonęła całkowicie w 1984 r.), pozostałości parku i ogrodu owocowego położonego na wzniesieniu w widłach dwóch dróg stanowiących jego granicę od północnego wschodu i od południowego zachodu. W „Katalogu Sztuki...” spichlerz datowany jest na 1930 r. W akcie notarialnym z 1903 r., nie występuje w opisie realności. Według relacji Anny Gąsior, matki obecnego właściciela spichlerz wybudowany został ok. 1930 r., z materiału pochodzącego z rozebranego domu mieszkalnego – podopiecznej rodziny Gąsiorów i miał służyć jako przechowalnia owoców, w tym okresie założono sad owocowy na południowym stoku założenia. Nigdy jednak nie służył temu. Pełnił funkcję składu narzędzi rolniczych i do składowania siana w drugiej kondygnacji.

Budynek spichlerza zlokalizowany jest na zachód od miejsca gdzie stał dwór, w północnej części parceli dworskiej stanowiącej czworobok nieforemny, na spadku terenu w kierunku południowym. Budynek założony na planie prostokąta, drewniany, wolnostojący, dwukondygnacyjny, konstrukcji zrębowej. Spichlerz posiadał dach dwuspadowy, kalenicowy, pokryty dachówką „marsylską” sygnowaną „Dobrzechów”. Spichlerz znajduje się w stanie ruiny. Należy zabezpieczyć obiekt.

Brzeziny, Zespół dworski, spichlerz 1930, pozostałości

Brzeziny, Zespół dworski, aleja dojazdowa, park

Budynki mieszkalne i użytkowe

Ropczyce

- poczta konna, ul. Mickiewicza 1-6, XVIII, nr rej.: 996 z 5.04.1977

Ropczyce, Budynek dawnej poczty konnej, ul. Mickiewicza 1-6

Budynek znajduje się w narożnej pierzei przyrynkowej, przy skrzyżowaniu ul. Słowackiego i Mickiewicza. Powstał w XVIII wieku. Wówczas był to budynek poczty konnej. Fasada od strony południowej przylega do ul. Mickiewicza. Budynek murowany z cegły, otynkowany, nakryty dachem wielospadowym, pobitym blachą. Od frontu w połaci dachu facjaty. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne, współczesne. Budynek posiada podziały poziome w postaci wydatnego gzymsowania. Pierwotnie do budynku należały nieistniejące dziś stajnie i wozownie. Stan zachowania dobry.

- budynek d. Kasy Oszczędności, ul. Mickiewicza 10, 1905, nr rej.: A-1419 z 13.09.2016

Budynek w stylu neogotyckim wzniesiony został w 1909 r., przy głównej drodze wiodącej z Rzeszowa (tzw. cesarskim trakcie). W 1905 r. jako właściciel nieruchomości figuruje Kasa Oszczędności w Ropczycach. W 1930 r., nazwa właściciela uległa zmianie na: Komunalna Kasa Oszczędności w Ropczycach a następnie Powiatowa kasa Oszczędności. Przez cały ten czas budynek pełnił funkcję banku. W 1943 r., budynek przeznaczony został na warsztaty szkolne ropczyckiej filii Szkoły Mechanicznej w Dębicy, przekształconą później w samodzielną placówkę szkolną. Od tamtej pory, do czasów współczesnych, budynek pełnił podobną funkcję, jedynie przejściowo w latach 50. XX w., mieściły się w nim pomieszczenia Gminnej Kasy Spółdzielczej w Ropczycach. W latach 2000-2009 w budynku mieściła się

Wyższa Szkoła Inżynierii i Ekonomii w Ropczycach. Obecnie obiekt użytkowany jest przez Zespół Szkół im. Ks. Dra Jana Zwierza w Ropczycach. W trakcie użytkowania budynek przeszedł wielokrotnie gruntowny remont.

Ropczyce, budynek d. Kasy Oszczędności, ul. Mickiewicza 10

Budynek usytuowany jest frontem, w linii zabudowy południowej pierzei ul. Mickiewicza. Obiekt murowany z cegły, w całości podpiwniczony, dwukondygnacyjny z częściowo użytkowym poddaszem. Nakryty wysokim dachem wielospadowym. Budynek na rzucie prostokąta zbliżonego do kwadratu, z ryzalitem środkowym w elewacji północnej, o zwartej bryle. Stan zachowania dobry. Zaleca się bieżącą pielęgnacją.

- dom, Rynek 2 (d. 14/15), XVIII, nr rej.: A - 937 z 31.12.1975

Budynek należy do nielicznych XVIII w., zachowanych w okolicy przyrynkowej. Widniał już na mapie katastralnej z 1849 r., jako obiekt na planie szerokiego prostokąta. Obecnie rzut domu zbliżony jest do węgielnicy, poprzez późniejsze dobudówki boczne w kierunku południowym do elewacji tylnej. Obiekt usytuowany jest w południowo-wschodnim narożniku rynku. Elewacją wschodnią zwrócony do Rynku, elewacją boczną, wschodnią graniczy z ulicą Władysława Bursztyna. Obiekt wybudowany z cegły palonej, otynkowany. Dach wielospadowy, kryty dachówką a w części zachodniej pobity blachą, z kalenicą równoległą do Rynku. Budynek jednokondygnacyjny, częściowo podpiwniczony. Otwory okienne, drzwiowe i witryny sklepowe o kształcie prostokątnym. W ścianie kolankowej małe prostokątne okienka. Budynek wymaga bieżącej pielęgnacji, ubytki tynków zwłaszcza w dolnej kondygnacji. Należy ujednolicić stylistykę reklam, aby nie stanowiły dominanty.

Ropczyce, Dom, Rynek 2 (d. 14/15), XVIII

- dom, ul. Słowackiego 5, drewn., 1862, nr rej.: A - 1065 z 16.07.1980

Ropczyce, Dom, ul. Słowackiego 5

Dom drewniany, na planie prostokąta o bryle zwartej, nakryty dachem czterosпадowym, o wysokiej stromiznie, pobitym blachą. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne, podzielone

na kwatery. Posiada cechy małomiasteczkowej zabudowy z 2 poł. XIX w. Stan zachowania obiektu dobry. Wymaga bieżącej pielęgnacji.

- dom, ul. Wyszyńskiego 2, drewn., 2 poł. XIX, nr rej.: A - 1219 z 22.05.1990

Ropczyce, Dom, ul. Wyszyńskiego 2

Dom założony na rzucie prostokąta, o bryle prostopadłościowej z gankiem w elewacji na osi środkowej. Budynek drewniany, korpus kryty dachem czterospadowym, ganek dachem dwuspadowym, pobity blachą. Otwory okienne i drzwiowe prostokątne, podzielone na kwatery. Posiada cechy małomiasteczkowej zabudowy z 2 poł. XIX w. Stan zachowania obiektu dobry.

SEDZISZÓW MAŁOPOLSKI – m. i gm.

Góra Ropczycka

- remiza strażacka, 1924-27, nr rej.: A- 1433 z 7.12.2016

Góra Ropczycka; Remiza strażacka, mur., 1924-27

Budynek usytuowany przy drodze głównej, w bliskim sąsiedztwie kościoła parafialnego. Obiekt murowany, dwukondygnacyjny, zwieńczony trójkątnym szczytem. Kryty dachem dwuspadowym ustawionym kalenicą prostopadle do drogi. Fasada trójosiowa, w drugiej kondygnacji okna zakończone łukiem ostrym, w obramieniach wyrobionych w tynku. Na osi środkowej balkon z kutą balustradą. Kondygnację od szczytu oddziela profilowane gzymsowanie. Budynek posiada cechy stylu neogotyckiego. Stan zachowania dobry.

Sędziszów Małopolski

- ratusz, XVII, XIX, nr rej.: A-738 z 3.09.1968

Sędziszów Małopolski, Ratusz, mur., poł. XVIII, XIX

Charakterystyczna jest fasada frontowa, północna, zdominowana przez wieżę, wyodrębnioną z murów budynku dwoma lizenami. Nad wejściem widnieje herb miasta - Odrowąż, powyżej - dwa neogotyckie ostrołukowe okna, ujęte w arkadę (efekt przebudowy z XIX w.). Górna część wieży ma kształt czworoboku o ściętych narożnikach. Przykryta jest wysokim, dwuspadowym dachem z lukarną, z przełomu XIX i XX wieku, podczas gdy korpus budowli kryje dach czterospadowy. Układ wnętrza jest trójtraktowy. W piwnicach i na parterze zachowały się sklepienia kolebkowe. Istnieje uzasadnione przypuszczenie, że ratuszowe piwnice są wielopoziomowe i łączą się z innymi, znajdującymi się pod kamienicami, stojącymi w rynku. Stan zachowania dobry.

Sędziszów Małopolski

- dom, ul. 1 Maja 44, k. XIX, nr rej.: A - 736 z 31.10.1973

Obiekt wybudowany w czwartej ćwierci XIX w. przy trakcie cesarskim, biegnącym przez Sędziszów Małopolski do Krakowa, jako zabudowa podmiejska, wolnostojąca. Założony na rzucie prostokąta z gankiem w elewacji frontowej oraz dobudówką w elewacji tylnej. Murowany, otynkowany, parterowy, częściowo podpiwniczony. Dach dwuspadowy, kryty blachą z kalenicą równoległą do ulicy. Obecnie drzwi wejściowe poprzedzone są podcieniem o ścianach frontowej i bocznych, przeprutych arkadami. Podcień kryty daszkiem dwuspadowym. Elewacja frontowa z podziałem płycinowo - ramowym wyrobionym w tynku, zwieńczona profilowanym gzymsem. Zawiera trzy okna czterodzielne. Stan zachowania dobry.

Sędziszów Małopolski, Dom, ul. 3 Maja nr 49, mur., kon. XIX w.

Sędziszów Małopolski

- dom, Rynek 11/12, pocz. XIX, nr rej.: A- 1215 z 23.03.1990

Budynki mieszkalne wzniesione przed 1849 r. ponieważ na mapie katastralnej z tego roku zaznaczone są już jako karczmy. Domy usytuowane w północno-zachodnim narożniku rynku. Założone na rzutach prostokąta, tworzą obecnie ujednoliconą bryłę. Parterowe, murowane, z cegły, otynkowane, podpiwniczone. Dachy dwuspadowe, kryte blachą z kalenicą równoległą do pierzei zachodniej. Kominy murowane. W piwnicach sklepienia kolebkowe. Układ wnętrza trzytraktowy z sienią przelotową. Elewacja frontowa z podziałami ramowymi wyrobionymi w tynku, zwieńczona profilowanym gzymsem. Elewacja czteroosiowa. Stolarka okienna i drzwiowa wymieniona współcześnie. Stan zachowania dobry.

Sędziszów Małopolski, Dom, ul. Rynek nr 11/12, mur., pocz. XIX

VI.5. Zabytki będące własnością Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego

Własnością Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego są zabytki wymienione w poniższej tabeli.

L.p.	Miejscowość	Adres	Nazwa obiektu	Czas powstania	Nr rejestru zabytków	Data wpisu do rejestru
1.	Lubzina	39-102 Lubzina 47	Pałac	Pocz. XX w.	A-951	13.03.1976
2.	Ropczyce	39-100 Ropczyce ul. Mickiewicza 12	Centrum Edukacji Kulturalnej	1923 r.	—	—
3.	Góra Ropczycka	W sąsiedztwie parku "Buczyna"	Figura Św. Stanisława	Pocz. XIX w.	—	—

1. Lubzina

- zespół pałacowy, pocz. XX, nr rej.: A - 951 z 13.05.1976

- pałac

- park

Pałac usytuowany w centrum wsi, otoczony parkiem, w pobliżu kościoła parafialnego, wzniesiony w 1899 roku. Projekt pałacu powstał najprawdopodobniej w pracowni jednego z architektów pracujących przy kościele: Karola Zaremby, Władysława Łuczyckiego lub Teodora Talowskiego. Wzniesiony dla rodziny Skrzeczyńskich, którego właścicielem był Saturnin Skrzeczyński. W XX w. należał on do Franciszka Skołuby, mieszkającego w Lubzinie. W 1946 przekazał go na utworzenie Państwowego Domu Matki i Dziecka w Lubzinie. W 1958 zakład ten przekształcił się w Państwowy Dom Pomocy Społecznej, który działa do dziś. Jest to budowla neogotycka, murowana, z cegły, dekorowana, podobnie jak kościół, kamiennymi pasami, otaczającymi budynek, i kostkowym gzymsem z arkadami. Budynek wybudowany z cegły na planie prostokąta. Zdobia go trzy rzędy kamiennych pasów, które otaczają cały obiekt i arkadowy gzyms wieńczący fasady. Elewację ogrodową zdobi wieloboczny ryzalit nakryty dachem stożkowym. Pałac otoczono parkiem, z rzadko spotykanymi okazami drzew m.in. sosnami kanadyjskimi, magnoliami i tulipanowcami.

2. Ropczyce, Powiatowe Centrum Edukacji Kulturalnej, 1923 rok.

Powiatowe Centrum Edukacji Kulturalnej, mieści się w budynku dawnej Kasy Oszczędności powstałej w 1923 roku. Budynek usytuowany jest przy głównej ulicy prowadzącej do centrum miasta. Należy do najbardziej okazałych i reprezentacyjnych w Ropczycach i jest jednym z dokumentów historii rozwoju Kas Oszczędności na terenie Galicji na początku XX w. Budynek najprawdopodobniej zaprojektował wybitny polski architekt Teodor Talowski. Ten urodzony w powiecie ropczyckim profesor Politechniki Lwowskiej jest autorem licznych kościołów, kaplic, kamienic, willi, dworów, pałaców i budynków użyteczności publicznej (szpitale, szkoły), głównie w Krakowie, a także Lwowie i wielu innych miastach oraz wsiach dawnego zaboru austriackiego. Co prawda nie ma na to bezpośrednich zapisów źródłowych, jednak można tu dostrzec cechy jego projektów. Centrum Edukacji Kulturalnej, które znalazło tam swoją siedzibę ma promować działalność edukacyjną, obrzędowość ludową, zachęcać mieszkańców do udziału w inicjatywach związanych z kulturą. Prace modernizacyjne budynku dawnej Kasy Oszczędności w Ropczycach trwały od 2017 r.

Powiat pozyskał na tą inwestycję niemal 3 mln zł dofinansowania ze środków UE w ramach RPO WP na lata 2014-2020. Całkowity koszt wyniósł 5,37 mln zł.

3. Góra Ropczycka, Figura Św. Stanisława, pocz. XIX w.

Kamienna figura św. Stanisława pochodzi z początku XIX wieku. Usytuowana jest w sąsiedztwie parku "Buczyna". Według dawnego układu kompozycyjnego Figury Świętych Wojciecha i Stanisława stały przy głównej drodze wiodącej do zespołu pałacowo-dworskiego. Renowacja dwóch zabytków kosztowała 70 tys. Prace konserwatorskie zostały sfinansowane przez Powiat Ropczycko-Sędziszowski i gminę Sędziszów Małopolski. Prace przy figurze Św. Stanisława w Górze Ropczyckiej realizowane były w okresie od lutego do maja br. Wykonawcą robót była Firma AURUM APIS Sp. z o.o. z siedzibą w Rzeszowie.

W 2017 roku zakończona została renowacja figury św. Stanisława. Podjęcie prac konserwatorskich przy obiekcie uzasadnione było złym stanem technicznym fundamentu,

cokołu i rzeźby figury Św. Stanisława. Ostatni remont przeprowadzony był w latach 90 XX wieku. Przedmiotowa figura znajduje się w Gminnej Ewidencji Zabytków.

Całość robót wykonano wg „Programu prac konserwatorskich przy figurach przydrożnych Św. Wojciecha i Stanisława w Górze Ropczyckiej” opracowanym w 2016 roku.

VII. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO POWIATU

Analiza stanu i ochrony dziedzictwa kulturowego Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego wykonana została przy pomocy analizy SWOT, jednej z najczęściej stosowanych technik/metod analitycznych, wykorzystywanych we wszystkich obszarach planowania strategicznego. Analiza zawiera rozpoznanie mocnych stron (ang. *strengths*) wszystko to co stanowi atut, przewagę, zaletę analizowanego obiektu; i słabych stron (ang. *weaknesses*) wszystko to co stanowi słabość, barierę, wadę analizowanego obiektu; / analiza wewnętrzna oraz aktualnych i potencjalnych zmian czyli szans (ang. *opportunities*) wszystko to co stwarza dla analizowanego obiektu szansę korzystnej zmiany; i zagrożeń (ang. *threats*) wszystko to co stwarza dla analizowanego obiektu niebezpieczeństwo zmiany niekorzystnej; / analiza zewnętrzna.

Zestawienie wniosków wynikających z analizy SWOT diagnozuje obecną sytuację dotyczącą stanu dziedzictwa kulturowego w powiecie oraz jego ochrony. Oprócz funkcji diagnostycznej pozwala określić potencjał rozwojowy regionu. Jednocześnie stanowi bazę do sformułowania priorytetów, kierunków działań i zadań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym województwa podkarpackiego w kolejnej, czteroletniej perspektywie czasowej.

Analiza SWOT

Materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego

		Pozytywne	Negatywne	
Wewnętrzne (cechy organizacji)	MOCNE STRONY	<ul style="list-style-type: none"> - znaczna liczba obiektów oraz obszarów o wysokich wartościach zabytkowych oraz cennych walorach przyrodniczo-krajobrazowych - zabytkowe zespoły architektury rezydencjonalnej, zrewaloryzowane i wykorzystywane jako ośrodki kultury lub użyteczności publicznej, ciekawe obiekty zabytkowe w tym; założenia dworsko-parkowe (np. Zespół dworski w Woli Ocieckiej XIX, zespół dworski w Witkowicach) - wyjątkowe w skali kraju dobrze utrzymane cenne zabytki architektury w tym obiekty sakralne (Sędziszów Małopolski: Kościół i Zespół Klasztorny oo. Kapucynów) - bogaty zasób ruchomych dzieł sztuki zgromadzonych w obiektach sakralnych - świadomość rozwoju dziedzictwa kulturowego w promocji regionu - walory przyrodnicze i turystyczne, zróżnicowanie terenu pod względem przyrodniczym i krajobrazowym - bogactwo parków i rezerwatów przyrody -liczne szlaki historyczne, architektury, przyrodnicze, turystyczne, rowerowe w tym słynny szlak „Wysoka Droga”, nazywana również „Drogą Królewską” (Via Regia) - bogactwo przejawów dziedzictwa niematerialnego; żywa tradycja – aktywne zespoły ludowe, festiwale, rękodzieło – garncarstwo, hafciarstwo, 	SŁABE STRONY	<ul style="list-style-type: none"> - zły stan, postępująca degradacja architektury zabytkowej oraz utrata zasobów dziedzictwa kulturowego (m.in. budownictwa wiejskiego) i małomiasteczkowego, zespołów dworsko-parkowych i folwarcznych - zespoły dworsko-parkowe, te niestety znajdujące się w stanie ruiny: pozostałości zespołu pałacowego w Górze Ropczyckiej (dwór wybudowany dla Gabriela Jaworskiego) i Sędziszowie Małopolskim (pałac/koszary Michała Potockiego) - powstające obiekty budowlane z elementami nowej zabudowy nie licują z lokalną tradycją, architekturą i historycznymi uwarunkowaniami (np. nowo budowany obiekt na miejscu zabytkowego domu, w bezpośrednim sąsiedztwie Zespołu Klasztornego oo. Kapucynów) - niekontrolowany rozwój inwestycyjny na obszarach miast i wsi ingerujący w historyczne układy urbanistyczne i ruralistyczne - brak promocji i upowszechniania dobrych wzorców w zakresie harmonijnego kształtowania krajobrazu kulturowego - brak systemów zabezpieczeń obiektów zabytkowych (ochrony przeciwpożarowej, antywłamaniowych) - brak wystarczających nakładów na ochronę zabytków prowadzący do postępującego zaniedbania, rujnacji, a nawet utraty obiektu; - małe szanse otrzymania pomocy finansowej ze środków publicznych przez właścicieli prywatnych na utrzymanie zabytków

	<p>kowalstwo, wikliniarstwo, lokalne produkty żywnościowe jako produkty regionalne</p> <ul style="list-style-type: none"> - kultywowanie dawnych tradycji i umiejętności. - aktywność twórcza mieszkańców regionu oraz wielość i różnorodność amatorskich grup artystycznych z dominacją grup folklorystycznych; - wzrost zainteresowania wypoczynkiem na wsi, rozwój agroturystyki a co za tym idzie tematycznych zainteresowań 	<ul style="list-style-type: none"> - pogarszający się stan techniczny tkanki zabytkowej spowodowany niewłaściwym użytkowaniem lub celowym niszczeniem (Sędziszowie Małopolskim (pałac/koszary Michała Potockiego) - brak możliwości aktywnego rozwoju mieszkańców w dziedzinie kultury - brak harmonijnego kształtowania komunikacji wizualnej (reklamy) w terenach miejskich; - zanikanie przejawów niematerialnego dziedzictwa kulturowego, m.in. w związku z globalizacją, migracjami, zanikiem przekazu międzypokoleniowego, rozwojem przemysłu etc.
Zewnętrzne (cechy otoczenia)	<p>SZANSE</p> <ul style="list-style-type: none"> - fundusze Unii Europejskiej na poprawę zabytków i ich ochronę - dotacje Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego - Fundusze norweskie - dotacje Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu - rozwój działalności instytucji, organizacji pozarządowych i stowarzyszeń działających na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego - uporządkowanie estetyki miejscowości - podniesienie wiedzy i świadomości administracji i mieszkańców powiatu na temat znaczenia dziedzictwa jako czynnika wspierającego rozwój gospodarczy - pozytywne oddziaływanie dobrych wzorców w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem (konkursy, publikacje dobrych praktyk) 	<p>ZAGROŻENIA</p> <ul style="list-style-type: none"> - wysokie koszty renowacji i konserwacji obiektów zabytkowych - niewystarczające finansowanie działalności w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego - niewłaściwe działanie inwestycyjne przez przypadkowe przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację lub ich brak, przyczyniające się do dalszej degradacji obiektów zabytkowych - budzący zastrzeżenia ze stanowiska konserwatorskiego – rozwój inwestycyjny na obszarach miast i wsi ingerujący w otoczenie historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych - silne tendencje do zastępowania tradycyjnego drewnianego budownictwa ludowego przez zabudowę współczesną - brak dbałości w przystosowaniu nowych elementów budowlanych i technologii przy odnawianiu i remontach obiektów zabytkowych - skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem

	<ul style="list-style-type: none"> - wzrost świadomości zabytku, jako produktu turystycznego - położenie w bliskości stolicy podkarpacia – miasta Rzeszów - korzystne warunki dla rozwoju turystyki z wszechstronnym wykorzystaniem zasobu i wartości dziedzictwa i krajobrazu kulturowego - liczne wydarzenia kulturalne promujące ochronę lokalnych tradycji organizowane przez samorządy lokalne, instytucje kultury, stowarzyszenia - prezentacja dziedzictwa kulturowego przy wykorzystaniu technik informatycznych oraz ich publikacja na stronie internetowej gminy - dogodne szlaki drogowe - wzbogacenie szlaków turystycznych o miejsca i obiekty zabytkowe 	<ul style="list-style-type: none"> środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne - bezrobocie - brak zaangażowania mieszkańców - niewystarczająca świadomość bogactwa dziedzictwa kulturowego - klęski żywiołowe (zwłaszcza powodzie) i inne zdarzenia losowe - degradacja krajobrazu kulturowego poprzez wprowadzanie elementów nowej zabudowy nienawiązujących do charakteru regionu - zmiany w układach ruralistycznych związane z nową zabudową - zanik tradycji i tożsamości regionalnych - niewystarczające środki na rozwój infrastruktury turystycznej - migracje ludności -akty wandalizmu
--	--	--

VIII. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Założenia, priorytety i kierunki działań zostały zaktualizowane w *Programie opieki nad zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego* w oparciu o dokonane analizy i diagnozy w zakresie: aktualnych tendencji dotyczących ochrony dziedzictwa, oceny zmian w stanie zachowania zabytków w stosunku do stanu sprzed czterech lat oraz kierunków rozwoju polityki regionalnej. Na tej podstawie powstały założeniem *Programu opieki nad zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego*. Należą do nich poprawa stanu zasobów dziedzictwa kulturowego powiatu poprzez określenie działań edukacyjnych kierowanych do mieszkańców powiatu, organizacyjnych i finansowych kierowanych na elementy dziedzictwa kulturowego oraz upowszechnienie w świadomości społeczeństwa powiatu potrzeb i zasad ochrony środowiska kulturowego. Powiatowy program opieki nad zabytkami formułuje szereg działań związanych z opieką powiatu nad zabytkami. Wyznaczone kierunki i zadania uwzględniają specyfikę dziejów powiatu i charakter jej dziedzictwa kulturowego oraz są zgodne z celami wyznaczonymi w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. *Programu opieki nad zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego* ma służyć ochronie, rewaloryzacji i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego do różnych dziedzin życia społecznego.

Uwzględniono konstrukcję prawną polskiego systemu ochrony zabytków, w której zasadnicza odpowiedzialność spoczywa na właścicielu i użytkowniku danego obiektu zabytkowego, zaś rolą organów administracji publicznej jest ustawowo zdefiniowana ochrona zabytków, która polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

Ramy programu opieki wyznaczają tezy problemowe, wskazujące na:
- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.
- umożliwienie finansowania i racjonalnego wykorzystania środków finansowych na utrzymanie krajobrazu kulturowego oraz ratowanie obiektów o szczególnych wartościach historycznych;
- wspieranie i kreowanie różnorodnych form i metod umożliwiających ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego;
- podnoszenie walorów zabytkowych i wykorzystanie ich w promocji kultury i dla rozwoju turystyki w gminie, a zwłaszcza jako czynnika wpływającego na rozwój gospodarczy powiatu;
- umożliwienie kreowania i realizowania lokalnych projektów związanych z kompleksowymi pracami konserwatorskimi i restauratorskimi oraz chroniącymi krajobraz kulturowy dla osiągnięcia zauważalnych i wymiernych efektów jakościowej zmiany;
- wspieranie aktywności lokalnej w działaniach mających na celu poszanowanie dziedzictwa kultury mniejszości narodowych;
- poszukiwanie i wspieranie projektów związanych z kreowaniem i wdrażaniem nowych form opieki nad zabytkami i ich promocji;

PRIORYTET I Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego generalnie służyć ma: dbałości o krajobraz kulturowy regionu, o zachowanie jego charakterystycznych elementów zabytkowych i przyrodniczych oraz dążeniom do rewaloryzacji przekształconych

cennych elementów dziedzictwa, a także włączenia dziedzictwa kulturowego w obszar interwencji i wsparcia samorządów lokalnych.

PRIORYTET II Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego, prowadzenie działań służących efektywnej ochronie i opiece nad zabytkami oraz niematerialnym dziedzictwem kulturowym powiatu. Działania dedykowane są przede wszystkim do: ochrony obiektów o szczególnej wartości, zahamowania procesu degradacji zabytków i dążenia do poprawy ich stanu zachowania, wspierania racjonalnego wykorzystania środków finansowych na ratowanie obiektów szczególnie zagrożonych, tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

PRIORYTET III Badanie i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości, uwzględnione w tym priorytecie kierunki działań i zadania służyć mają przede wszystkim szeroko rozumianemu wykorzystaniu zabytków dla potrzeb edukacyjnych i turystycznych oraz zachowaniu i kultywowaniu tradycji wynikających z kultury ludowej.

Ww. priorytety odnoszą się do celów określonych w *Ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Art. 87. ust.2).

PRIORYTET I Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego powiatu	
kierunki działań	zadania
Kierunek 1 Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego Kierunek 2 Użytkowanie i utrzymanie funkcjonalności obiektu z poszanowaniem jego specyfiki zabytkowej	<i>Zadanie 1:</i> Uwzględnianie zagadnień związanych z ochroną zabytków w studium uwarunkowań i zagospodarowania przestrzennego powiatu oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.
	<i>Zadanie 2:</i> Konsekwentne uwzględnianie potrzeb ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego w dokumentach strategicznych, planistycznych i zarządczych, ze szczególnym uwzględnieniem analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu. Integrowanie działań z zakresu ochrony środowiska i dziedzictwa kulturowego w celu monitorowania ładu krajobrazowego w obszarach cennych pod względem krajobrazu kulturowego.
	<i>Zadanie 3:</i> Oznakowanie obiektów zabytkowych objętych ochroną prawną.
	<i>Zadanie 4:</i> Monitorowanie stanu zachowania zabytków, tj. przeprowadzenie oceny aktualności obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego odnośnie zakresu ochrony konserwatorskiej, tj. odnośnie obiektów wpisanych do rejestru po uchwaleniu planu, obiektów gminnej ewidencji zabytków. Bieżąca dbałość

	o stan zachowania i formy użytkowania obiektów pozostających we władaniu powiatu.
	<i>Zadanie 5:</i> Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków i gminami w celu poprawy przepływu informacji na temat gminnej i wojewódzkiej ewidencji zabytków; wystąpienie do Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z wnioskiem o wpisanie do rejestru zabytków cennych obiektów, których walory historyczno-estetyczne kwalifikują je do wpisu.
	<i>Zadanie 6:</i> Zadania dla Gminnej Ewidencji Zabytków: <ul style="list-style-type: none"> - zakładanie nowych kart adresowych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków dla zabytków dotychczas nierozpoznanych i nie uwzględnionych w ewidencji, a istotnych dla obrazu dziedzictwa kulturowego na terenie gminy; - aktualizacja zmian w stosunkach własnościowych oraz zmian stanu prawnego jak aktualne formy ochrony, - systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów o dokumentację fotograficzną, - propozycje skreślenia z ewidencji obiektów nieistniejących oraz takich, które utraciły cechy zabytkowe w wyniku modernizacji; - udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami; - sprawozdanie z realizacji założeń powiatowego programu opieki nad zabytkami; - aktualizacja Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego oraz planów miejscowych o informacje nt. zabytków wykreślonych z GEZ oraz nowych, do niej włączonych;

PRIORYTET II - Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno-gospodarczego, prowadzenie działań służących efektywnej ochronie i opiece nad zabytkami oraz niematerialnym dziedzictwem kulturowym powiatu	
kierunki działań	zadania
Kierunek 1 Zahamowanie procesu degradacji zabytków	<i>Zadanie 1:</i> Podejmowanie starań o uzyskanie zewnętrznych środków finansowania na konserwację, renowację i rewaloryzację zabytków będących własnością gminy. Coroczne przeznaczanie środków z budżetu powiatu jako

<p>i doprowadzenie do poprawy stanu zachowania.</p>	<p>dotacje na renowację zabytków wpisanych do rejestru zabytków;</p>
<p>Kierunek 2 Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych.</p>	<p>Zadanie 2: Zmiana sposobu użytkowania lub adaptacja nieużytkowanych obiektów zabytkowych (będących własnością gminy) do nowych funkcji, z poszanowaniem tkanki zabytkowej</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - wspomaganie działań rewaloryzacyjnych i rewitalizacyjnych zdegradowanych cennych obiektów i obszarów o znaczeniu historycznym niebędących własnością powiatu; - egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. W przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania niezbędne jest uwzględnianie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego;
	<p>Zadanie 3: Prowadzenie systematycznych kontroli stanu utrzymania i sposobu użytkowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków:</p>
	<ul style="list-style-type: none"> - stanowiących własność powiatu, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów; na tej podstawie opracowanie planu remontów; - będących własnością instytucji, osób prywatnych i wspólnot własnościowych; wskazanie właścicielom konieczności przeprowadzenia prac remontowo-konserwatorskich oraz możliwości uzyskania dotacji lub refundacji kosztów prac z funduszy krajowych, wojewódzkich i europejskich.;
	<p>Zadanie 4: Podejmowanie interwencji zgodnie z regulacjami prawnymi przez zawiadomienie organów ochrony zabytków w przypadku powzięcia informacji i udokumentowania zagrożenia lub niszczenia obiektu zabytkowego (nieruchomego, ruchomego lub archeologicznego);</p>
	<p>Zadanie 5: Zabezpieczenie obiektów zabytkowych przed pożarem, zniszczeniem i kradzieżą. Utrzymanie obiektów zabytkowych we właściwym stanie technicznym i estetycznym oraz prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach zabytkowych stanowiących własność Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego;</p>
	<p>Zadanie 6: Stała opieka nad parkiem podworskim „Buczyna” w Górze Ropczyckiej;</p>
	<p>Zadanie 7: Szczególne objęcie stałym nadzorem obiektów wpisanych do rejestru zabytków, będących własnością prywatną, np. Pałacu Mikołaja Potockiego w Sędziszowie Małopolskim;</p>

	<p>Zadanie 8: Ochrona stanowisk archeologicznych:</p> <ul style="list-style-type: none"> - wskazanie lokalizacji stanowisk archeologicznych w dokumentach planowania przestrzennego; - prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu nadzoru archeologicznego lub badań wykopaliskowych; - wspieranie zamierzeń dążących do wykonania ponownych weryfikacyjnych archeologicznych badań powierzchniowych obejmujących obszar powiatu oraz realizacji ratowniczych badań wykopaliskowych w obrębie stanowisk archeologicznych szczególnie narażonych na zniszczeni;
	<p>Zadanie 9: Współpraca oraz działania o charakterze promocyjnym:</p> <ul style="list-style-type: none"> - współpraca oraz wspieranie działań instytucji oraz organizacji turystycznych, w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów powiatu oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów; - podjęcie współpracy z instytucjami wprowadzającymi dodatkowe oznakowania obiektów zabytkowych na drogach wojewódzkich, powiatowych i gminnych, w celu informowania i ułatwiania dojazdu do tych obiektów; - wspieranie działań właścicieli zabytków zmierzające do pozyskania środków zewnętrznych na działania konserwatorsko-remontowe przy obiektach zabytkowych; - umieszczenie na stronie internetowej powiatu aktualnych informacji związanych z możliwością pozyskania środków finansowych z zakresu ochrony zabytków (m.in. z budżetu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Marszałka Województwa Podkarpackiego, Funduszu Kościelnego, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej) na zabezpieczenie i remont tych obiektów;

Priorytet III Badania i dokumentacja dziedzictwa kulturowego oraz promocja i edukacja służąca budowaniu tożsamości	
kierunki działań	zadania
Kierunek 1 Szeroki i łatwy dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy	Zadanie 1: Bieżące aktualizacje gminnych ewidencji zabytków prowadzonych za pomocą oprogramowania komputerowego;
Kierunek 2 Edukacja i popularyzacja wiedzy o	Zadanie 2: Umieszczenie informacji o najciekawszych zabytkach powiatu na stronie internetowej urzędu;

regionalnym dziedzictwie kulturowym	Zadanie 3: Monitorowanie i wspieranie działań w zakresie poprawy dostępności zabytków dla osób ze szczególnymi potrzebami;
	Zadanie 4: Inicjowanie i wspieranie akcji informacyjnych dla właścicieli i użytkowników zabytków w zakresie zasad i możliwości działań na rzecz właściwego użytkowania i utrzymania obiektów zabytkowych;
	Zadania 5: Podejmowanie działań promocyjnych przez udział (lub patronat) w inicjatywach na szczeblu wojewódzkim i krajowym, w których można prezentować zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego regionu;
	Zadanie 6: Wspieranie publikacji (w tym folderów promocyjnych, przewodników) poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego powiatu;
	Zadanie 7: Wspieranie publikacji informacji o dziedzictwie kulturowym regionu w portalach internetowych własnych oraz zewnętrznych, promujących walory i zasoby kulturowe oraz krajobrazowe powiatu, a także szlaki kulturowe, które przechodzą przez jego obszar;
	Zadanie 7: Organizowanie i wspieranie realizacji konkursów, wystaw i innych działań edukacyjnych i informacyjnych prezentujących dobra kultury na terenie powiatu;
	Zadanie 8: Dokumentowanie bieżących działań związanych z pracami konserwatorskimi oraz inicjatywami w zakresie propagowania i ochrony dziedzictwa kulturowego.

IX. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

1. Zadania określone w programie będą realizowane wspólnie z Podkarpackim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków oraz z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych, przedstawicielami Kościołów, organizacjami pozarządowymi i stowarzyszeniami regionalnymi, ośrodkami naukowymi;

2. Działania własne władz samorządowych:

- a) prawne - np. uchwalanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów, które powinny być objęte ochroną konserwatorską;

- b) finansowe - należyte utrzymywanie, wykonanie remontów i prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy oraz poprzez dotacje, system ulg finansowych, nagrody, zachęty dla właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych;
- c) programowe - realizacja projektów i programów regionalnych;
- d) inne - działania stymulujące, promocyjne, edukacyjne itp.

3. Działania w ramach programów dofinansowywanych z funduszy Unii Europejskiej

Zgodnie z Ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami Starosta ma obowiązek sporządzenia co 2 lata sprawozdania z realizacji programu, które przedstawia radzie miasta. Postuluje się, by sprawozdania te przekazywane były do wiadomości Urzędu Ochrony Zabytków Delegatury w Rzeszowie oraz do Regionalnego Ośrodka Badań i Dokumentacji Zabytków w Rzeszowie.

X. ZASADY OCENY REALIZACJI PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Program opieki nad zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego, po zaopiniowaniu przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, zostanie przedstawiony Radzie Powiatu, w celu przyjęcia go uchwałą. Program został opracowany na okres czterech lat i stanowi dokument uzupełniający w stosunku do innych aktów planowania. Z realizacji zadań programu co dwa lata Starosta zobowiązany jest do sporządzenia sprawozdań i przedstawienia ich Radzie. Następnie sprawozdania przekazywane powinny być do wojewódzkiego konserwatora zabytków. Ich wyniki powinny być wykorzystywane przy opracowywaniu, aktualizacji i realizacji wojewódzkiego programu opieki nad zabytkami.

Głównym odbiorcą programu jest społeczność lokalna, która bezpośrednio powinna odczuć efekty jego wdrażania. Dotyczy to nie tylko właścicieli i użytkowników obszarów i obiektów zabytkowych, ale również wszystkich mieszkańców, gdyż zachowane i należycie pielęgnowane dziedzictwo kulturowe wyróżnia obszar gminy i przesądza o jej atrakcyjności. Przyjęty przez Radę Powiatu w formie uchwały *Program opieki nad zabytkami Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego* jest elementem polityki samorządowej. Powinien służyć podejmowaniu planowych działań dotyczących: inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Program wykorzystywany może być przez inne jednostki samorządu terytorialnego, środowiska badawcze i naukowe, właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, a także osoby zainteresowane kulturą i dziedzictwem kulturowym. Opracowanie i uchwalenie programu opieki nad zabytkami nie powinno być traktowane jedynie jako realizacja przez powiat ustawowego zadania. Program służyć ma bowiem rozwojowi powiatu poprzez dążenie do poprawy stanu zachowania zabytków, eksponowania walorów krajobrazu kulturowego, wykorzystania atrakcyjności zabytków dla potrzeb społecznych, gospodarczych i edukacyjnych. Program powinien pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Współpraca środowisk samorządowych, konserwatorskich i lokalnych przy realizacji programu opieki nad zabytkami przynieść powinna wszystkim stronom wymierne korzyści: zachowanie dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń, polepszenie stanu obiektów zabytkowych, zwiększenie

atrakcyjności przestrzeni publicznych i rozwój społeczno-gospodarczy. Kolejne sporządzane programy opieki winny uwzględniać pojawiające się nowe uwarunkowania prawne i administracyjne, zmieniające się warunki społeczne, gospodarcze i kulturowe, nowe kryteria oceny i aktualny stan zachowania zasobu oraz prowadzone okresowo oceny efektów wdrażania obowiązującego programu.

Sprawozdanie powinno określać poziom realizacji gminnego programu oraz efektywność wykonania planowanych zadań, w tym m.in. poziom (w % bądź liczbach):

- wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansową wykonanych/dofinansowanych prac remontowo-konserwatorskich przy zabytkach,
- liczba obiektów poddanych tym pracom,
- poziom (w%) objęcia terenu gminy miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego,
- liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów i zespołów zabytkowych,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, liczba wydanych wydawnictw, liczba szkoleń,
- imprez związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego itd.,
- liczba osób zatrudnionych w agroturystyce i dziedzinach związanych z ochroną zabytków,
- ilość zabytków oznakowanych znakiem błękitnej tarczy,
- itp.

XI. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Ważną kwestią pozostaje chęć podjęcia starań i wykorzystania możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż istotne jest, aby powiat również z własnej inicjatywy podjął próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków własnych. Duża część źródeł wewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu powiatu pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 roku. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 ww. Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej ww. tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Dynamika zmian budżetowych oraz sytuacji gospodarczej w obliczu uwarunkowań zewnętrznych (inflacja, sytuacja gospodarcza) sprawiają, że w Programie można jedynie wskazać obszary i kierunki działań, kwestię wysokości środków przeznaczanych na jego realizację pozostawiając do decyzji bieżących.

Przedstawione poniżej informacje są omówieniem możliwości finansowania w różnorodnych obszarach działań związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego. Nie stanowią bezpośredniego wskazania sposobów finansowania poszczególnych zadań.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Finanse publiczne

- krajowe (budżet państwa, budżety samorządów terytorialnych wszystkich szczebli, fundusze celowe)
- zagraniczne (środki Unii Europejskiej i inne środki pomocowe)
- finanse prywatne (osób fizycznych i prawnych, organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp.).

Dotacje na ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przeznaczane z budżetu państwa i budżetów samorządów lokalnych mogą być udzielane przez:

- Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego (ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego) oraz innych ministrów,
- wojewódzkiego konserwatora zabytków (ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest wojewoda),
- budżet Samorządu Województwa Podkarpackiego
- rady powiatów (budżety powiatów),
- rady gmin (budżety gmin),
- rady miast (budżety miast).

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, prócz określenia zasad i form ochrony i opieki nad zabytkami porusza także zagadnienia finansowania prac przy zabytkach z udziałem środków państwa. Pomoc finansową państwa mogą uzyskać prace prowadzone wyłącznie w obiektach wpisanych do rejestru zabytków.

Art. 71. ust. 2 wspomnianej ustawy określa, że sprawowanie opieki nad zabytkiem wpisanym do rejestru zabytków, w tym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich, budowlanych dla obiektów, których właścicielem lub użytkownikiem jest samorząd, stanowi zadanie własne samorządu, jednak art. 73 mówi, że osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku mogą ubiegać się o dotacje celową z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku.

Zgodnie z ustawą (art. 76) dotacja może być udzielona przed i po podjęciu prac z zakresu ochrony zabytków, a szczegółowe rozwiązania przewidują zwrot:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez wojewódzkiego konserwatora zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji lub w roku następującym po roku złożenia tego wniosku;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji.

Art. 77 precyzuje zakres prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych na jakie może być przyznana dotacja i jednocześnie stanowi syntetyczną listę działań podejmowanych w ramach ochrony zabytków i opieki nad nim. Nakładami, o których mowa w ustawie są:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań, konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku, odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50 % oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytkach wpisanych do rejestru, o których mowa w pkt. 7-15,
- zakup i montaż instalacji przeciw włamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Dotacje takie przyznawane są przez:

- Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach Programów Operacyjnych;
- Wojewodę ze środków pozostających w dyspozycji wojewódzkiego konserwatora zabytków właściwego dla terenu, na którym zlokalizowany jest obiekt zabytkowy wpisany do rejestru zabytków. Zaznaczyć przy tym należy niezależność tych źródeł finansowania.

Kolejnym ze źródeł finansowania są:

- Budżet Samorządu Województwa Podkarpackiego;
- Fundusz Ochrony Środowiska;
- Środki Unii Europejskiej;

DOTACJE MINISTERSTWA KULTURY I DZIEDZICTWA NARODOWEGO W RAMACH PROGRAMÓW OPERACYJNYCH

Ogłaszane corocznie decyzją Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego programy stanowią podstawę ubiegania się o środki na zadania z zakresu kultury realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego, instytucje kultury, instytucje filmowe, szkoły i uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe oraz podmioty gospodarcze. Programy określają: cele, zadania, typy projektów, alokację finansową, uprawnionych wnioskodawców, tryb naboru i wyboru wniosków, kryteria oceny, zobowiązania wnioskodawców oraz wskaźniki monitoringu. Szczegółowy opis każdego programu i priorytetu zamieszczony jest na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Wśród programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego istotne znaczenie dla realizacji zadań niniejszego Programu mają:

- program *Ochrona zabytków*. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.
- program *Wspieranie działań muzealnych* poświęcony wspieraniu działalności w zakresie opieki konserwatorskiej nad muzealiami, archiwaliami i księgozbiorami, a także prezentacji zbiorów w postaci atrakcyjnych poznawczo projektów wystawienniczych
- program *Kultura ludowa i tradycyjna dedykowany* wspieraniu zjawisk związanych ze spuścizną kultur tradycyjnych, transformacjami (przekształceniami i przemianami) poszczególnych elementów oraz współczesnymi kontekstami ich występowania
- program *Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą*, który może być platformą współpracy transgranicznej, ale jego głównym celem jest poprawa stanu zachowania i wzmocnienie ochrony dziedzictwa kulturowego znajdującego się poza granicami Rzeczypospolitej Polskiej oraz upowszechnianie wiedzy na jego temat
- program *Ochrona zabytków archeologicznych* poświęcony ochronie dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych
- program *Kultura cyfrowa*, który wspiera udostępnianie i umożliwianie ponownego wykorzystywania zasobów cyfrowych do celów popularyzacyjnych, edukacyjnych i naukowych, uwzględniające opracowanie i digitalizację zasobów dziedzictwa kulturowego

Szczegółowe informacje o programach, daty naborów i formularze wniosków znajdują się na stronach MKiDN, pod adresem: <https://www.gov.pl/web/kultura/programy-2023>

DOTACJE WOJEWÓDZKIEGO URZĄD OCHRONY ZABYTEKÓW W PRZEMYŚLU

Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków z/s w Przemyślu.

ul. Jagiellońska 29

37-700 Przemyśl

tel.: (16) 678 59 44, (16) 678 61 78

e-mail: wkzabytkow@wuooprzemysl.pl; ksiegowosc@wuooprzemysl.pl

Delegatura w Rzeszowie

ul. Mickiewicza 7

35-064 Rzeszów

tel. (17) 853 94 62

tel./fax: (17) 853 94 61

e-mail: uozrzeszow@wuooprzemysl.pl

Podmioty podległe Powiatowi Ropczycko-Sędziszowskiemu mogą starać się o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków u Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

Procedura przyznawania i rozliczania dotacji jest określona w Regulaminie ustalonym Zarządzeniem Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu na podstawie art. 74 pkt. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2021 r. poz. 710). Obecnie, od 22 kwietnia 2021 r. obowiązuje Rozporządzenie Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na listę skarbów dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz.U 2021, poz.731). Podkarpacki Wojewódzki Konserwator Zabytków corocznie ogłasza nabór wniosków w dwóch terminach: do 28 lutego dla wniosków na prace planowane do wykonania w danym roku oraz do 30 czerwca na realizację refundacji poniesionych wcześniej nakładów. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i budowlane może m.in. obejmować nakłady konieczne na: sporządzanie ekspertyz technicznych i konserwatorskich; badań konserwatorskich, architektonicznych lub archeologicznych; opracowanie programu konserwatorskiego, projektów budowlanych; zabezpieczanie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku, odnowienie i odtworzenie okładzin architektonicznych, tynków, okien, drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego; modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych; wykonanie izolacji przeciwwilgociowej; uzupełnienie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach architektonicznych; zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, wyeksponowanie oryginalnych elementów parku, wykonanie instalacji przeciwwłamaniowej, przeciwpożarowej i odgromowej. Katalog zadań uprawniający do ubiegania się o dotację jest ten sam co w przypadku dotacji ministra. W odniesieniu do dotacji wojewódzkiego konserwatora zabytków występuje również zawężenie pomocy tylko do obiektów wpisanych do rejestru zabytków.

Na stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Przemyślu <https://wuooprzemysl.pl/do-pobrania/dotacje-2023.html>

dostępny jest regulamin przyznawania dotacji (i wzory wniosków) na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków ze środków będących w dyspozycji Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu

Wnioski można składać następująco:

- Wniosek o udzielenie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku ruchomym.

- Wniosek o udzielenie dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku nieruchomym.
- Wniosek o udzielenie dotacji celowej tytułem refundacji poniesionych kosztów

Ww. dotacje realizowane są w cyklu danego roku budżetowego, adekwatnie do wielkości przyznanych środków finansowych. Niezbędnym dokumentem na etapie składania wniosku jest ważne pozwolenie wojewódzkiego konserwatora zabytków na prace, o których dofinansowanie się wnioskuje. Istnieje również możliwość złożenia wniosku z pominięciem obowiązujących terminów, jeżeli prace przy zabytku wpisanym do rejestru są wymagane ze względu na uszkodzenie tego zabytku w następstwie: pożaru, wybuchu, wstrząsu sejsmicznego, silnego wiatru, intensywnych opadów atmosferycznych, osuwiska ziemi, powodzi, katastrofy budowlanej lub innego nagłego zdarzenia o podobnym przebiegu, które wystąpiło w okresie 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku

DOTACJE FUNDUSZU KOŚCIELNEGO W MINISTERSTWIE SPRAW WEWNĘTRZNYCH I ADMINISTRACJI

Możliwość wsparcia prac przy zabytkach sakralnych daje Fundusz Kościelny (funkcjonujący w ramach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji). Fundusz ten jest ustawową formą rekompensaty za utracone przez kościoły dobra ziemskie. Więcej informacji jest dostępna na: <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>.

Fundusz Kościelny, zwany dalej „FK”, został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie. Fundusz ten, stosownie do zasady równouprawnienia kościołów i innych związków wyznaniowych wyrażonej w art. 25 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., działa na rzecz kościołów i innych związków wyznaniowych, posiadających uregulowany status prawny w Rzeczypospolitej Polskiej.

Fundusz Kościelny stanowi wyodrębnioną pozycję w części 43. budżetu państwa - wyznania religijne oraz mniejszości narodowe i etniczne, w dziale 758 – różne rozliczenia, w rozdziale 75822 – Fundusz Kościelny, której dysponentem jest minister właściwy do spraw wyznań religijnych oraz mniejszości narodowych i etnicznych – obecnie Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji.

W projekcie ustawy budżetowej na rok 2023 zaplanowano 11.000.000,00 zł.

Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji informuje, iż maksymalna kwota udzielonej dotacji z Funduszu Kościelnego w roku 2023 będzie wynosić 200.000,00 zł. W uzasadnionych przypadkach, uwzględniających ważny interes społeczny, Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji może udzielić wyższej dotacji niż 200.000,00 zł.

Przeznaczenie środków Funduszu Kościelnego skierowane są do kościelnych osób prawnych. Będą one mogły ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na realizację w 2023 r., następujących zadań:

1. konserwacja i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo, bądź orzecznictwo, tj.

a) ustawę z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (Dz.U. z 2021 poz. 2351, z późn. zm.) zgodnie z którą ilekroć w ustawie jest mowa o remoncie należy przez to rozumieć wykonywanie w istniejącym obiekcie budowlanym robót budowlanych polegających na odtworzeniu stanu pierwotnego, a niestanowiących bieżącej konserwacji, przy czym dopuszcza się stosowanie wyrobów budowlanych innych niż użyto w stanie pierwotnym (art. 3 pkt. 8),

b) ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz.U. z 2022 poz. 840 tj.) zgodnie z którą użyte w ww. ustawie określenia oznaczają:

- zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 pkt 1),

- prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań (art. 3 pkt 6),

c) na potrzeby udzielenia dotacji z Funduszu Kościelnego przyjmuje się, że:

- obiekty sakralne – są to te obiekty, w których stale i systematycznie zbierają się wierni danej religii (wyznania) dla wzięcia udziału w nabożeństwach i innych zorganizowanych formach uprawiania kultu religijnego,

- obiekty kościelne – są to inne obiekty należące do kościelnych osób prawnych, które, co do zasady, stanowią „budynki towarzyszące” obiektom sakralnym, przez które, na gruncie ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej (Dz.U. z 2019 r. poz. 1347 tj.) rozumie się „położone w sąsiedztwie obiektów sakralnych: budynki stanowiące mieszkanie proboszcza lub rektora i kancelarię parafialną lub kancelarię rektora (plebanię), budynki stanowiące mieszkanie wikariuszy (wikariatkę), budynki stanowiące mieszkanie pracowników świeckich parafii lub rektoratu (organistówkę), budynki punktu katechetycznego i budynki domu zakonnego związanego z duszpasterstwem w tym obiekcie sakralnym albo świadczeniem w nim pomocy”.

Dotacje na wspomniany cel przeznaczane będą, co do zasady, na remonty i prace konserwatorskie zabytkowych obiektów sakralnych (w szczególności: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, wodnej, kanalizacyjnej, odgromowej). W szczególnie uzasadnionych przypadkach może nastąpić finansowanie z Funduszu Kościelnego remontu ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: instrumenty muzyczne, dzwony) oraz stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: ołtarze, polichromie, freski, posadzki). Z Funduszu Kościelnego nie finansuje się co do zasady prac dotyczących otoczenia obiektu (takich jak np.: chodniki, ogrodzenia, trawniki);

2. wspomaganie kościelnej działalności charytatywno-opiekuńczej, na określenie której, na potrzeby udzielania dotacji z Funduszu Kościelnego, stosuje się uregulowania zawarte w art. 39 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej oraz art. 24 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Działalność charytatywno-opiekuńcza Kościoła obejmuje w szczególności:

- prowadzenie zakładów dla sierot, starców, osób upośledzonych fizycznie lub umysłowo oraz innych kategorii osób potrzebujących opieki,
- prowadzenie szpitali i innych zakładów leczniczych oraz aptek,
- organizowanie pomocy w zakresie ochrony macierzyństwa,
- organizowanie pomocy sierotom, osobom dotkniętym klęskami żywiołowymi i epidemiami, ofiarom wojennym, znajdującym się w trudnym położeniu materialnym lub zdrowotnym rodzinom i osobom, w tym pozbawionym wolności,
- prowadzenie żłobków, ochronek, burs i schronisk,
- udzielanie pomocy w zapewnianiu wypoczynku dzieciom i młodzieży znajdującym się w potrzebie,
- krzewienie idei pomocy bliźnim i postaw społecznych temu sprzyjających,
- przekazywanie za granicę pomocy ofiarom klęsk żywiołowych i osobom znajdującym się w szczególnej potrzebie.

DOTACJE BUDŻETU SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO

Z budżetu Województwa Podkarpackiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace remontowo-konserwatorskie. Rokrocznie Zarząd Województwa Podkarpackiego ogłasza nabór wniosków o dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa podkarpackiego na rok 2023. O dotację może ubiegać się każdy podmiot będący właścicielem lub posiadaczem zabytku, jeżeli posiadanie to oparte jest o tytuł prawny do zabytku wynikający z użytkowania wieczystego, ograniczonego prawa rzeczowego, trwałego zarządu albo stosunku zobowiązaniowego.

Województwo Podkarpackie w 2023 roku planuje przeznaczyć na dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, położonych na obszarze województwa podkarpackiego środki finansowe w wysokości 4 400 000 zł (słownie: cztery miliony czterysta tysięcy złotych).

Szczegółowe informacje dostępne są na:

<https://www.podkarpackie.pl/index.php/kultura/dotacje-na-zabytki/dotacje-na-zabytki-2023-r>

BUDŻETY SAMORZĄDÓW LOKALNYCH

Działając na podstawie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami organy stanowiące samorządów lokalnych, a więc Rady Powiatów, Rady Gmin, Rady Miast mają prawo udzielania dotacji na prace restauratorskie, konserwatorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na ich terenie. Zasady udzielania ww. dotacji,

są określane w podjętych uchwałach, tworzących prawo lokalne. Informacji na ten temat należy zasięgać w odpowiedniej jednostce administracji samorządowej.

ŚRODKI Z UNII EUROPEJSKIEJ

Znaczne środki finansowe na różnorodne działania związane z ochroną dziedzictwa kulturowego były do tej pory możliwe do pozyskania z funduszy Unii Europejskiej. O środki europejskie na realizację projektów z zakresu kultury można się starać, składając wnioski do Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Ministerstwa Rozwoju. Wybrane przedsięwzięcia takich podmiotów jak domy kultury, teatry, muzea, itp. mogą być wspierane z Funduszy Europejskich. Środki unijne są kierowane także na renowację zabytków czy ochronę dziedzictwa. Bliższe informacje można uzyskać w komórkach instytucji publicznych zajmujących się funduszami europejskimi oraz w odpowiednich portalach internetowych, w tym na:

<https://www.funduszeuropejskie.gov.pl/strony/o-funduszach/fundusze-2021-2027/fundusze-dla-regionow/>

KRETYWNA EUROPA 2021 – 2027

Kreatywna Europa 2021 – 2027 to unijny program wspierający europejskie działania z sektorów kultury, kreatywnych i audiowizualnego. Budżet programu zaplanowany na okres siedmiu lat wynosi 2,4 mld euro.

Głównymi celami programu są wsparcie ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, promocja i ochrona różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, budowanie kompetencji profesjonalistów, rozwój publiczności, włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę, zielona transformacja sektorów oraz wykorzystanie technologii i innowacji w celu dostosowania sektorów do zmian cyfrowych. W programie udział biorą wszystkie kraje należące do Unii Europejskiej oraz kraje nie należące do UE, które znajdują się na aktualnej liście opublikowanej przez EACEA. Program jest zarządzany przez Europejską Agencję Wykonawczą ds. Edukacji i Kultury, która działa pod nadzorem Komisji Europejskiej.

Program składa się z trzech komponentów: MEDIA, Kultura oraz międzysektorowego. Szczegółowe informacje znajdują się na: <https://kreatywna-europa.eu/o-programie/informacje/>

PROGRAM OPERACYJNY INFRASTRUKTURA I ŚRODOWISKO

Program Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat, Środowisko 2021-2027 (FEnIKS) stanowi kontynuację dwóch wcześniejszych programów Infrastruktura i Środowisko 2007-2013 oraz 2014-2020. Głównym celem Programu jest poprawa warunków rozwoju kraju poprzez budowę infrastruktury technicznej i społecznej zgodnie z założeniami rozwoju zrównoważonego, w tym poprzez:

- obniżenie emisyjności gospodarki i transformację w kierunku gospodarki przyjaznej środowisku i o obiegu zamkniętym;

- budowę efektywnego i odpornego systemu transportowego o jak najniższym negatywnym wpływie na środowisko naturalne;
- dokończenie realizacji odcinków sieci bazowej TEN-T do roku 2030;
- poprawę bezpieczeństwa transportu, zapewnienie równego dostępu do opieki zdrowotnej oraz poprawę odporności systemu ochrony zdrowia;
- wzmocnienie roli kultury w rozwoju społecznym i gospodarczym.

W sektorze kultury planowane jest działanie mające na celu ochronę zabytków o światowym i krajowym znaczeniu, zarówno ruchomych jak i nieruchomych. Jednocześnie planuje się rozwój instytucji kultury oraz wsparcie ich adaptacji do nowych funkcji kulturalnych i społecznych. Oferta programu skierowana jest m.in. do: przedsiębiorstw, jednostek samorządu terytorialnego, podmiotów świadczących usługi publiczne w ramach realizacji obowiązków własnych jednostek samorządu terytorialnego, właścicieli budynków mieszkalnych, państwowych jednostek budżetowych i administracji publicznej, dostawców usług energetycznych, zarządców dróg krajowych i linii kolejowych, służb ratowniczych (ratownictwo techniczne) i odpowiedzialnych za bezpieczeństwo ruchu, Państwowej Straży Pożarnej, podmiotów zarządzających portami lotniczymi oraz portami morskimi, organizacji pozarządowych, instytucji ochrony zdrowia, instytucji kultury, kościołów i związków wyznaniowych. Przewidywane formy wsparcia to: dotacje, instrumenty finansowe, instrumenty łączące finansowanie zwrotne i dotacyjne. Planowany budżet programu ma wynieść ponad 25 mld euro. Szczegóły i regulaminy dotyczące programu dostępne są na: <https://www.feniks.gov.pl/strony/dowiedz-sie-wiecej-o-programie/program-feniks/>.

MECHANIZM FINANSOWY EOG / FUNDUSZE NORWESKIE

Mechanizm Finansowy EOG i Norweski Mechanizm Finansowy (czyli tzw. Fundusze norweskie i EOG) są formą bezzwrotnej pomocy zagranicznej przyznanej przez Islandię, Norwegię i Liechtenstein nowym członkom UE – kilkunastu państwom Europy Środkowej i Południowej oraz krajom bałtyckim. Fundusze te są związane z przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej oraz z jednoczesnym wejściem naszego kraju do Europejskiego Obszaru Gospodarczego (który tworzą państwa UE oraz Islandia, Liechtenstein i Norwegia). W zamian za udzielaną pomoc finansową, państwa-darczyńcy korzystają z dostępu do rynku wewnętrznego UE mimo, że nie są jej członkami.

Głównym celem Funduszy norweskich i Funduszy EOG jest przyczynianie się do zmniejszania różnic ekonomicznych i społecznych w obrębie EOG oraz wzmacnianie stosunków dwustronnych pomiędzy państwami-darczyńcami a państwem-beneficjentem.

L.p.	Program	Operator	Partner Programu (DPP)	Budżet
5.	Środowisko, Energia i Zmiany Klimatu	Ministerstwo Klimatu i Środowiska z Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej	Norweska Dyrekcja ds. Zasobów Wodnych i Energii, Norweska Agencja Środowiska, Krajowa Agencja ds. Energii Islandii	140 mln euro
6.	Kultura	Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego	Norweska Rada Sztuki oraz Norweski Dyrektoriat ds. Dziedzictwa Kulturowego	75 mln euro

Program Kultura

Cel Programu: Rozwój współpracy kulturalnej, przedsiębiorczości w sektorze kultury i zarządzania dziedzictwem kulturowym

Obszary wsparcia:

- Zarządzanie dziedzictwem kulturowym
- Dostęp do kultury i sztuki
- Rozpowszechnienie koncepcji rozwoju widowni (ang. audience development)
- Wzrost wiedzy na temat żydowskiego dziedzictwa kulturowego
- Poprawa współpracy między instytucjami / organizacjami z Polski oraz Norwegii, Islandii i Liechtensteinu

Budżet Programu wynosi 88 mln euro, w tym:

75 mln euro z Mechanizmu Finansowego EOG

13 mln euro – wkład krajowy

Pola działania Programu Kultura:

Działanie I Poprawa zarządzania dziedzictwem kulturowym (projekty inwestycyjne) Publiczne instytucje kultury, archiwa państwowe, publiczne szkoły i uczelnie artystyczne, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe z sektora kultury, jednostki samorządu terytorialnego, podmioty zarządzające obiektami indywidualnie wpisanymi na listę UNESCO lub uznanymi przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej za Pomniki Historii

Działanie II Poprawa dostępu do kultury i sztuki (partnerskie projekty kulturalno - artystyczne) Publiczne instytucje kultury, archiwa państwowe, szkoły i uczelnie artystyczne, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe z sektora kultury, jednostki samorządu terytorialnego, publiczne i prywatne podmioty komercyjne sektora kultury i sektora kreatywnego.

Dokładne informacje znajdują się na:

<https://www.eog.gov.pl/strony/zapoznaj-sie-z-funduszami/cel-i-zasady-dzialania/>

FINANSE NIEPUBLICZNE ŹRÓDŁA PRYWATNE

Finanse niepubliczne są uzupełnieniem, a nie alternatywą dla publicznego finansowania kultury. Łączenie środków publicznych z prywatnymi jest pomocnym elementem systemu. W praktyce jednak, szczególnie dotyczącej utrzymania, rewaloryzacji i konserwacji zabytków nieruchomości znajdujących się w rękach osób prywatnych lub osób prawnych, zwłaszcza przedsiębiorstw, finansowanie w znacznej mierze odbywa się w oparciu o własne środki. Wielkość niepublicznych źródeł finansowania – zarówno osób fizycznych jak i osób prawnych, w tym przedsiębiorstw, organizacji pozarządowych, stowarzyszeń, fundacji, kościelnych osób prawnych itp. – przeznaczanych na ten cel jest z pewnością znaczna, lecz trudna do oszacowania.

XII. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ POWIAT ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW

Na terenie Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego znajduje się pięć gmin: gminy miejsko-wiejskie: Ropczyce i Sędziszów Małopolski; gminy wiejskie: Iwierzycze, Ostrów, Wielopole Skrzyńskie; miasta: Ropczyce i Sędziszów Małopolski. Każda z tych gmin posiada Gminną Ewidencję Zabytków i spis stanowisk archeologicznych. Gminy posiadają aktualne Programy opieki nad zabytkami lub są w trakcie ich opracowywania.

Do rejestru zabytków nieruchomości z terenu Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego wpisanych jest **96 obiektów**.

Do rejestru zabytków ruchomych z terenu Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego wpisanych jest **637 obiektów**.

Do rejestru zabytków archeologicznych z terenu Powiatu Ropczycko-Sędziszowskiego wpisanych jest **5 obiektów**.

Powiat Ropczycko-Sędziszowski w miarę możliwości finansowych i dotacji celowych realizuje prace konserwatorskie przy zabytkach nieruchomości i ruchomych wpisanych do rejestru zabytków lub o szczególnym znaczeniu dla Powiatu. W ramach prac opracowywane są projekty związane z zagospodarowywaniem nieruchomości; rewitalizacji terenów stanowiących krajobraz kulturowy; opracowane są programy ochrony konserwatorskiej. W celu podnoszenia jakości krajobrazu kulturowego prowadzone są działania na rzecz zabytkowych parków poprzez sezonowe nasadzenia w ścisłej strefie ochrony konserwatorskiej.

W latach 2019-2022 zrealizowane zostały następujące przedsięwzięcia na obiektach zabytkowych przez Wydział Inwestycji i Zamówień Publicznych Starostwa Powiatowego w Ropczycach.

1. W listopadzie 2019 r. zakończono roboty budowlane dotyczące remontu i rekonstrukcji tarasu I piętra zabytkowego pałacu DPS Lubzina.

Koszt realizacji tego przedsięwzięcia wyniósł: 176 900,47 zł, w tym dofinansowanie ze środków Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków: 40 000,00 zł.

2. Zadanie pn.: „Rekonstrukcja werandy na parterze budynku pałacu Domu Pomocy Społecznej w Lubzinie”.

W październiku 2020 r. zakończono kolejny etap remontu przy zabytkowym pałacu Domu Pomocy Społecznej w Lubzinie.

W roku 2020 realizowano następujący zakres robót:

- rozbiórka istniejącej werandy,
- rekonstrukcja werandy,
- renowacja elewacji w obrysie werandy,
- wymiana drzwi zewnętrznych wyjściowych na werandę,
- przebudowa schodów zewnętrznych werandy od strony południowej,
- wykonanie instalacji elektrycznej.

Wartość robót wyniosła: 258 578,62 zł, w tym: dofinansowanie ze środków Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków: 40 000,00 zł, oraz dofinansowanie z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego w wysokości: 40 000,00 zł (łącznie 80 000,00 zł.)

3. W grudniu 2021 r. zakończono prace remontowo-konserwatorskie przy zabytkowym budynku pałacu Domu Pomocy Społecznej w Lubzinie. W tym roku polegały one na remoncie cokołu elewacji budynku od strony południowej i wschodniej, wykonaniu opaski odbojowej wraz z częściową wymianą odcinków rur spustowych.

Wartość robót wyniosła: 124 630,66 zł, w tym: dofinansowanie z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego w wysokości: 45 000,00 zł. (36,11%).

4. Budowa ogrodzenia wokół budynku Powiatowego Centrum Edukacji Kulturalnej w Ropczycach (2021 r.)

Przedmiotem zadania była rozbiórka istniejącego ogrodzenia i budowa nowego ogrodzenia przy budynku Powiatowego Centrum Edukacji Kulturalnej w Ropczycach.

Zakres rzeczowy robót obejmował m.in.:

- rozbiórkę starego ogrodzenia z siatki w ramach oraz rozebranie podmurówek,
- rozbiórkę podmurówek kamiennych od strony ul. Mickiewicza i Konopnickiej,
- rozbiórkę nawierzchni z chodników z kostki betonowej na szerokości ok. 0,5 m od ogrodzenia

- budowę ogrodzenia od strony Mickiewicza (podmurówka betonowa z okładziną ponad terenem z kamieni z piaskowca, słupki narożne i przy furtce murowane z cegły pełnej o fakturze i kolorze zbliżonym do elementów ceglanych na elewacji budynku PCEK, czapki podmurówki i słupków z elementów kamiennych z piaskowca, słupki pośrednie stalowe z profili zamkniętych kwadratowych, ocynkowane i malowane proszkowo na kolor ciemny grafit, panele ogrodzenia kute),
- budowę ogrodzenia od strony ulic Konopnickiej i Wyspiańskiego z paneli siatkowych (ramka z profili zamkniętych prostokątnych, słupki stalowe z profili zamkniętych kwadratowych, ocynkowane i malowane proszkowo na kolor ciemny grafit),
- montaż poręczy ochronnej z łańcuchów na słupkach stalowo-żeliwnych od strony ul. Konopnickiej na wjeździe.

Projekt ogrodzenia został zaprojektowany częściowo na wzór ogrodzenia pierwotnego, który zaakceptował konserwator zabytków w Rzeszowie.

Ogółem wartość wyniosła: 219 300,00 zł

XIII. ZAŁĄCZNIKI

**WYKAZ ZABYTKÓW NIERUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU
ZABYTKÓW NA TERENIE POWIATU ROPCZYCKO-SĘDZISZOWSKIEGO**

POWIAT ROPCZYCKO-SĘDZISZOWSKI					
woj. podkarpackie					
Lp.	Gmina	Sołectwo Miasto	Obiekt	Adres	Nr rej i data wpisu
1.	IWIERZYCE – gm.	Bystrzyca	- park dworski z aleją dojazdową, XVIII/XIX		A-1000 z dn. 23.06.1997
		Iwierzycy	- zespół dworski, 1889 - dwór - park		A-960 z dn. 6.05.1976
		Olchowa	- zespół dworski, XVIII/XIX - dwór, drewn. - park		A-1018 z dn. 7.12.1978
		Sielec	- zespół dworski, XIX - dwór - ogród - fortyfikacje ziemne	39-120 Iwierzycy, Sielec 51	A-963 z dn. 6.05.1976
		Wiercany	- zespół dworski - północna część dworu, mur./drewn., XVIII(?), XIX - pozostałości parku, XIX (nie istnieją)		A-967 z dn. 6.05.1976
2.	OSTRÓW – gm.	Ostrów	- kościół par. pw. NMP Królowej Polski, drewn., 1923, 1954-55, - dzwonnica, 1957, nr rej.: jw.	39-103 Ostrów, Ostrów 95	A-190 z dn. 16.02.2007

		Skrzyszów	- zespół dworski, - dwór, 1 poł. XVI, 2 poł. XIX - fortyfikacje ziemne, 1 poł. XVI	39-103 Ostrów, Skrzyszów 63	A-959 z dn. 6.05.1976
		Wola Ociecka	- zespół dworski, XIX, - dwór - kapliczka - park	39-104 Ocieka Wola, Ociecka 90	A-953 z dn. 13.03.1976
3.	ROPCZYCE – m. i gm.	Lubzina	- kościół par. pw. św. Mikołaja, 1904-05 - dzwonnica, 1905, nr rej.: jw. - ogrodzenie, 1922, nr rej.: jw.	39-102 Lubzina, Lubzina 55	A-214 z dn. 8.08.2007
			- zespół pałacowy, pocz. XX, - pałac - park	39-102 Lubzina 47	A-951 z dn. 13.05.1976
		Lubzina – Sepnica	- zespół dworski, XIX, - dwór - park	39-102 Lubzina 118	A-955 z dn. 7.05.1976
		Łączki Kucharskie Łopuchowa	- zespół dworski, XIX, - dwór - kapliczka - park z aleją	39-106 Łączki Kucharskie 469	A-961 z dn. 6.05.1976
		Mała	- kościół par. pw. św. Michała Archanioła, drewn., 1593-1595	Mała 25, 39-107 Niedźwiada	A-560 z dn. 23.08.1979

			- park dworski, XIX,		A-1256 z dn. 3.11.1992
		Niedźwiada Dolna	- zespół dworski, XIX, (nie istnieje): - dwór - park		A-933 z dn. 4.11.1975
		Ropczyce	- kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego, XV, 1873,	39-100 Ropczyce ul. Słowackiego 1	A-740 z dn. 30.12.1967
			- kościół fil. pw. NMP, 1730, XIX, XX, - cmentarz kościelny, jw.	39-100 Ropczyce, ul. Najświętszej Marii Panny	A-736 z dn. 3.08.1979
			- poczta konna, ul. Mickiewicza 1-6, XVIII,	39-100 Ropczyce, ul. Mickiewicza 1-6	A-996 z dn. 5.04.1977
			- budynek d. Kasy Oszczędności, ul. Mickiewicza 10, 1905,	39-100 Ropczyce, ul. Mickiewicza 10	A-1419 z dn. 13.09.2016
			- dom, Rynek 2 (d. 14/15), XVIII,	39-100 Ropczyce, Rynek 2	A-937 z dn. 31.12.1975
			- dom, ul. Słowackiego 5, drewn., 1862,	39-100 Ropczyce, ul. Wyszyńskiego 2	A-1065 z dn. 16.07.1980
			- dom, ul. Wyszyńskiego 2, drewn., 2 poł. XIX,	39-100 Ropczyce, ul. Wyszyńskiego 2	A-1219 z dn. 22.05.1990

			- magazyn mięsa, tzw. sól, ul. Grunwaldzka 35, drewn., XIX, (nie istnieje)		A-740 z dn. 7.12.1973
	Ropczyce – Witkowice		- kościół par. pw. św. Michała Archanioła, 1760-62, 1972- 74, - cmentarz kościelny, ze starodrzewem, nr rej.: jw.	39-100 Ropczyce, Sucharskiego 105	A-441 z dn. 11.03.2010
			- zespół dworski, pocz. XIX, - dwór - 2 oficyny - budynek mieszkalno- gospodarczy (nie istnieje) - 3 budynki gospodarcze - park z ogrodem		A-681 z dn. 7.06.1976 i z dn. 31.01.1997
			- zespół folwarczny, XIX/XX, - rządówka - spichlerz - obora - stajnia		A-628 z dn. 11.11.1985

4.	SĘDZISZÓW MAŁOPOLSKI – m. i gm.	Czarna Sędziszowska	- kościół par. pw. św. Stanisława Biskupa, 1848,	Czarna Sędziszowska 77, 39-123 Czarna Sędziszowska	A-629 z dn. 23.08.1979
		Góra Ropczycka	- zespół kościół parafialnego, - kościół pw. św. Jakuba Starszego, 1940-51 - dzwonnica, 1818 - ogrodzenie z murem oporowym, mur/met., 1949- 51 - figura Matki Bożej, kam., XVIII/XIX	Góra Ropczycka 120, 39-120 Sędziszów Małopolski	A-1071 z dn. 29.01.2013
			- zespół dworski, - 2 oficyny, k. XVIII, XIX, XX - spichlerz, 1 poł. XIX - kaplica grobowa, 1854		A-800 z dn. 4.11.1976
			- park, XVIII- XIX		A-974 z dn. 5.10.1976

			- remiza strażacka, 1924-27		A- 1433 z dn. 7.12.2016
	Sędziszów Małopolski		- kościół par. pw. Narodzenia NMP, 1694- 1699	39-120 Sędziszów Małopolski, Jana Pawła II 27	A-1035 z dn. 3.08.1979
			- zespół klasztorny kapucynów - kościół pw. św. Antoniego Padewskiego, 1739 - klasztor, 1739 - ogrodzenie, XVIII-XIX	39-120 Sędziszów Małopolski, Jana Pawła II 42	A-865 z dn. 12.10.1976
			- ratusz, XVII, XIX		A-738 z dn. 3.09.1968
			- pałac M. Potockiego, ul. Kwiatowa, pocz. XVIII	39-120 Sędziszów Małopolski, ul. Kwiatowa 12	A- 1213 z dn. 23.03.1990
			- dom, ul. 1 Maja 37, drewn., poł. XIX, (przeniesiony → MKL Kolbuszowa, wpisany do inwentarza muzealnego)		A-1223 z dn. 21.09.1990
			- dom, ul. 1 Maja 44, k. XIX		A-736 z dn. 31.10.1973
			- dom, Rynek 11/12, pocz. XIX		A-1215 z dn. 23.03.1990

		Zagorzyce	- kościół par. pw. św. Piotra Apostoła, 1937 - cmentarz kościelny, nr rej.: jw.	Zagorzyce 225, 39-126 Zagorzyce	A-1068 z dn. 7.07.1978
5.	WIELOPOLE SKRZYŃSKIE – gm.	Broniszów	- ogród dworski, XVIII- XIX		A-1225 z dn. 22.05.1991
		Brzeziny	- kościół par. pw. św. Mikołaja, drewn., XVI, 1933 - dzwonnica, drewn., XVI- XVII, nr rej.: jw. - cmentarz kościelny, nr rej.: jw.	39-111 Brzeziny 619	A-348 z dn. 23.09.1936 i z dn. 25.05.1954
			- plebania, 1906		A-349 z dn. 27.04.2009
			- zespół dworski, - dwór, drewn., XVIII, 1903 - spichrz, drewn., 1930 - park		A-983 z dn. 4.10.1976
			- kapliczka przydrożna Niepokalanej Marii Panny, mur., 1852	39-111 Brzeziny obok domu nr 626	A-1636 z dn.17.10.2019
Glinik	- spichrz w zagrodzie nr 21, drewn., 1897 (nie istnieje)		A-1015 z dn. 18.10.1978		

		Wielopole Skrzyńskie	- kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, 1678, XIX, XX, - cmentarz kościelny, nr rej.: jw.	39-110 Wielopole Skrzyńskie 242	A-1034 z dn. 10.08.1979
			- dzwonnica parawanowa, XVIII/XIX		A-1479 z dn. 7.09.2017
			- kapliczka św. św. Floriana i Sebastiana, na Rynku, 1883		A-1478 z dn. 7.09.2017
			- plebania „stara”, 1880		A-28 z dn. 21.09.2000

**WYKAZ ZABYTKÓW RUCHOMYCH WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW
NA TERENIE POWIATU ROPCZYCKO-SĘDZISZOWSKIEGO**

POWIAT ROPCZYCKO-SĘDZISZOWSKIEGO					
woj. podkarpackie					
Lp.	Gmina	Sołectwo Miasto	Obiekt	Adres	Nr rej i data wpisu
1.	Ostrów gm.	Ostrów	wyposażenie kościoła parafialnego	Kościół par. pw. NMP Królowej Polski, 39-103 Ostrów, Ostrów 95	B-188 z dn. 9.01.2008 r. (24)
2.	Ropczyce m. i gm.	Lubzina	wyposażenie kościoła parafialnego	Kościół par. pw. św. Mikołaja, 39-102 Lubzina, Lubzina 55	B-218 z dn. 23.10.2007 r. (32)
		Łączki Kucharskie	wyposażenie kościoła parafialnego pw. Św. Bartłomieja Apostoła	Kościół p.w.: Św. Bartłomieja Apostoła, Łączki Kucharskie 276 39-106 Łączki Kucharskie	B-872 z dn.7.12.2017 (11)
		Mała	wyposażenie kościoła parafialnego	Kościół par. pw. św. Michała Archanioła, Mała 25, 39-107 Niedźwiada	B-422 z dn. 8.04.1991 r. i 25. 06.1972 r. (4)
			wyposażenie kościoła parafialnego	jw.	B-97 z dn. 14.04.2004 r. (17)
			cmentarz parafialny	jw.	B-583 z dn. 30. 01.2013 r. (5)
			pomnik Chrystus Król		B-450 z dn. 11.08.2011 r. (1)

		Ropczyce	wyposażenie kościoła parafialnego – fara	Kościół par. pw. Przemienienia Pańskiego, 39-100 Ropczyce ul. Słowackiego 1	B-304 z dn. 2.09.2009 r. (45)	
			wyposażenie kościoła imienia Marii	Kościół fil. pw. NMP, 39-100 Ropczyce, ul. Najświętszej Marii Panny	B-12 z dn. 15.02.2000 r. (24)	
		Ropczyce (dawne Witkowice)	wyposażenie kościoła pw. św. Michała Archanioła ul. Sucharskiego 105	Kościół par. pw. św. Michała Archanioła, 39-100 Ropczyce, Sucharskiego 105	B-601 z dn. 21.11.1996 r. (55)	
			wł. prywatna Ryszard Marchut, obraz J. Malczewskiego, portret Orzechowicza – skradziony		B-847 z dn. 5.01.1987 r. (1)	
		3. Sędziszów Małopolski m. i gm.	Czarna Sędziszowska	wyposażenie kościoła parafialnego	Kościół par. pw. św. Stanisława Biskupa, Czarna Sędziszowska 77, 39-123 Czarna Sędziszowska	B-614 z dn. 6.08.2013 r. (20)
				Góra Ropczycka	wyposażenie kościoła parafialnego	Zespół kościoła parafialnego, - kościół pw. św. Jakuba Starszego, Góra Ropczycka 120, 39-120 Sędziszów Małopolski
wyposażenie kościoła parafialnego	jw.		B-1026 z 22.03.2022 r (4)			

		Sędziszów Małopolski	wyposażenie kościoła parafialnego	Kościół par. pw. Narodzenia NMP, 39-120 Sędziszów Małopolski, Jana Pawła II 27	B-173 z dn. 9.01.2007 r. (24)
			wyposażenie kościoła i klasztoru – o.o. Kapucyni	Zespół klasztorny kapucynów - kościół pw. św. Antoniego Padewskiego, 39-120 Sędziszów Małopolski, Jana Pawła II 42	B-819 z dn. 12.10.1976 r. (102)
		Zagorzyce	wyposażenie kościoła parafialnego	Kościół par. pw. św. Piotra Apostoła, Zagorzyce 225, 39-126 Zagorzyce	B-615 z dn. 8.08.2013 r. (20)
4.	Wielopole Skrzyńskie gm.	Broniszów	park podworski		B-561 z dn. 4.12.2012 (2)
		Brzeziny	wyposażenie kościoła parafialnego	Kościół par. pw. św. Mikołaja, 39-111 Brzeziny 619	B-439 z dn. 23.11.1994 (92)
			wyposażenie kościoła parafialnego	jw.	B-273 z dn. 16.02.2009 r (48)
			wyposażenie kościoła parafialnego	jw.	B--961 z dn.13.01.2020 r (2)
			wyposażenie kapliczki wł. Jana Bujaka koło domu nr 574		B-183 z dn. 16.02.2007 r. (13)
			wyposażenie i wystrój kapliczki obok domu nr 626		B-944 z dn.25.06.2019 r. (8)

		Wielopole Skrzyńskie	wyposażenie kościoła parafialnego	Kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, 39-110 Wielopole Skrzyńskie 242	B-709 z dn. 27.04.2015 r. (39)
			wyposażenie kościoła parafialnego	jw.	B-1005 z dn.5.10.2021 r (4)
			dawna plebania	jw.	B-105 z dn. 11.08.2004 r. (1)
			cmentarz, nagrobki		B-789 z dn. 20.09.2016 r. (2)
			cmentarz, nagrobki		B-1004 z dn.23.09.2021 r. (6)
			kapliczka w Rynku		B-857 z dn. 17.08.2017 r. (2)
			figura – św. Jan Nepomucen - koło domu nr 609		B-842 z dn. 8.05.2017 r. (1)

**WYKAZ ZABYTKÓW ARCHEOLOGICZNYCH WPISANYCH DO REJESTRU
ZABYTKÓW NA TERENIE POWIATU ROPCZYCKO-SĘDZISZOWSKIEGO**

L p .	Miejscowość	Gmina	Nr stanowiska	Typ stanowiska	Chronologia	Nr rejestr u	Data wpisu	Nr AZP
1.	Będzimysł	Sędziszów Małopolski	1	Grodzisko	Późne średniowiecze	A-829	1972	103-74
2.	Będzimysł	Sędziszów Małopolski	23	Kopiec ziemny		A-827	30.12. 1972	103- 74/4
3.	Skrzyszów	Ostrów	1	Obwałowa nia ziemne „wały szwedzkie ”		A-828	30.12. 1972	102- 72/124
4.	Witkowice	Ropczyce	1	Gródek stożkowa- ty	Wczesne średniowiecze	A-592	02.12. 1970	103- 73/145 nr działki: 1283, 1284
5.	Witkowice	Ropczyce		„Kopiec tatarski”		A-661	22.12. 1971	